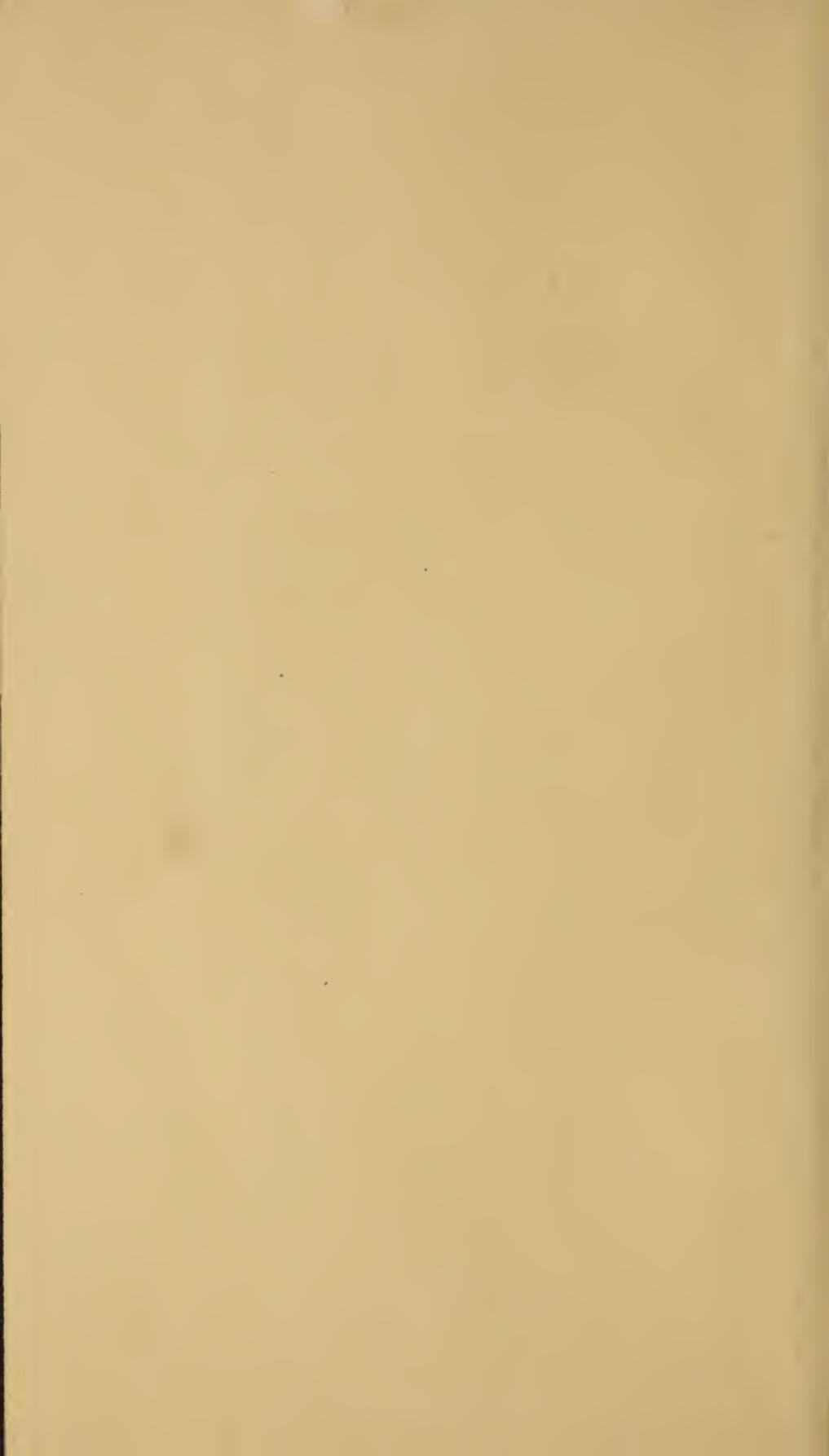
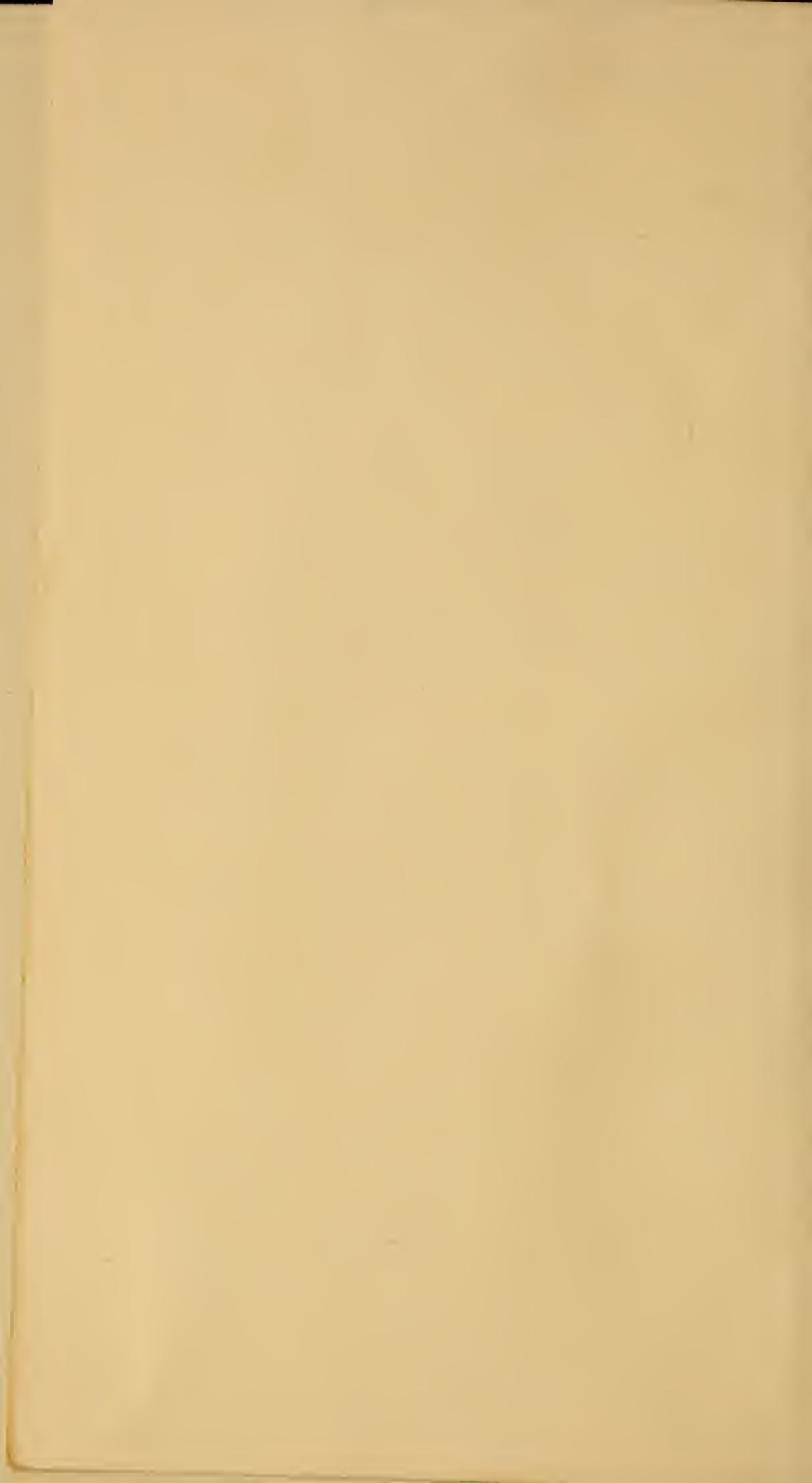

John
Cranford,
M.D.

[Heathcote]
SYNOPSIS

METAPHYSICAE,

ONTOLOGIAM

ET

PNEUMATOLOGIAM

COMPLECTENS.

EDITIO TERTIA, AUCTIOR ET EMENDATOR.

GLASGUA E,
IN AEDIBUS ACADEMICIS

EXCUDEBANT ROBERTUS ET ANDREAS FOULIS.

M DCC XLIX.

19067

2189072
GRADUATION

19100120

23

191001201526

191001201526

RECORDED BY FREDERICK CRAWFORD

191001201526

191001201526

191001201526

191001201526

Crawford

191001201526

CAPITUM ARGUMENTA.

P A R S I.

CAP. I. DE Ente et communibus rerum attributiis. Metaphysica quid sit. Ontologia et Pneumatologia	Pag. 1
1. Entia qua ratione innescunt	2
2. Ens, Essentia, Existentia conjugata Quid Essentia et Existentia Quatuor Existentiae indicia Rerum Essentiae quales	3 4 5 ib.
3. Actus et potentia	ib.
4. Nulla Idea Ente generalior Relationes, possibilia, impossibilia. Denominations Externae. Negationes et privationes. Entia rationis. Radix possibilitatis	6 7, 8
5. Sola Entis idea est absoluta	9
CAP. II. De Axiomatis Metaphysicis	10
1. Axioma quid. quo sensu innatum	ib.
2. Nullum principium omnium primum	11
3. Axiomata indubitabilia Non in Deo cernuntur Axiomata parum utilia Duo utiliora	ib. 12 ib. ib.
CAP. III. De proprietatibus Entis	14
1. Unitas, Identitas, diversitas Mentium, Idearum Individuationis principium Rerum Corporearum	ib. 15 ib. 16
2. Veritas Logica et Ethica Metaphysica	ib. ib.
3. Bonitas sive perfectio Physica, et Moralis Perfectiones absolutae, et secundum quid	17 ib. 18
4. Ubi et Quando, an omnibus convenienter Variae sententiae Quando permanens et successivum	ib. 19, 20 21
CAP. IV. Entis divisiones	23
a 2	i. In-

1.	Independens et dependens Dependentiae indicium	Pag. 23 ib.
2.	Ens necessarium et contingens Necessitas Interna et Externa	24 ib.
3.	Ens simplex et multiplex	26
4.	Finitum et infinitum De infinitis quaestiones	ib. 27
5.	Causa et Causatum Causae Logicae, morales, &c. Materiales, formales, finales De Efficientibus axiomata De Efficientibus	ib. 29 30 31 32
	Nulla causarum series infinita	ib.
6.	Causae rationales, necessariae et contingentes	33
	Libertas quid sit	34
7.	Substantiae et accidentia Qui veri modi Substantiae corporeae et cogitantes	36 37 ib.
CAP. V. De Categoriis		39
1.	Substantia	ib.
2.	Quantitatis genera, magnitudo, caque tri- plex Tempus Verae quantitates incertae Numerus	40 ib. 41 ib.
3.	Qualitates, Motus et Cogitatio Quies et Figura Gravitas et cohaesio Omnis Qualitas subiecto congrua	42 43 ib. 44
4.	Relatio non est res externa	ib. et 45
	Non vanae earum Ideae	ib.
	Numerorum Relationes clarissimae	46
5.	Aetio et passio Quid Lex Naturae	ib. 47
6.	Reliquae categoriae.	ib.

PARS II. *De Mente Humana.*

CAP. I. DE Animi Viribus, primo de intellectu		49
1.	Spiritus Substantia cogitans	ib.
2.	Intellectus et voluntas Sensationes earumque Causae	50 51
3.	Directae et reflexae Externae, et qualitates Primariae et Secun- dariae	ib. ib.

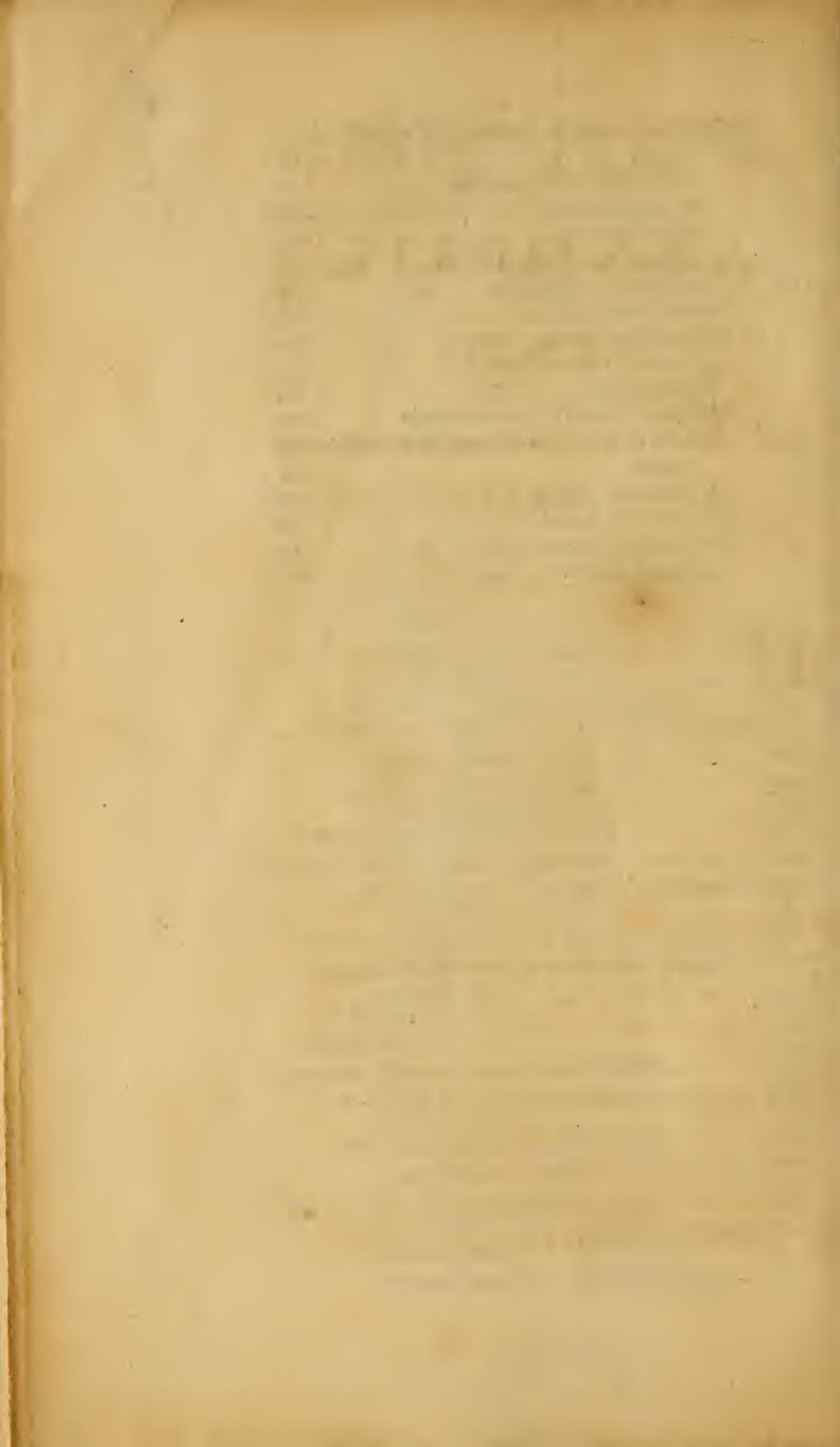
Gratae, molestae et mediae	Pag. 52
Ideae comitantes Duratio et Numerus	ib.
Aliae visu et tactu sensiles	53
Omnium causa Deus	ib.
Mens in iis actuosa	53
Boni et mali prima notitia	54
4. Sensus interni sive conscientia	55
Ideae horum abstractae	ib.
5. Sensui reflexo grata Novitas, amplitudo, similitudo, sonorum concentus, omnisque imitatione, et rerum cognitio	55, 56
Sensus communis, et affectuum contagio	ib.
Decoris et honesti	ib.
haec vis innata	57
Sensus Laudis et Vituperii	58
Sensus ridiculi	ib.
6. Memoria, Ratio et imaginatio	59
Idearum conjunctiones	60
7. Bonum sensu judicatur	ib.
Quae voluptates praecipuae	61
8. Habitus	62
9. Judicia abstracta et absoluta	ib.
Quomodo penes nos	63
CAP. II. De Voluntate	65
1. Appetendi vis duplex. appetitus sensitivus	66
2. Appetitus rationalis	67
Res mixtae qui appetuntur	ib.
3. Libertas quid	68
Quale imperium in appetitus	70
Gaudia, moerores	71
4. Appetitus sensitivus et passiones	ib.
Causa vitiorum	73
5. Motus benigni, tranquilli aut perturbati	ib.
Instinctus naturales	75
6. Sensus molesti antecedentes aut subsequentes	76
Imperium in passiones	ib.
7. Passiones haud inutiles	77
CAP. III. An Spiritus sit a corpore diversus	78
1. Variae sententiae. notitia nostra exigua	ib.
2, 3. Ingens affectionum disparitas et repugnantia	79
4. Res eas esse diversas ostendit sensus internus	80
5, 6. Res cogitans est simplex et actuosa ; corpus concretum et incis	82

7. Nulla spirituum generatio aut corruptio	Pag. 83
Locus spirituum	84
CAP. IV. De animi corporisque coniunctione, et sta-	
tu separato	86
1, 2. Animi imperium in corpus suum, et cum	
codem conjunctio	87
3. Immortalitas a Deo pendet	88
Eam exigit Dei iustitia.	89

PARS III. *De DEO.*

T Heologia naturalis quid sit	93
CAP. I. Ostenditur Deum esse	94
1, 2. Ex mundi Fabrica	ib.
Duplex agendi genus	95
3. Deum esse docent, Corpora coelestia	ib.
et ipsa terra	96
4, 5. Animantium structura	97, 98
et generum conservatio	ib.
6. Idem docent animi partes	99
7. Diluuntur argumenta contraria	101
8. Aliae plures rationes. aliquid aeternum est	
et primum	102
Materia non ens primum	103
Sententiarum comparatio	104
9. Argumenta <i>Cartesii</i>	ib.
CAP. II. De Attributis naturalibus	106
1. Attributa qui innoteſcant. Communicabilia	
et Incommunicabilia	ib.
2, 3. Independentia, Necessitas, et Unitas	107
4, 5, 6. Infinitas. Deus Spiritus, simplex,	108
Immutabilis	109
7. Immensus, aeternus	ib.
8. Incomprehensus	110
CAP. III. De Attributis intellectualibus	112
1, 2. Deus vivens, omnipotens, omniscius. Ide-	
ae divinae	ib.
3. Scientia infinita. <i>Simplicis Intelligentiae, visio-</i>	
<i>nis, media</i>	113, 114
CAP. IV. De Voluntate Dei	117
1. Voluntas Dei qualis. beatitudo non pendet	
ab externis	ib.
Bonitas gratuita. Voluntas libera	ib.

2.	Constat Deum esse bonum, ex mundi fabri-	
	ca	118
	et felicitatis exsuperantiā	120
	De origine mali	122
	Deus optimus	124
3, 4.	Justitia, Sanctitas, Veritas	124, 125
Cap. V.	De Operationibus Dei	126
1.	Operationes Quales	ib.
2.	Ex bonitate fluunt	ib.
	Creatio prima et secunda	127
	Conservatio	ib.
3.	Dei providentiā reguntur omnia	128
	Nulla de Decretorum ordine Quaestio mo-	
	venda	129
4.	Qui regantur libera	130
5.	Jus Imperii divini	132
6.	De Theologia revelata	133
	Unde ei Fides.	ib.

LIBRARY
UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
SCHOOL OF THEOLOGY
PARS I.

METAPHYSICAE SYNOPSIS.

DE ENTE ET COMMUNIBUS
RERUM ATTRIBUTIS.

CAP. I. DE ENTE.

HAUD incommoda apud antiquos erat PHILOSOPHIAE partitio, in NATURALEM sive PHYSICAM, quae omnes continebat scientias speculativas, de rebus sive corporeis, sive incorporeis; MORALEM, ETHICAM, scil. et Politicam; et RATIONALEM, quae Logicam complectebatur, et Rhetoricam. Omnem postea de ‘communissimis rerum attributis,’ de Deo et Anima cognitionem, a Physicae finibus ad Metaphysicam, relegaverunt Aristotelici; qui METAPHYSICAM appellarunt ‘scientiam de Ente quod a ‘materia est abstractum:’ atque in ea, omnem doctrinam de attributis communissimis, de generalioribus Entis divisionibus, de Deo et Mente humana, contineri voluerunt.

*Metaphysica
quid sit.*

Recentioribus quibusdam arrisit alia veteris Physicae descriptio. ONTOLOGIAM, quam *Ontologia et Pneumatologia*.

A

PARS I. cunt, 'scientiam statuunt de ENTE et com-
 ~~~~~ ' munissimis rerum attributis ;' nimis quidem
 exilem : deinde PNEUMATOLOGIAM tra-
 dunt; doctrinam, nempe, de Deo et Mente
 Humana; et PHYSICAM, parcus acceptam,
 quae est 'scientia de corpore.' Illarum brevem
 exhibentes synopsin, ad minus generalia, a ge-
 neralioribus, progredimur.

*Entia qua
ratione inno-
tescunt.*

I. QUAMQUAM rem nullam attingere va-
 leat mens nostra, nisi Ideae five notionis cu-
 jusdam, aut propriae, aut analogiae, interven-
 tu; cum non ipsae Res, sed Ideae, aut Notio-
 nes, proxime menti objiciantur : Idearum ta-
 men plurimas, ad res externas, tanquam ea-
 rundem imagines aut representationes, refer-
 re cogimur ab ipsa natura. 'Sensationis prae-
 teritae memoriam' retinemus, certi omni-
 no eam antea extitisse ; ejusque debilem quan-
 dam Ideam ubi volumus nos revocare posse,
 quando non amplius manet ipsa SENSATIO.
 Suppetit hinc certissimum indicium, Ideas quaf-
 dam esse rerum aliarum representationes.
 SUI insuper retinet quisque CONSCIENTIA-
 M, aut sensum istiusmodi, qui eum haud du-
 bitare sinit, an idem maneat hodie, qui heri fu-
 erat, mutatis utcunque, aut aliquamdiu ces-
 tantibus cogitationibus : neque dubie ad se-
 refert priores suas sensationes, judicia, affec-
 tus et motus quoscunque quorum retinet me-
 moriam. Hinc etiam Rei verae, ab Idea qua-
 vis diversae, suppeditur notio aut informa-
 tio. A natura item, simili impellimur ratio-
 ne, species quasdam visu aut tactu perceptas,

ad res plane externas, quarum sint imagines, referre. Quae omnia monstrant, Res esse veras, ab Ideis diversas, iisdemque subiectas; quae Idearum objecta vulgo appellantur.

Quum autem Idearum interventu res innotescant, Ideisque voces adjungamus, quae earum vice in sermone fungantur; sedulo in omni Philosophia cavendum est, ne ea quae Ideis aut vocibus tantum convenient, rebus etiam externis, aut Idearum Objectis tribuamus. Qua in re Scholasticorum incuria miras plane dedit in Metaphysica turbas.

II. ENTIS 'Idea generalis et abstracta est *Ens*, *Essentia* omnino simplicissima, omnem respuens definitionem: quae cum in omni alia idea involventia, sunt vatur, de aliarum omnium objectis univocè conjugata. praedicari potest. Omnis igitur verae propositionis affirmantis objectum est aliquid quod vere est aut existit, eo tempore quod respicit propositio. ESSENTIA et EXISTENTIA, sunt voces Enti conjugatae; idem fere in Abstracto significantes, quatenus ad objecta referuntur, quod ipsum Entis nomen. Neque ultra intelligi potest Essentia in ipsis rebus, quae non existat; neque Existentia est quiddam in ipsis rebus Essentiae superadditum. Quum autem Rerum Naturas aut Essentias, nobis representare videantur nostrae ideae, complicatae praesertim, et multiplices quae attributa notiora, ' qualitates sensiles, potentias et relationes,' continent; complicatas hasce Ideas Essentias appellamus; quaeque solis ideis convenient, rebus ipsis saepe temere adscribimus.

P A R S I.

Quumque istiusmodi Ideas ipsa sibi saepe formet mens, nulla re externa excitante, ex simplicibus quas antea acceperat Ideis, quamvis satis novit nullam iisdem tunc temporis rem externam respondere; incaute sibi finxerunt quidam, ‘Essentias quasdam, easque aeternas, ‘fuisse sine existentia;’ siquando autem subnascatur Res istiusmodi ideae similis, tunc censent Existential Essentiae supervenientem, veram Rem efficere, sive Ens reale. Atque hinc, Existential et Existential dixerunt Essendi Principia, sive Entis constitutiva. Quicquid vero Existential habet veram, eodem tempore habet Existential, eodem sensu quo habet Existential, aut quo est Ens, aut Aliiquid.

Quid Essentia, quid Existential. Non tamen omnino eadem significant hae voces: Existential enim, ‘ primaria Reiattributa’ denotat; qualia in Ideis complicatis junctisque contineri solent, etiam ubi nullum est objectum. ‘ Existentialae notio semper est simplicis;’ quaeque necessario menti suggestur ab omni sensatione; atque ab illa sui conscientia, quae omnem cogitationem comitatur. Eandem etiam suggestur sensationes, quae natura duce, externas res tanquam veras depingere videntur: cum nemo sentiens dubitet an ipse sentiat, aut sit; atque num res corporeae verae sint paucos dubitare sinit ipsa naturae vis. Generales hae et abstractae essentiae, et existentiae notiones, sunt simplices; Existential singularis, aut minus generalis Idea saepe est complicata; Existentialae semper est simplicissima; includens solum confusam ad temporis

partem aliquam, rationem; a qua omnis es- CAP. I.
sentiae notio est sevocata.

Res existere cernuntur vel sensu interno, *Quatuor ex-*
quo modo quisque se esse novit; vel sensu ex- *istentiae In-*
terno, qui naturali vi, alias quoque res esse fa- *dicia.*
tis cuique affirmat; vel Ratiocinatione ex ef-
fectis, causis aut adjunctis sensu quovis cog-
nitis; vel denique testimonio.

Quamvis intimae rerum naturae sive essen- *Rerum essen-*
tiae nos lateant; varias tamen certa naturae *tiae quales.*
lege, in nobis excitant ideas; quarum primas
quasdam, inter se necessario connexas,
reique objectae semper convenientes, aut ipsa
potius attributa his ideis repraesentata, rei es-
sentiam appellamus. Horum attributorum,
in ipsa re non aliud alio prius aut posterius; in
nostra tamen cognitione saepe aliter se res ha-
bet; atque pro varia inquirendi viâ, varie.
Unde unius ejusdemque rei plures possunt esse
Definitiones, prout ex hoc aut illo attributo
caetera eruuntur: quarum tamen aliae aliis
longe commodiores.

III. N U L L A in re magis vocibus abutun- *Actus et Po-*
tur scholastici, quam in doctrina de Actu et tentia.
Potentia, quibus vocibus plurima confusè
subjiciunt. Actus Physicus, qui est vis agen-
di, vel est primus vel secundus. Actus primus
ipsa est agendi vis; Actus secundus, ipsa actio.
Potentia Physica activa sive actuosa, est ipse
actus primus: Potentia passiva, est posse pati;
sive ea rei mutabilitas naturalis, unde naturae
actuosae vi obnoxia est, ut per eam varie mu-
tari possit.

PARS I.

‘ Actus metaphysicus est ipsa rei existentia,’ et nonnunquam ‘ Qualitas quaevis ipsam perficiens,’ praecipue agendi vires. Potentia huic opposita, dicitur ‘ rei non existentis possibilis ;’ aut rei existentis status naturae alicui actuosae ita obnoxius, ut alio atque alio modo mutari possit. Deus igitur Ens primum, aliorum omnium Creator et Rector, nullique mutationi obnoxius, dicitur Actus purus : cetera autem omnia dicuntur, à primo, fuisse in potentia : cui quum supervenit Actus, facta fuerunt Entia realia, aut vera. In hoc ipso vero statu manet aliquid potentiale, quod vi Dei variè mutari possint aut destrui. His vocibus confusis non aliud subest, quam quod Ens primum sit aeternum sine initio, omnique perfectione absolutum et immutabile, nullique obnoxium ; cacterorum omnium ideas formari potuisse antequam ipsa fuerant: quumque sint, tamen potentia Dei mutari posse. Perperam hinc dixeris, ‘ actum et potentiam ’ esse Entis principia.

Nulla Idea IV. *VOCIBUS* omnino abutuntur qui sibi Ente generant Ideam aliquam esse Ente magis generalem. Imaginabile quod vocant, est vera notio, cui forte nullum est Objectum. Quocunque autem sensu dixeris imaginabile aut aliquid, eodem sensu dicas Ens verum, sive de Ideis loquare, sive rebus subjectis. Neque medium est ullum inter ‘ Ens et merum nihil.’ Quae recensentur, sunt ‘ Relationes, Possibilita, Impossibilia, Denominationes externae, ‘ Privationes, Negationes et Entia Rationis.

RE**L**A**T**I**O**N**E**S sunt notiones quaedam, ex **C**AP. I. duarum rerum contemplatione ortae, quibus nullum est objectum diversum ab ipsis rebus *Relationes*. comparatis, earumque affectionibus, et actionibus; quae omnia perspecta, suggerunt rationis aut habitudinis, quae inter res intercedit, notionem. Res comparatae dicuntur **T**ER**M**INI, quorum alter est **S**U**B****J**E**C**T**U**M seu **R**E**L**AT**U**M, alter **C**OR**R**E**L**AT**U**M. Comparandi causa, alterutrius actio forte aliqua, aut qualitas, aut affectio, cuius uterque participat, dicitur **F**U**D**A**M**E**N**T**U**M. Relationes sunt verae Ideae, quorum objecta extra mentem ex variis rebus verissimis conflantur; non vero a liquid a fundamento et terminis diversum.

POS**S**SIBIL**I**A sunt 'termini, aut Ideae complices, quarum partes inter se convenient.' Ubi nullum est objectum, dicuntur pure possibles. Verae sunt Ideae, quibus nihil veri respondet.

IMPOSSIBIL**I**A sunt 'termini complicati, quorum partes seorsim notant Ideas ita sibi invicem contrarias, ut conjungi nequeant.' Verae sunt voces, veras Ideas separatim significantes, et nihil amplius.

DENOMINATI**O**N**E**S EXTERNAE sunt *Denominatio-*nes exter-
'adjectivae voces passive significantes, veram actionem aut qualitatem, in aliquo oblique et nae.
'confuse connotato, repraesentantes; in Latino sermone tamen, non coniunctae cum substantivo nomine ipsius agentis, aut illius cui inest ea qualitas.

PARS I. NEGATIONES et PRIVATIONES sunt
 ~~~ ' voces, notantes loquentis sententiam, aut
Negationes, ' notitiam, quod certa res non habeat qualita-
et Privatio- tem quandam veram. Quae si huic rerum ge-
 nes. neri naturalis sit, vox eam abesse notans, dicitur
 PRIVATIO; sin secus, NEGATIO. Neutri-
 us ulla vera est actio, affectio, aut praedicatum.

Entia Rationis. ENTIA RATIONIS sunt vel ' Ideae qui-
 ' bus nullum est objectum; ' quae ENTIA RA-
 TIONIS SUBJECTIVE dicuntur: vel ' ter-
 ' mini complexi, quorum partes inter se pug-
 ' nant; ' quae sunt ENTIA RATIONIS OB-
 JECTIVE. Haec omnia sunt vel verae Ideae,
 vel verae saltem voces: Objecta ipsis propria
 nulla sunt.

Radix Possibilitatis. V. In celebri illa quaestione, an RADIX sive
 causa POSSIBILITATIS in rebus INTRINSECUS
 sita sit, an vero EXTRINSECUS accedat; vel quae-
 ritur, ' Ubinam sit potentia quae cuivis Ideae
 ' Objectum efficere valeat conveniens?' Quae
 certe in solo Deo est reperienda: vel potius
 quaeritur, ' Quonam criterio novimus huic
 ' termino Objectum effici posse congruum, illi
 ' non posse?' Hoc criterium in ipsis terminis
 petendum; quorum si partes inter se constant,
 sunt Possibles; cum apud Deum sit omnis po-
 tentia: sin secus, sunt Impossibles; vel poti-
 us, termini nihil significant. Frustra vero ro-
 gares, num istiusmodi termino posset esse res
 subjecta; cum termini nihil significant nisi I-
 dearum interventu: hujusmodi autem termino
 ex pluribus nominibus concreto nulla subest
 Idea.

Quae autem fieri possint, vel non fieri, vix C A P . I .
nostris est judicii certo statuere; cum pro inge- ~~~~~
nii nostri tenuitate, saepe nos lateat ea inter
terminos magis complicatos repugnantia, quae
haud illum lateret qui pleniorum haberet rerum
notitiam. Ubi vero satis appetet repugnantia,
recte pronunciamus terminum esse Impossibi-
lem.

VI. DE Entis Idea hoc monemus, eam so- *Praeter En-*
lam esse prorsus absolutam: caeterasque omnes, *tis Ideam*
sive substantiarum, sive modorum aut attribu- *omnes aliae*
torum qualiumcunque, aliquam sui Objecti ad *relativae,*
alia habitudinem aut Relationem, vel distincte
et clare, vel confuse et obscure, in se involve-
re; quod singulas percurrenti facile patebit.

CAPUT II.

De Axiomatis Metaphysicis.

*Axioma
quid.*

AXIOMATA METAPHYSICA dicuntur ‘Propositiones generalissimae, per se perspicuae, atque immutabiles.’ Neque quidem omnis propositio per se perspicua est Axioma, nisi sit immutabilis; neque omnis immutabilis est per se perspicua.

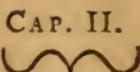
*Quo sensu
innata sunt.* Haec Axiomata ideo dixerunt antiqui Innata, quod hominibus naturale sit ea intelligere; quum eam rationis habeant vim, quae omnes fere ad earum notitiam perducet. Innata autem, recentiores quidam ea tantum dicunt, quae a primo animi ortu nota erant et observata. Hoc sensu non sunt Axiomata haec innata; quum illorum termini generalissimi serius omnino in mentibus orientur, post plures demum Idearum singularium comparationes, qualitatibus eas a se invicem discriminantibus sepositis. Neque quia omnes hisce Axiomatis prompte assentiant, efficitur ea a primo fuisse cognita, aut menti a primo impressa. Assentuntur enim omnes propositioni cuivis, etiam singulari, de re quavis sensili quae objicitur; ubi manifesta est inter Subjectum et Praedictum, connexio, vel repugnancia: Ideas autem singulares et sensiles, hi authores innatas esse nolunt.

II. NULLUM est humanae cognitionis principium omnium primum. Plurima enim axiomata pariter per se innescunt, ut etiam propositiones plurimae minus generales: atque in omni demonstratione aut syllogismo-
rum serie, terminus quisque extremus semel reperiri debet in propositione aliqua per se evidenti, alioquin nulla erit rationis conclusio.

De veritatis criterio frustra laborarunt quidam; quum non alia reperiunda sit praeter ipsam rationis facultatem, aut menti congenitam intelligendi vim.

Effata per se evidentia, ut etiam veritates demonstratae, ideo dicuntur aeternae et immutables, quod quocunque demum tempore mens quaelibet ad eas considerandas se converterit, eum cernet inter subiecta et praedicta, vel nexus vel repugnantiam, quae in propositione enunciatur. Neque hujus nexus aut repugnantiae alia causa quaerenda, quam quae ipsas Ideas formavit: quum in ideis quibusdam, aliae ita necessario sua natura implicentur, ut sine iisdem distincte et plene intelligi nequeant. Unde neque potentia Dei mutabilis est istiusmodi propositionum veritas; quum intelligi aut cogitari nequeat subiectum, quin et simul praedicatum includat.

III. De his Axiomatis quemquam serio posse dubitare, non est credibile. Si quis de omnibus dubitaret, is certe semper haereret. Neque hoc effatum, 'ego cogito,' quamvis omnium propositionum Absolutarum prima sit, alii cuivis eruendae inserviret, apud eum qui de

CAP. II.

Nullum
principium
omnium pri-
mum.

Veritatis
criterium.

Veritates
aeternae.

 PARS I. Axiomatis dubitaret; ne quidem, ad hoc ipsum colligendum, quod ipse sit. Multo minus ad conclusiones Abstractas valebit haec propositio absoluta. Ex Abstractis enim solae oriuntur conclusiones Abstractae, et ex Absolutis Absolutae.

Non in Deo Quantumvis autem de horum Axiomatum cernuntur. veritate communis sit omnium consensio, ut etiam de veritatibus omnibus demonstratis, apud eos qui demonstrationes capiunt; minime somniandum est, omnes eam veritatem unicam in natura quadam communi contemplari, tanquam modum quendam ipsi inherentem. Ubi enim multi ideas habent prorsus similes, licet non easdem, similes etiam cernent inter eas nexus et cognationes: unde tantum efficitur omnes simili rationis vi esse instructos.

Axiomata parum utilia. Nec minus errant qui tanti haec faciunt Axiomata, ut necessaria censeant, aut utilissima, in omni rerum cognitione. Singulares enim et minus generales propositiones, priores innotescunt, etiam citra Axiomatum opem; licet eorum subsidio, veritates antea cognitae aliis facilius exponantur.

Axiomata omnia per se innotescunt, ubi animus se ad ea contemplanda converterit. Neque ex Inductione nascitur ipsis fides; quae omnis ea ratione subnixa parum firma esset futura, quam tamen cernimus firmissimam.

Duo utiliora. IV. INTER Axiomata metaphysica praecipue utilia sunt haec duo, omnino verissima, ubi de rebus subjectis loquimur, non de Ideis.
‘ Omne Ens existit, et, soli Enti vera quali-

‘tas, aut affectio, aut actio, est tribuenda.’ CAP. II.
 Horum ope, tollitur confusio Metaphysicae
 solennis; ubi quae Ideis aut vocibus sunt pro-
 pria, rebus extra mentem adscribuntur. Huic
 malo praecideretur saepe occasio, si quis hoc
 sibi in Metaphysicis imperaret, ut ‘nomini
 ‘cuivis adjectivo suum adjungeret substanti-
 ‘vum,’ quamvis Latini sermonis ratio hoc
 non exigit.

Ex his Axiomatis, hoc assequimur Corolla-
 rium: ‘Omnes propositiones abstractas et af-
 firmantes, ubi de Rebus, non Ideis agitur,
 ‘esse hypotheticas;’ ubi intelligitur Existen-
 tia objecti, tanquam conditio antecedens, sine
 qua non sunt verae.

Frustra hic loci congeruntur Axiomata *Caetera pa-*
quaedam alia. ‘Impossibile est idem simul *rnm utilia,*
 ‘esse et non esse: quodlibet est vel non est: *aut parum*
 ‘totum est majus sua parte: quae conveni- *communia.*
 ‘unt in uno tertio convenienter inter se?’ et
 similia plura: quorum alia nullum praebent
 usum; alia haud satis communia, ut omni re-
 rum generi convenire possint; quaedam ta-
 men axiomata haud inutilia * deinceps tra-
 denda.

* Vid. Cap. IV. 5. | est Wolfius in Ontolo-
 de Causis. Locum de | gia, diligentia quae qui-
 Axiomatis eorumque u- | busdam obscura videbi-
 tilitate, nuper persecutus | tur.

CAPUT III.

De Proprietatibus Entis.

ATTRIBUTA ENTIS communissima sunt Ideae quaedam in ipsa Entis notione involutae et implicatae, quae cum ipso Ente reciprocantur, et de omnibus ejusdem inferioribus praedicari possunt.

Attributa Entis recensentur haec tria; UNITAS, VERITAS, BONITAS; quibus adiungunt quidam connexionem aliquam cum Spatio et Tempore: sive UBI, et QUANDO.

Unitas, Identitas, Diversitas, prior dicenda potius est Similitudo; posterior, Identitas. Unitas Numerica satis nota definitionem respuit. Neque alium praebet usum scholasticorum de Unitate doctrina, quam ut corrigat ipsorum de naturis universalibus errores. Unitatem dicunt proprietatem, 'qua ' Ens est indivisum in se, et divisum ab omni a- 'lio.' Quod nihil aliud sonat, quam quod nihil sit plura sui ipsius. Nulla autem de Identitate moveri potest quaestio nisi ubi duas occurrent Ideae aliqua ratione diversae; ubi saltem res quaedam diversis observata erat temporibus, aut in diversis locis. Temporis vero, et Spatii partes quaevis, ab omnibus aliis Spatii et Temporis partibus sunt manifeste diversae, licet omnes sint simillimae. Si quidem dispa- res aut dissimiles sint rerum Ideae; res simul

easdem excitantes planissime novimus esse di-
versas.

De IDENTITATE autem oriuntur quaef- *Mentium,*
tiones, ubi agitur vel de ipsa mente, vel de Ide- *Idearum.*
is, vel de rebus corporeis. Mente suam
eandem manere, sibi conscientis est quisque, re-
petentiâ illa, sive Perceptione Interna, cer-
tissima, ast ineffabili, qua novit suam mentem a
mente quavis alia omnino diversam esse. Al-
teram vero mentem diversis temporibus ob-
servatam, esse eandem, argumentis tantum
Probabilibus colligimus; quae tamen ad cer-
titudinem proxime aliquando accedunt. Ubi
diversis temporibus revocatur similis omnino
Idea, Judicium, Sensatio, mentisve motus aut
affectio quaelibet, ex ipsis temporibus diversis,
discrimina quaedam haec repetita capiunt; ut
vix eadem dici possint cum prioribus, quibus
sunt simillima. vix tamen tanta est haec di-
versitas, quanta inter corpora, eodem tempo-
re diversa occupantia loca; aut corporis ejus-
dem motus prorsus similes diversis tempori-
bus repetitos. Rerum corporearum, licet si-
millimarum, vera apparebit diversitas, si in
eodem tempore diversa loca possideant: sine
quo indicio, haud argumentis certissimis con-
statit de corporum similium diversitate; Quae
autem similia sunt corpora, aut dissimilia, Ide-
arum ope quas excitant dijudicandum erit.

Hactenus de indiciis unde Identitatem cer- *Individua-*
nimus aut diversitatem. Si quaeratur de cau- *tionis Prin-*
sa cur res sit una, aut de Individuationis prin- *cipium.*
cipio in re ipsa: non aliud assignandum, quam

PARS I. ipsa rei natura existens. Quaecunque enim causa rem quamlibet fecerat aut creaverat, eam unam etiam fecerat, aut individuam, quo sensu volunt Metaphysici. hujus tamen Unitatis plura sunt genera.

Aut rerum corporearum.

Res corporea ideo saepe dicitur una eademque, quod omnes materiae partes easdem manere judicemus: quae Substantiae UNITAS dicitur. Corpora autem organica et arte facta quaedam; ubi non curant homines Materiae Identitatem, eadem dicuntur manere, ubi similis prorsus manet coagmentatio, aut structura artificiosa iisdem usibus idonea; licet indies mutetur materia, novis partibus in locum priorum succendentibus; quod omni corpori animato, iisque quae gignuntur ex terra, contingere cernimus.

Veritas apud Logicos et Ethicos. II. VERITAS, apud Logicos et Ethicos, aliquid utile, et cognitione dignum, sonat: apud Metaphysicos, non aliud, quam 'quod res quaeque talis sit, qualem Deus omniscius eam esse judicat; aut, quod vere sit id ipsum quod est.' VERITAS LOGICA est 'propositionis convenientia cum rebus ipsis.' ETHICA, 'cum mentis sententiis.'

Veritas Metaphysica. VERITAS Metaphysica apud quosdam scriptores claros, idem sonat quod Naturae Constantia, Stabilitas, aut metaphorica quae-dam Soliditas et Amplitudo: quo sensu, quod Infinitum, est etiam verissimum; Finita quaeque minus vera; eorum saltem Veritas arctis inclusa est limitibus, ultra quos nihil veri habent. Ex verae qualitatis cujusque notione,

ad gradum ejusdem altissimum, generali quādam et obscura notione attingendum, facile mens assurgit; atque in proclive est credere, aliquam esse naturam ea perfectione summa et absoluta praeditam. Quod ad durationem attinet et extensionem, vix ac ne vix quidem se cohibere potest mens, quin sine ratiocinatione credat aliquid esse et immensum et aeternum.

III. Hoc solum sensu dici possunt omnia *Bonitas* *sive BONA*, quod Deum omnia consilio optimo *Perfectio*. constituisse credamus, in fines praestantissimos, quibus omnia aptissime inserviant: aut quod nulli rei desint sua attributa essentialia, quae metaphysicis *Perfectiones* dicuntur: quod cur Bonitas dicenda sit, aut quid afferat ad rerum cognitionem, nemo facile dixerit. *PHYSI- Perfectio C A M* habere *BONITATEM* dicuntur ea, ‘quae *Physica*. ‘naturam quamvis percipientem beatam faciunt et conservant; eique sine detimento sunt grata.’ Res item viventes et sensu praeeditae, ratione sui dicuntur *Perfectae*, cum eas habent affectiones et vires, queis se ipsae beatas facere aut servare possint. Iстiusmodи rerum genera alia aliis perfectiora, quo plures habent sensus viresque sublimiores voluptates percipientes. quarum ubi nulla alicui deest, quae in hoc rerum genere reperiri solent; dicitur *Perfectionem* partium possidere: quae quo majores sunt, eo graduum *Perfectione* praestat. Aliorum vero habita ratione, censentur Res vita, sensu, et rationis viribus praeeditae *MORALITER BONAE* ‘ideo praecipue *Bonitas Moralis.* quod eas habeant vires, et eam simul volun-

PARS I. *W*atatem constantem, aut Indolem, quibus et possint, et velint aliorum felicitati inservire.' Omnes enim eas sibi appetunt vires; eam indolem in alio laudant; eam sensu interno experietur quisque, sibi sua facta, consilia et voluntates recolenti, fore laetissimam *.

Quum autem plurima sint rerum viventium genera, diversis praedita sensibus, qui ex rebus longe diversis voluptatem capiunt; non eaedem vires in omni Rerum genere Perfectiones censendae: quae uni generi utiles sunt et jucundae; alteri inutiles forent et pestiferae:

Perfectiones absolutae, et secundum quid. Quaeque rei uni, summam quam capere possit, beatitudinem efficerent, eas alterum genus admittere non potest; aut, si admitteret, vilissimam ei voluptatem ministrarent. hinc orta est perfectionum divisio insignis, quod 'quae-dam naturam quamcunque iis ornatam, beatam efficerent, nullamque imperfectionem includerent; aliae vero, 'naturis tantum humilioribus prodesse possint, imperfectionem involventes, eique medelam afferentes aut levamen.' Hae dicuntur **PERFECTIO-
NES RESPECTIVAE**, aut, Secundum Quid; illae, vero, dicuntur **PURAE** et **ABSOLU-TAE**.

Ubi, et Quando, an de omnibus praedicari possint? IV. **INTER** Entis attributa communissima, viris quibusdam doctissimis annumerantur 'nexus quidam cum Spatio et Tempore; quae veras res esse contendunt, si modo ulla nostris Ideis sit fides. vera videntur habere at-

* Vid. Partis II. C. I. 5. de recti et decori sensu.

tributa: utriusque sua propria est extensio, C A P . III .
 seu quantitas, in infinitum porrecta: utriusque
 suae sunt partes immutabiles; quae, licet Res
 a se diversas sibi coexistere seque penetrare si-
 nant, nullis tamen ejusdem secum naturae par-
 tibus sunt penetrabiles. Mutua inter Spati-
 um omne et Tempus intercedit habitudo aut
 connexio: quum Tempus quodvis idem sit
 in omni Spatio; et Spatium quodvis idem ma-
 nere in omni Tempore videatur: cum utrius-
 que parte aliqua connectuntur Res fere omnes:
 eorum ope cernitur Rerum simillimarum diver-
 sitas verissima, cum partes Utrumque habeat
 omnino diversas: sine Utroque intelligi ne-
 quit Motus, ejusve Velocitas: Diuturnitas au-
 tem praecipuum dat voluptati omni, aut do-
 lori, ad vitam, vel beatam, vel miseram, mo-
 mentum: sine Utroque intelligi nequit mun-
 dus corporeus, aut ulla corporis affectio. Sine
 Tempore esse nequeunt mentis humanae af-
 fectiones ulla, aut actiones; quae tamen neu-
 triquam cum Spatio videntur connexae. Neu-
 trius pars aliqua sine reliquis esse potest; vel
 interire reliquis manentibus. An tamen sint
 Res per se a Deo effectae; quo mundum cor-
 poreum et res successivas efficere possit; an
 Dei infiniti Modi infiniti, haud facile est cer-
 to aliquid statuere. Prior tamen sententia, ut-
 cunque ita obscura ut mentis aciem fugiat, ve-
 ro similior videtur; quia Utrumque ex parti-
 bus constat vere diversis. In Tempore dura-
 re videntur omnia nobis nota, omnesque re-
 rum affectiones: Temporis notio quaedam,

PARS I.

omnem comitatur perceptionem, aut affectionem, cuius ipsa mens est conscientia. In Spatio, existere videntur sola corpora, eorumque affectiones; non vero affectiones illae quae spiritibus videntur propriae: unde et facilis animo fingimus, nullum fuisse aliquando Spatium extensum, antequam Deus mundum effecerat corporeum; Durationem vero sive Tempus, vel initium habuisse, vel finem habitum, vix, ac ne vix quidem, fingere possumus. Quam autem connexionem cum alterutra habeat Natura Divina, plane nescimus. *

*Sententia
priori di-
versa.*

Philosophi quidam antiqui et Spatium et Tempus credidisse videntur notiones quasdam nobis prorsus necessarias, quibus tamen nihil externum responderet, magis quam Numerorum ideis. Spatium voluerunt esse magnitudinis corporeae ideam, aliis omnibus corporum affectionibus detractis; Tempus item, Continuationis sive Successionis, quam in animi motibus, aut in cogitationum serie observavimus, ideam similiter abstractam. Numeris quinetiam, magnitudinem quandam aut quantitatem, partesque et relationes, pariter ac Spatio et Tempori, ascribi; quum tamen fateantur omnes, nullum esse extra mentem

* Hac de quaestione consuluntur, Lockius in tentamine de intellectu humano, Henricus Morus in Encheirid. Metaph. Cudworthius in

Systemate intellectuali; S. Clericus, in Epistolis ad Leibnitium, viri omnes clarissimi, doctissimi, aliquique scriptores satis noti.

Numerum a rebus numeratis diversum. Hac C A P . III .
 tamen ratione neutquam rem expediemus :
 nemo necessario numerum sibi fingit ultra res,
 quasque numeratas porrectum, imo cunctis re-
 bus numerandis amotis superflitem ; nemo nu-
 merum veris rerum externarum qualitatibus
 per se implicatum. Neque rerum situs, motus-
 ve, aut ipsam cogitationum successionem, aut
 denique rerum aliarum cum Tempore et Spa-
 tio Coexistentiam, quae dicitur, intelligere po-
 test quisquam, nisi aliquid veri extra mentem
 his ideis respondeat.

Quantumvis autem haec duo res verae esse
 credantur, nulla videtur causa cur magis uni-
 us rei credantur attributa quam alterius cu-
 jusque quae simul extenditur et durat. Ne-
 que ideo recte colligimus utrumque increatum
 esse et aeternum, quod neutrum cogitando
 mens amovere valeat : quum non magis a cor-
 porea natura colores amovere possunt qui vi-
 su gaudent ; quibus tamen ideis nihil exter-
 num in ipsis rebus simile est. Magnum autem
 est discriben inter necessariam quandam men-
 tis impulsionem ad quaedam sibi repraesentan-
 da, et certam rationis conclusionem quod
 haec vere sint. Nullus quidem est in Philoso-
 phia locus ubi magis appareat ingenii humani
 imbecillitas, in iis comprehendendis quorum
 continuus fere est usus, quaeque semper in
 omnium sermone versantur, quam in hoc ipso
 loco de Spatio et Tempore.

Inani voce, sine ullo scientiae augmento,
 sonare videntur scholastici quum τὸ Quando Quando per-
 manens et
 successivum.

PARS I. dividunt in Permanens seu Simultaneum et Successivum; illud soli Deo ascribentes; ut etiam, quum τὸ Ubi dividunt in Circumscriptivum, quod corporibus convenit; Definitivum, quod spiritibus creatis; et Repletivum, quod soli Deo, sine ulla extensione, omnia loca per essentiam replenti, adscribunt: quae intelligentiae nostrae vim et notionem fugere videntur.

Qui autem viri docti fidenter contendunt axiomatis in philosophia necessarii loco habendum, 'Quod nullibi est non est,' ut etiam, 'nihil agere potest ubi non est per essentiam;' videant ipsi, an τὸ 'alicubi esse,' idem sonet quod vel 'per omne spatium diffundi,' quod 'soli infinito convenit, vel 'per spatii partem diffundi,' quod solis figuratis et extensis conveniet; atque an non utrumque rem exigat ex partibus, utcunque connexis, conflatam: deinde, numnam horum alterutrum mentis qualitatibus, aut actionibus, judiciis, ratiocinationibus, amori, odio, desideriis, gaudiis, moeroribus, conveniat. Videant etiam, numnam verborum involucris decipientur; quod per adverbia Ubi, Usquam, Quando, nominum Temporis, et Spatii extensi, usum vitare satis habeant.

C A P U T I V .

De Entis Divisionibus praecipuis.

ENTRIS prima divisio est in DEPENDENS, *Entis De-*
sive factum; et INDEPENDENS, quod pendentia,
a nullo factum aut creatum erat. Independen-
tia, perfectionem arguere videtur, Absoluta,
absolutam; Respectiva, respectivam. Immo
Independentia absoluta et plena perfectionum
infinitatem arguere videtur: cum intelligi ne-
queat, Rem omnino primam, cuius natura
nullius arbitratu limitata aut circumscripta
fuerat, vel unum quemvis prae alio finitum
perfectionum modum possidere; vel ad unius
generis perfectiones restringi, ne alias etiam
possideat. Summam ergo perfectionem habet,
quod omnino primum est, unde et alia omnia
orta.

Haud recte videntur viri quidam docti su-
 am de Independentia sententiam exposuisse,
 quasi ulla naturae primae perfectio aut attribu-
 tum, ipsi naturae causa fuerat aut ratio cur ex-
 stiterit; cum illa omnem essendi, ut vocant,
 et causam et rationem respuat. Neque in na-
 tura quam nondum repraesentavimus existen-
 tem, intelligi potest attributum quodvis, aut
 interna quaeviis Necessitas, hoc efficiens aut
 exigens ut ipsa res existat.

Concludunt igitur Metaphysici; ‘ eam om-
 ‘ nem NATURAM esse DEPENDENTEM, cui *Dependentiae*
indicium.

PARS I.

‘necessarius est omnino modus aliquis, ex certo modorum genere, si modo omnium modorum istius generis pariter sit capax.’ Si enim fingéretur esse Independens; unum aliquem, ex hypothesi, modum habuerat, ante ullam causae cujuscunque actionem aut electionem: hic igitur unicus modus cum rei istius natura aut essentia, prae reliquis ejus generis modis, magis erat connexus: aliorum igitur ejusdem generis modorum non pariter capax esset, nec eos quosvis pariter admitteret. Corpus autem omne aliquem locum, aliquam figuram, statumque item vel motum necessario habet; neque sine hujusmodi affectionum aliqua esse potest: ad omnia tamen loca est indifferens; omnes figuræ, et motum omnem vel quietem, pariter recipit: res igitur est dependens et effecta.

Ens necessaria-

rium et con- II. PRIORI affinis est alia ENTIS divisione in NECESSARIUM ET CONTINGENS, sive *tingens.* potius VOLUNTARIUM. NECESSARIUM est ‘quod non a voluntate pendet;’ estque terminus voluntario aut precario oppositus.

Necessitas
*interna et**externa.*

Necessitas alia est Interna, quae et Antecedens dicitur, in ipsa rei natura sita; qualis inter terminos abstractæ propositionis sive evidenter, sive demonstratae, reperitur connexionis Necessitas; quae absoluta etiam dicitur, in omni loco et tempore eadem manens: alia est Externa Necessitas, Subsequens, sive Hypothetica, quae rem aliam prius positam, aut hypothesin, necessario consequitur. PERCEPTIO dicitur NECESSARIA, ‘quae nobis

‘ vel invitatis obvenit;’ VOLUNTARIA, con- CAP. IV.
 tra, ‘ quam mutare, praepedire, aut sistere pos-
 ‘ sumus. JUDICIUM est NECESSARIUM;
 ‘ cum ea est objecti natura, quae a nulla causa
 ‘ ita mutari possit, ut judicium non sit verum:
 aut, ‘ cum ea cernitur terminorum connexio,
 ‘ aut repugnantia in propositione declarata,
 ‘ quae compertum faciat, propositionem semi-
 ‘ per fore veram.’ Haec propositionum ab-
 stractarum necessitas, in omni loco et tempore
 eadem manet: atque argumenta quibus ostendit-
 tur, per metaphoram dicuntur causae; Cau-
 sae scilicet cognoscendi. ESSENDI NECES-
 SITAS, unde Entia dicuntur Necessaria, no-
 nat Existentiam a voluntate non penden-
 tem: quae si ab humana voluntate non pen-
 deant, respectu Hominum dicuntur haec En-
 tia Necessaria. Si a nulla omnino voluntate
 pendeat Existentia, dicitur NECESSITAS AB-
 SOLUTA: quum scilicet, Res illa intelligitur
 ab aeterno per se fuisse, atque adeo stabilis et
 perfecta, ut neque sua sponte intereat, neque
 ulla aliena vi perire possit. Eadem etiam dici-
 tur Necessitas intrinsecus; distincta a necessi-
 tate extrinsecus proveniente, et ex hypothesi;
 quum res ideo tantum sunt necessariae, quod
 pendeant ab immutabili Dei voluntate, vel se-
 quantur necessario ex aliis rebus prius positis.
 Ex rei autem cuiusvis necessitate absoluta col-
 ligi tantum potest, eam esse aeternam per se:
 vix tamen inde erui posse videntur alia ejus
 attributa, aut perfectiones; nisi Necessitatem
 Judicij confunderet quisquam cum Necessita-

PARS I. te ipsius Rei. Neque ullum Rei attributum ipsum subjectum antecedere, aut ei esse rationem essendi, dicendum est.

Ens simplex **III. ENTIA** dividuntur in **SIMPLICIA** et *et multiplex*. **MULTIPLICIA**. Simpliciora sunt Animi sive Spiritus; de quibus alias: eorumque is simplissimus qui non modo partium omnium expers est, verum omnes suas virtutes cum natura ita necessario connexas habet, ut ei nihil adventitium obtingere possit, nihil novi obvenire. Multiplicia vel sunt Composita, ubi partes naturali quodam nexu aut unione conjunguntur, qualia sunt corpora animata et vegetantia. alia pure multiplicia, ut acervus: aut moles corpora nuda cohaerendi vi praedita; quae hac sola ab Ente per aggregationem distinguitur; cui tamen non deest sua unitas metaphysica.

Finitum et Infinitum. **IV. ALIA** est **ENTIS** Divisio; in **FINITUM**, et **INFINITUM**. Finitum ex ipso nomine patet. Infinitum est, “ quod omni finito majus;” aut, “ quod omnem ad finita respuit habitudinem finitam.” Finita apparent omnia quae sensu percipiuntur. Infinitatis notionem acquirimus, non solum ex eo, quod in certis rebus, Numeris, nempe, Magnitudinibus, et Tempore, mens semper progressi possit; videatque in addendis novis partibus, in Idea augenda, aut amplificanda, ut etiam in quantitate quavis dividenda, ubi ad partes prorsus minimas perveniri nequit, mentis progressum impediri non posse; quae Infinitas, quibusdam Potentialis dicitur: verum praecipue, quod in spatio contemplando, cer-

nat mens, nullibi fines intelligi posse, ultra CAP. IV.
 quoⁿ non porrigitur; quodque certissimum sit
 aliquid semper fuisse sine initio; et duratio-
 nem praeteritam fuisse infinitam. Hanc Infinitatis notionem, ad longe alias res transferimus; ad Potentiam, nempe Sapientiam et Bonitatem; cum tanta haec esse volumus, quanta omnino esse possunt.

De INFINITIS, plurima acriter agitantur. *De Infinitis,*
 Haec videntur verosimilia: PLURES ejus- *quaestiones*
 'dem generis Res infinitas undequaque, vix *difficiles.*
 'esse posse. INFINITUM, infinito, qua rati-
 'one est infinitum, magis esse non posse. IN-
 'FINITA, prout infinita sunt, multiplicari
 'non posse; nec, ad partes finitas, ullam ha-
 'bere posse rationem finitam; quamvis res u-
 'nâ ratione infinitae, alia finitae, multiplica-
 'ri et dividi possint, si modo ulla^es sint Res if-
 'iusmodi.' In hisce quaestionibus, quae men-
 tis nostrae vires omnino superant, si quis mo-
 rari velit, eum tantum fructum capiet, quod su-
 ae tenuitatis magis sibi conscio ingenii arro-
 gantia omnis retundetur.

V. ALIA ENTIS Divisio est, in CAUSA M *Causa et cau-*
 et CAUSATUM. Idea Potentiae, Vis, Effica- *satum.*
 ciae, Actionis, Causalitatis, est simplex; quae
 oritur cum cernimus, ex rerum quarundam
 vicinia, earumve motu, aut in alias res impul-
 su, novos in nobis sensus, et in rebus istis aliis
 motus novos, aut formae mutationes, conti-
 nued sequi. Immo, nostri propositi consciⁱ ex-
 perimur, conatu nostro Ideas in mente varie
 mutari, et in corporis nostri membris motus

excitari. In hisce autem eventibus, non solum cernimus mutationem expetitam sequi; verum ipsam percipimus animae nostrae aliqualem Energiam, sive efficaciam. Actionis igitur aut Efficientiae notio, simplicioribus plane annumeranda, notat aliquid longe diversum, ab eo quod res aliae earumque mutationes alias subsequuntur; aut quod haec illam tempore antecesserat, aut antecedere solita sit: quantumvis nos saepius non aliud habeamus Efficientiae indicium. Cognitis deinde corporum affectionibus iis quae sensus feriunt, duritate, nempe, inertiae vi, gravitate, mobilitate, et figura; ex ipsa harum qualitatum vi et natura colligere possumus, quasnam mutationes, in aliis rebus, aut in se, corpora, quibus insitae sunt hae qualitates, motu suo aut conflictu efficere possint. Quum vero causarum naturae nobis parum sint perspectae, exigua etiam est efficientiae notitia, et saepius rerum usu et experientia, quam certis ratiocinationibus intelligimus, quales effectus ex datis quibuscunque causis sint sperandi, aut ex quibus causis dati effectus oriuntur. Tanta quidem hac de re hominum est ignorantia, quod quamvis vere nos aliquid in cogitationibus nostris immutandis, atque in desideriis et appetitionibus, agere consciit simus; incerta tamen est omnis alia hominum efficacia, vel in ipsis corporibus suis movendis et regendis; de quo alias*.

Quod ad eas quae aliis corporibus tribuuntur vires aut attractus, ex quibus oriri videntur Gravitas, partiumque Cohesio, Elasticitas, *Corporum* aliaque ejusmodi, an eae ipsis corporibus ne- *vires*. cessario per se insint, aut cum materiae inertia cohaerere possint; an contra, † continua naturae longe disparis et incorporeae vi, rato quodam ordine, secundum certas leges efficiantur; in eo disputant viri doctissimi: modo, etiam de motus inchoati continuacione, ejusque post corporum conflictus communicatione. Quae praecipue ad vim quandam et consilium naturae a corpore longe diversae, confugiendum esse docent argumenta, in eo fundantur; quod aliae atque aliae innumerae naturae leges longissime diversae constitui potuisse videantur, atque sine ulla repugnantia intelligi, pariter ac illae quae cum summa omnium salute et utilitate obtineri videmus.

De Causis Logicis, quae cognoscendi dicuntur, quales sunt praemissae conclusionum; aut *Cause Morales,* Metaphysicis, quae ab effectis non vere distinguuntur, qualia sunt attributa facilius cognita, unde alia oriri videntur, nihil hic dicendum. Causae Morales vocantur, quae pro suis voluntatibus, aut animi affectionibus, ea elegent aut omiserint, unde boni aliquid aut nali, vel sponte et sua natura, vel aliarum causarum qualiumcunque quas incitaverint, iut cohibere neglexerint, interventu nascitu-

† Hac de re consulatur Malebrancius, et Newtoni quidam.

PARS. I. rum, provideri licuerat. Negationibus igitur et Privationibus suae non desunt causae morales magis quam rebus veris.

Cause Materiales et Formales, impropriæ. Quae dicuntur CAUSAE MATERIALES, FORMALES, et FINALES, hoc nomen per metaphoram sortiuntur; sola EFFICIENS proprie dicitur CAUSA. Materia nihil agit; licet ex ea, aut in ea Causa vera aliquid efficiat. Forma non efficit, verum effecta est.

Cause Finales. FINIS est 'res quaedam grata et expetita, 'cujus consequendae spe incitatur Agens ad 'agendum;' voluptas forte, aut ea quae Voluptatem praebent. Voluptas non per se quicquam agit; ejus tamen spes et appetitio hominem movet, ut velit ea agere, quae voluptati consequendae videntur idonea.

Qui igitur propter Finem agit, prius illi notus erat Finis, et desideratus: insita illi erat φιλαυτία, sive suae felicitatis appetitio; aut, benigna quaedam animi erga alios affectio. Immo qui finem sui causa expetit, illi res expetita sensu quodam, omnem ratiocinationem praecedente, grata erat constituta; non enim de Finibus ultimis, ast tantum de subsidiis, aut Mediis quae dicuntur, locus est ratiociniis. Si quis autem alterius gratia rem expetat, in eo etiam necessario praecesserat affectus aliquis benevolus erga illum cuius gratia rem cupit. FINIS ULTIMUS est 'quicquid propter 'se est expetendum:' Unde, cuivis homini sunt plures Fines ultimi; inter quos quidem fieri potest contentio, aut comparatio, ut sciri possit, quisnam majus habeat ad vitam bea-

tam momentum. In ea contentione, exiguus CAP. IV.
 est ratiociniis locus: cum quaestio sensu potius dirimenda sit, vel externo, vel interno,
 qui doceat, quaenam maximam praebent voluptatem: vel, rerum usu, qui monstrat quaenam sint voluptates stabiles magis et diuturnae.

De CAUSIS EFFICIENTIBUS haec traduntur Axiomata, vera omnino, aut vero si-millima. ‘ 1. Omnis causa est Res vera sive existens. 2. Omnis causa suo effectu prior est, si non Tempore, saltem Natura.’ id est, ut illa existat, non exigitur rei effectae existentia; haec autem existere nequit, si non existat causa. Res enim vi effectrici praedita, non ab effectu suo pendet; licet Causae denominacionem ab effectu sortiatur. ‘ 3. Nulla res sui est Causa. 4. Neque plures res sibi mutuo sunt Causae:’ sive, ‘ in causis non est circulus. 5. Ubi primum agit Causa, sine ullo temporis intervallo, verus ejus effectus existit;’ licet non totum illud eventuum sistema, quod longa forte actionum serie efficere statuerat. ‘ 6. Nulla est in re facta vera praestantia seu perfectio, quam non possidebat ipsa Causa;’ non simili modo, praestantiore tamen, aut altem aequali. 7. ‘ Nihil quicquam aget Causa quaevis, quae neque per suam indolem, et naturam, nec praesentem dispositiōnem in datis quibusvis adjunctis, ad hoc prae alio efficiendum ad nunc agendum potius quam cessandum, determinata est, sed utriusque parti indifferens manet.’ Haec, assensum

De efficientibus axiomata.

PARS I. nostrum rapere videntur, per se, sine ulla ratiocinatione.

De effectibus. Ex his colligunt Metaphysici. 1. ‘Rei factae aut creatae durationem continuam, aequae ac primam existentiam, causae effectricis virtuti acceptam esse referendam; sive existatur continua causae actio; sive tanta rei creatae tributa sit a primo naturae stabilitas, aut perfectio, ut pro tempore statuto durare possit. 2. Nullus effectus, saltem nullus qui ab humana vi pendet, diutius manet quam donec causa operatur.’ Non mirum hoc videbitur ei, qui hominum efficaciam perspexerit; quae omnis, solis cogitationibus et affectionibus suis varie mutandis, et motibus in corpore suo inchoandis aut dirigendis, impenditur; qui autem in corpore motus excitatur, saepe sine ulla vi nostra continuatur: quaeque membrorum nostrorum ope, contiguis imprimitur corporibus vis, ea nobis invitatis, sine nostra efficacia, durare videtur.

Nulla Causarum series infinita. ‘Causarum efficientium seriem infinitam esse non posse, sine Causa prima et independente,’ quae ostendunt argumenta, sunt vero simillima: quod, scilicet, quisque in ea serie Terminus sit dependens et effectus; tota ergo series effecta est. Cum tamen nihil sit extra seriem, a qua tota series pendeat aut efficiatur: quodque, de quaue seriei parte verum sit, a causae alicujus efficacia provenisse quod sit, potius quam non sit: de tota igitur serie hoc verum erit, ejusdem causam aliquam externam

fuisse. His addi potest, quemque in ea serie CAP. IV. Terminum, dempto ultimo, esse et causam et causatum; et pro quoque termino, esse Effectum unam, et rem Effectam; addito autem termino ultimo, res effectas fore plures quam fuerant actiones efficientes: quod est absurdum. Quum tamen argumenta horum quibusdam paria et simillima, illud nempe de toto infinito verum esse colligentia, quod de quaue parte est verum, ad evertendam Spatii et Temporis infinitatem adduci possint; hisce solis niti argumentis, in quaestione illa gravissima, an sit DEUS, neque tutum videtur, neque necessarium; quum tantae potentiae et solertiae, per universum hunc mundum, tot ubique reperiantur vestigia, quae ducant ad Naturam quandam longe praestantissimam, sapientissimum et potentissimum mundi conditorem. Hanc autem naturam praestantissimam, a priori causa fuisse ortam, nulla potest esse suspicio; multo minus istiusmodi Rerum fuisse seriem infinitam; cum quaeque in ea serie causa, hujus mundi conditori, virtute saltem par fuisse credenda esset. qui igitur mundum factum fuisse credens, ad istiusmodi causarum seriem, ne unicum Deum aeternum agnoscat, confugerit, cum Res tanta virtute pollentes, etiam manentibus eorum operibus, olim interiisse haud credibile sit; nae, ille sibi Deos innumeros, in Dei unius locum subrogabit.

VI. CAUSARUM etiam celebris est divisione, in RATIONALES, NECESSARIAS, et CONTINGENTES. Contingentia vero, et

Causae rationales, necessariae, et contingentes.

PARS I.

Casus et Fortuna, non veram naturam efficacem denotant: adhibentur enim haec nomina, cum effectus ita vel a causis naturalibus oriuntur, ut eos providere nequeamus; vel a Causis liberis, ubi nullum nobis apparet incitamentum, quod causam ad alterutram partem certo permoveret; neque indicium quodvis, unde spectator electionem praesagire possit. Contingentia igitur omnia, vel a Causis necessariis, vel liberis efficiuntur. Causae porro necessariae, quae sine consilio aut voluntate agere videntur, Instrumenta potius sunt putanda, quae funguntur, potius quam faciunt; cumque agere aut impellere videntur, ipsae etiam aguntur, et impelluntur. Res igitur consulto agentes solae, veram habere in se vim, aut aliquid vere efficere videntur.

*Libertas
quid?*

*Stoicorum
ratio.*

De Causarum consulto operantium LIBERTATE, ardua est quaestio: an scilicet his competat 'Vis quaedam sui flectendi et convertendi, qua ad hoc vel contrarium volendum, se pariter movere possint:' quae CONTRARIETATIS LIBERTAS dicitur: ut si quis dicat, se posse vel quod sibi jucundum videtur, vel quod sibi videtur molestum et nocitulum, quia nocitulum est appetere, et consecrari; vel 'ea saltem vis, qua ad agendum aut non agendum, volendum vel non volendum, semet inflectat;' quae, CONTRADICTIONIS est LIBERTAS. Stoicis placuit, Desideria nostra et Aversationes excitari, ab iis Boni aut Mali speciebus quae menti occurrunt, una cum ipsius mentis indole et affectionibus; idque secundum stabilem

quandam naturae nostrae legem : Ipsam dein- CAP. IV.
 de mentis Indolem, a naturae prima constitu-
 tione, institutione deinde, et moribus confor-
 mari. Judicia denique et opiniones, secun-
 dum oblata in rebus ipsis boni aut mali indi-
 cia, pro ea quae tunc temporis menti ineſt fa-
 gacitate, cautione aut diligentia, semper for-
 mari : volitiones etiam et actiones, ex animi
 affectibus, motibusque puris aut perturbatis,
 semper provenire : Haec autem omnia actio-
 num Antecedentia necessaria, ab ipso Deo con-
 stituta fuisse et praevisa. CAUSAS igitur eas
 dicunt LIBERAS, ‘quae agere possunt quod
 ‘ volunt, et abstinere ab iis quae nolunt; ut-
 ‘ cunque demum ad volendum aut nolendum
 ‘ impulsae erant.’ vim enim illam sui inflec-
 tendi, quam quidam, neque ab agentis indole,
 bonive aut mali specie, neque ab agentis judi-
 cio, dirigi fingunt, absurdam statuunt et in-
 utillem ; cui nullus recte relinquitur locus, ni-
 si ubi invitamenta occurrunt in utramque par-
 tem paria : quod rarissime evenit. Quumque
 ita se res habet, nullam virtutis aut vitii speci-
 em haberet in utramvis partem ea sui conver-
 sio. Atque si quis hac vi utens, contra ea
 quae sibi videntur praeponderantia invita-
 menta egerit, actio stolida fuerit si non impro-
 ba. De hac tota quaestione, optime quisque
 judicabit, qui semet excusserit, ut percipiat;
 an non, in omni agendi proposito deliberato,
 (nam ubi motu animi turbido, improvidi abri-
 pimur, nos hoc sensu liberos esse, pauci con-
 tendunt) speciem quandam boni adipiscendi,

PARS I. aut mali repellendi respiciat, a qua ad volendum mens movebatur: in rebus item prorsus paribus, an non ideo unam p[re]ae aliis eligat, quod haec primo occurrerat; aut, quia fictam quandam et imaginariam boni speciem, huic parti quam amplectitur, adjunxerit. Urgent in hac re Stoici, μηδὲν ἀνατίθεται oriri: si autem quicquam nunc efficeretur a causa quae indiferens esset, et huic aut illi parti aequa, neque ad alteram, vel per suam indolem et naturam, vel adjuncta quibuscum comitata ponitur, inflechteretur, huic mentis conversioni aut proposito nulla esset causa.

Regerunt tamen alii, eam esse causarum rationalium naturam, ut se ad hanc aut illam partem flectere valeant; ipsasque esse sui flectendi aut vertendi causas; ipsisque hoc a natura datum. Largiuntur, eas sua judicia aliqua fere semper sequi. Duas tamen esse species praecipuas, quae voluntatem movent, honesti nempe officiique, aut jucundi utilisque; ad harum autem utramvis penes ipsos esse se flectere et convertere. †

Entia divi- VII. ENTIA denique dividuntur, in SUB-
duntur in STANTIAS, et MODOS, sive ACCIDENTIA.
Substantias, neque sine causa. Substantiae prima notio,
et Acciden- eaque fere simplex, cuique subnascitur ex eo
tia. quod sui manentis quisque conscientius sit, muta-
tis subinde cogitationibus, sensationibus et af-

† Vid. Part. II. c. II. 3. et part. III. c. III. 3. legatur Lockii libri su- | pra laudati Cap. de Po-
tentia; aliisque scriptores passim occurrentes.

fectibus quibuscunque; neque se alium quam prius fuerat, suspicari possit; licet mutentur haec mentis affectiones. Visu item et tactu percipimus corpora, manente eorum quantitate sive extensione, mole, gravitate, soliditate, novos induere colores, novas figuræ, et motum quiete mutare. Unde, ‘Rem per se manentem, licet mutentur affectiones,’ SUBSTANTIAM dicimus: ‘Affectiones autem mutabiles, ACCIDENTIA.’

MODI PRAECIPUI, substantiis suis vere aliquid adjicientes, videntur movendi vires, *Qui modi verissimi.* MOTUS, et FIGURÆ, in rebus corporeis; et, OPERATIONES, aut PASSIONES, PERCIPENDI, INTELLIGENDI et VOLENDI, in mentibus nostris. †

SUBSTANTIAE sunt, vel, EXTENSÆ; *Substantiae* vel, COGITANTES: Utriusque plura forte *corporeae et cogitantes.* sunt genera a primo sibi invicem dispartia. Si quid veri sit in Spatio, ab omni corpore diversum est: immo inter ipsa corpora, fuere forte a primo discrimina quaedam insignia, quae nos latent. Rerum item cogitantium genera, a se invicem longissime diversa, forte sunt innumerabilia, quorum alia longe aliis praedita sunt sensibus et viribus, vitaeque degendae rationibus prorsus contrariis apta; a conchyliorum immobilium animabus vilissimis, ne de stirpibus dicamus, ad summos angelorum or-

† Vid. S. Clerici epis-
tolas contra Dodwellum,
eiusque defensores, de

Re sentiente a corpore
diversa.

PARS I. dines, ipsumque Deum. Atque licet communis spiritus aut animae nomine haec omnia vocentur, haud tamen temere judicandum eorum omnium similem esse naturam, aut gradus tantum a se invicem differentem.

In corpore et magnitudine, rebusque extensis versatur Physica et Mathematica, in Spiritibus Pneumatologia.

C A P . V.

De Praedicamentis, Entisque Affectionibus Generalibus.

I. **G**ENERALES Entium Affectiones praecipuas attingemus, percurrente Decem Categorias, quas primus invenisse dicitur Archytas, comprobavit certè Aristoteles; qualiscunque demum sit ea rerum distributio. Categoriae sunt decem, Substantia, Quantitas, Qualitas, Relatio, Actio, Passio, Ubi, Quando, Situs, et Habitus.

Substantia est 'res per se subsistens;' quae- *Substantia.*
que alteri rei haud inhaeret, quo modo solent modi seu Accidentia; quae ipsis substantiis longe notiora sunt. Incognita enim est substantiarum natura, nisi quod obscuram quandam rei Qualitatibus substratae ideam, ex nobis met ipsis petamus *. Quae alia apud scholasticos de substantiis dicuntur, ea parum utilia. Hae vocabulorum technicorum sunt definitiones:

Subsistens est 'substantiae completio:' qua carent rerum naturalium partes a reliquis divulsa. Subsistens dicitur Suppositum, aut Hypostasis. Persona est 'Suppositum ratione praeditum.'

* Vid. Lockii tentamen supra laudatum de

Ideis Substantiarum.

PARS I. II. QUANTITAS nomen est ambiguum ; neque varia quantitatum genera definiri possunt, quia simplicibus fere ideis repraesentantur. Haec genera simplicia, Magnitudo, quae corpori aut spatio propria, eaque triplex, Linearis, Superficiaria et Solida : quarum omnium et vera est natura, et distincta notitia ; licet sine hac ultimia nunquam seorsim sint duae priores.

Tempus. Quantitatis genus alterum est Tempus, cuius spatium aut Extensio priori prorsus dispar est, quae Diuturnitas aut duratio dicitur ; mentisque actiones, passiones, motusque omnes quorum conscientia est, comitatur. Omnis enim cogitatio aut sensus temporis cuiusdam sensum secum trahit, cuiusquisque aequo conscientius est, ac ipsius cogitationis. Unde inter varias intellectus aut voluntatis operationes, ordinem cernit et consecutionem ; novitque quae priores, quae posteriores, quibusque diu aut paulum fuerit occupatus : Dicuntur res huic cogitationum seriei coexistere, quod eandem temporis partem occupent. Haec igitur coexistentia temporis notionem neutram absolvit, quum tertium aliquod plane agnoscendum sit, quod et cogitationum consecutionem, aliasque res aut eventus pariter metiatur. Neque quidem ad motum necessario referenda est temporis Notio, quamvis ejusdem mensurae commodiores a motibus petantur *. De his non pauca antea sunt dicta.

* Vid. Lockium ubi supra, de temporis modis.

Hic obiter monemus, nullo certo indicio CAP. V.
 sciri posse utrum verae Magnitudinum et Tem-
 porum quantitates, nostras earundem ideas ae- Verae quan-
 quent, superent, aut ab iisdem superentur. titates incer-
 Facile tamen constabit eandem cum iis servari ^{tae.}
 in ideis nostris rationem *. Figurarum pri-
 mas ideas excitant corpora; easdem tamen
 ipsa mens varie componere, magisque perfice-
 re et absolvere potest, quam ullibi in ipsis cor-
 poribus figurae reperiuntur. Has duas quan-
 titatum classes sine fine dividi posse docent
 Physici et Geometrae, eorumque ope, motus,
 inclinationes, rationes.

Tertium quantitatis genus prioribus peni-
 tus dispar in Numeris reperitur. Quorum li- Numerus.
 cet primae notiones a corporibus sensu per-
 ceptis plerumque excitentur, res tamen om-
 nes, a corporibus prorsus diversae pariter nu-
 merari possunt. immo sine corporum Ideis
 numerorum Ideae perfectissimae esse possunt.
 Haud igitur numerorum Ideae, eorumve ra-
 tiones ad magnitudines necessario referenda:
 quum res numero plures, saepe magnitudine
 inferiores sint; et ratione numeri inter se com-
 parari possint res omnis magnitudinis exper-
 tes: immo numerorum habitudines, quippe
 faciliores, ubi adhiberi possunt, commodissi-
 ma sunt aliarum rationum mensurae †.

* Consulatur idem vir Cl. de Spatii et temporis modis.

doctrina viri longe optimi, acutissimi Barovii in Lectionibus Mathem.

† Hic obiter notatur

PARS. I.

Praeter ipsas res numeratas nullus est extra mentem numerus; neque ipsius ideae quicquam praeter res numeratas respondet. Utissima tamen est numerandi vis, ad res ipsas earumque rationes metiendas. Haec tria quantitatum genera, detracitis corporibus, nihil per se efficere possunt: neque spatium aut tempus ulli mutationi obnoxia sunt. Tempus quidem et spatium actu infinita plerisque videntur; numerusque plane sine fine augeri potest: Nullus tamen intelligi potest numerus infinitus, quia ipsa numeratione multitudo definitur.

Aliae quantitates.

Sunt et aliae quantitatum in rebus disparibus notiones. Quae motibus aut viribus motricibus tribuitur Quantitas, ad spatia et tempora referri potest. Aliis tamen potentiis et qualitatibus dispar prorsus quantitas adscribitur; ut mentis perspicaciae et ingenio, voluntatis motibus et impulsionibus, amori, odio, virtuti, vitio, gaudio, moerori, ipsisque qualitatibus sensilibus; quae tamen raro quantitatibus annumerantur.

Qualitatum duo genera, Motus et Cogitatio.

III. **QUALITATIS**, quae etiam definitio nem respuit, plura sunt genera sibi invicem dispartia. Quae rebus verè insunt, hae praecipuae; 'Vires, sive Potentiae, Habitus actuosi, 'Ingenia, et Propensiones.' Quae omnes animorum praecipue sunt Qualitates. Quod ad sensiles attinet, quae patibiles dicuntur; quae uno tantum sensu percipiuntur, sunt animi ipsius sensus, aut affectiones sive modificationes; quamvis iisdem res externae non raro induatae aut affectae videantur. Pluri-

bus obviae sunt sensibus Figura, Motus, Quies, Situs. hic ad nonam categoriam pertinet. Qualitatum verarum aut accidentium duo igitur sunt genera ; Cogitationes, agendi vires, et Propensiones spiritibus propriae ; et Motus, Quies, et Figura corporibus.

An autem Quies sit quid veri, praeter eam *Quies et Fi-*
inertiam, qua vi quadam vera, at forte aliena, *gura.*
aut aliunde primò derivata, statum suum aut
motum conservant corpora, de eo docti qui-
dam dubitant. Figuram item, volunt qui-
dam, nudam esse acervi denominationem, ex
partium ad certas spatii partes habitudine pe-
titam ; neque mutatà figurâ, aliter ipsas par-
tes mutari. Per se quidem figura nihil potest ;
licet in certa quadam molis corporeae cohae-
rentis dispositione, nulla maneant impedimen-
ta, quae gravitati aliisque viribus impres-
sis obstare possint, quae in aliis molis cohae-
rentis figuris manerent. Unde cuneis impac-
tis findentur ligna, quae materiâ aliter figura-
ta findi nequirent ; devolvet Sphaera aut Cy-
lindrus, ubi cubus immotus maneret.

Disceptatur item an ipsa Gravitas, Elasti- *Gravitas,*
tas, Cohæsio et similia quaedam, sint corpo- *Cohæsio,*
rum ipsorum vires, aut cum natura corporea &c.
necessario connexae ; an contra, sint vires a
natura præstantiore, certa lege, continenter
impressae, aut saltem ab ipsa primo insitae.
Hoc posterius eo verosimilius, quod inter le-
ges aut rationes innumeræ quae pariter con-
stitui posse videntur, unam quandam aut al-
teram caeteris neutiquam magis sua natura ne-

PARS I. cessariam obtineri conspiciamus. Solae igitur qualitates, quas constat aliquid veri substantiis suis adjicere, sunt cogitationes viresque et motus: De caeteris inter Doctos non convenit.

Qualitas subiecto apta. De Qualitate omni vera, hoc certum est, unius rei qualitatem, alterius rei simul esse non posse; quamvis haec suam habeat qualitatem alteri simillimam. Quaeque moli corporeae convenient qualitates, eas ita per corporis partes dividi et diffundi, ut parti cuique sua insit qualitatis dividuae portio. Si quae igitur sint qualitates individuae, illae rei simplici et individuae inhaerent.

Relatio. IV. INTER Scholasticos, de Relationibus plurimae contentiones. quae de iis utiliora videntur breviter exponemus.

Ubi res duas aut plures, non prorsus disparates, simul animo contemplamur, apparentque affectio quaevis utriusque aut omnibus communis, idea nascitur relativa, earum inter se rationem aut habitudinem exhibens. In omni relatione tria aut quasi tria occurunt, Relatum sive Subiectum, Correlatum sive Terminus, et Fundamentum: illa sunt res comparatae; hoc, ea affectio in qua comparantur, aut actio comparationi causam praebens. Sic inter magnitudines ejusdem generis cernuntur relationes, ratione ipsius Magnitudinis; inter Tempora, ratione Diuturnitatis; inter numeros, ratione multitudinis. Respectu aliquarum quarumlibet affectionum aut qualitatum, comparari possunt inter se et corpora, et

spiritus. Relationum nomina innumerabilia, C A P . V .
 prout relata sunt similia, dissimilia, aequalia,
 majora, minora, dupla, tripla, et sic deinceps,
 velociora, tardiora, diuturniora, breviora,
 plura, pauciora, intensiora, remissiora, gravio-
 ra, leviora, quibus addi possunt sexcenta simi-
 lia. Relationes morales in relatorum actioni-
 bus, officiis, pactionibus, injuriis, praecipue
 fundantur.

Praeter ipsa relata et causam comparandi, *Relatio non*
sive fundamentum, quod nonnumquam ab ipsa est Res ex-
relatorum natura aut essentia non est diver-
sum, nihil reliqui est in rebus ipsis, quod ideae
relativae respondeat: aliter, cuique fere rei an-
nexae essent res aliae innumerabiles. Nulla e-
nim est materiae pars, quae ad alias quasque
non aliquam gerat habitudinem: nullus spiri-
tus qui aliis quibusque, aut similis aut dissimi-
lis, aequalis aut inaequalis, non reperietur.
Quum igitur ipsis rebus adscribitur relatio, re-
spicitur semper, confuse saltem et obscure, idea
in mente aliqua relativa, quae vel est, vel esse
poteſt.

Haud tamen ideo fictae aut vanae sunt ideae *Haud vanae*
relativae. Ex notis enim Relatorum affectio- *Relationum*
nibus, resultat non quaeviſ idea relativa, aſt Ideae.
ea ſola quae utriusque naturis aut affectioni-
bus convenit. Atque ubi relatorum unum
cognitum eſt, ejusque ad alterum habitudo, al-
terius etiam notitia parabitur. In omnibus
enim diſquisitionibus praecipue anquirimus,
quaenam aliis rebus inserviant? quid propo-
ſito noſtro exſequendo conferet? quae quibus,

PARS I. ad utilitatem nostram aptiora, aut habiliora?
 In rationibus igitur et relationibus quas vocant investigandis omnes fere occupantur scientiae, et disciplinae.

Numerorum Numerorum rationes caeteris omnibus clarissimae. riores sunt et distinctiores. neque amplius quicquam in relationibus exquirendis optare potest quisquam, quam ut ad numerorum rationes reducantur. unde mirari subit, viros quosdam doctissimos statuisse, omnem fere rationum notitiam a magnitudinum rationibus petitam fuisse, atque ad easdem referendas; nullamque inter numeros esse habitudinem, nisi quatenus magnitudinum sibi invicem aequalium certas multitudines exhibent. Quum contra, numero pauciores res, magnitudine saepe ampliores sint: atque inter res omnis magnitudinis expertes locum habeant numerorum relations. Temporis quidem motus que mensuras a magnitudinibus potissimum petendas fatemur; harum tamen rationes per numeros ubi fieri potest facillime metienda sunt: utramque autem mensuram respidunt ferre, non solum qualitates sensiles, quae secundariae dicuntur, verum omnes fere spirituum affectiones.

Omnis Relatio est mutua et reciproca, idemque in rebus ipsis fundamentum quum convertitur relatio, quamvis aliam longe aut contrariam sortiatur appellationem.

Actio et Passio.

V. RELATIONEM excipit Actio et Passio, quas inter manifesta est connexio; neque praeter ipsas res, quarum una agit, patitur al-

ter, sunt duae res diversae. Supervenit enim CAP. V.
unicum quiddam, actio scil. unde mutatur pa-
tientis status. Notionem Potentiae Actionis-
que simplicem, quantum potuimus, antea ex-
plicavimus †.

Hoc solum monendum superest; quod et an- *Leyes Na-*
te attigimus, de omni actione quae corporibus *turae.*
tribuitur; Corpora ipsa quae agere dicuntur,
vere etiam pati; aut a vi alia tunc temporis agi-
tari, aequa ac ista in quae impingunt. Quum-
que natura corporea neque legem proprie dic-
tam intelligere, neque eidem sponte parere que-
at; quae Lege naturae fieri dicuntur, ea omnia,
viris quibusdam doctis verosimile videtur †, ra-
to quodam ordine, et constanti tenore, pro cer-
is rebus oblatis, a causa omnium prima, omnia
i sua continua sustentante, omnia permeante,
effici; cui nudam praebent occasionem materiae
qualitates, motus, occursus et conflictus. ne-
que cum quibusdam quae materiae tribuuntur
actionibus ea inertia, quae materiae omni sem-
per necessaria statuitur, cohaerere posse videtur.
De his tamen nemini mortalium quicquam fa-
is cognitum et compertum est.

VI. DE Ubi, Quando, et Situ, praecipua in *Reliquae Ca-*
apite tertio attigimus. De Habitu non aliud *tegoriae.*
monendum quam quod in hac categoria non
occidentur vires vel corporis vel animi. Ea enim
solum includit quae per se sunt substantiae, a-
is tamen rebus aptari aut circumjici solent.

ONTOLOGIAE FINIS.

‡ Vid. supra C. IV. 5. | Baxtero, et Newtonianis
† Malebrancio, scil. | quibusdam.

METAPHYSICAE

PARS SECUNDA.

D E

MENTE HUMANA.

CAPUT I.

*De Animi Viribus, et primo de
Intellectu.*

I. **D**E SPIRITIBUS Scientia, recentioribus dicitur PNEUMATICA ; quae pars erat Metaphysicae apud antiquos, vel Physicae. Quia vero, solis rationis nostrae viribus, aliorum spirituum, praeter mentes humanas, et Deum Optimum Maximum, haud certam habeamus notitiam ; de his praecipue erit in Philosophia agendum. Quumque, a rebus magis cognitis, ad obscuriora eruenda, ipsarum rerum non spectata dignitate, nobis sit progrediendum ; a Mentis Humanae cognitione recte incipit Pneumatica. *Spiritus est substantia co-naturam, qualisunque sit, ‘quae sentit, cogitat, aut cogitare possit ; quaeque suarum actionum est conscientia.’ Naturas istiusmodi esse reprobavit.*

D

PARS II. quamplurimas, earumque varios ordines varijs instructos viribus; plurimos mentibus humanis multo inferiores, quibuscum paulum admodum habent commune, plurimos forte etiam superiores; verosimile est. Quae omnia, quamvis communi nomine spiritus aut animae vocentur, sunt a se invicem toto fere genere, ut dicunt, diversa. Prius autem de Ani-
rum viribus quaedam explicanda, quam de ipsorum natura quicquam statuendum. Hoc autem satis apertum, animam humanam, a corpore crasso, quod sensibus externis objicitur, esse distinctam; quum nemo dixerit cogitationem, prudentiam, artes, aut virtutes, in carne aut ossibus, in tubulis, crassisve humeribus esse sitas.

Duplex Animorum vis; Intel- ligendi, scil. et Volendi. II. QUUM nondum sit exploratum, an ulla menti insit vis, quae efficiat ut crescat aut vi- geat Corpus, atque ex ingestis nutriatur ali- mentis; *άνητικήν* et *θεπτικήν* animae vim, apud antiquos decantatam, non attingemus. Quae aliae sunt Mentis potentiae, non incommode eas reduxeris ad duas, INTELLIGENDI sci- licet, et VOLENDI, Facultates; prout vel rerum cognitionem, vel vitam beandam respi- ciunt.

Ad INTELLECTUM referuntur Sensus; illae, scilicet, Animae potentiae, aut, illa ejusdem constitutio, unde ex certarum rerum im- pulsu, certas continuo recipiat ideas, easque suo arbitratu haud mutabiles; sed quas consti- tuisse videtur natura quaedam superior, animae parens et fabricator: qui ita animum confor-

mavit, ut sensiles quasdam species ad res refe- CAP. I.
rat externas, tanquam imagines, earum natu-
ras aut qualitates depingentes.

De Idearum causa et origine, in diversas a- *Sensaciones,*
bierunt sententias viri docti : quorum nullus *earumque*
quicquam affirmare potest, praeter hoc uni- *Causae.*
cum, quod in mente, secundum certas leges,
usu et attentione cognitas, ex certo rerum oc-
cursu, subnascantur Ideae ; neque ad causam
aliam a vi Divina, certo referri possunt. cui
etiam, acceptum est referendum, quod Sensa-
tiones quaedam externae, aliaeque Ideae, sint
rebus externis similes.

III. SENSATIO alia est PRIMA et DI- *Sensatio alia*
RECTA ; 'ubi species quaedam menti primo *directa, et*
'repraesentatur :' alia REFLEXA et SUBSE- *antecedens ;*
QUENS ; 'ubi nova quaedam species, Menti in *alia reflexa,*
'res prius perceptas conversae occurrit.' De *et subse-*
directa primo agendum. *quens.*

Quae ex motu quodam in corpore excitato, *Sensatio ex-*
aut eidem impresso, oriuntur in mente Senfa- *terna.*
tiones, dicuntur EXTERNAE. quae ad quin-
que classes vulgo reducuntur. Si autem pro
perceptionum diversitate institueretur sensuum
divisio ; plures quam quinque recenserentur.

QUALITATUM SENSI L I U M haud leve *Qualitates*
est discrimen, quod quaedam unico tantum *sensiles ; Se-*
sensu attingantur ; aliae vero pluribus. Prio- *cundariae,*
ris generis sunt 'colores, soni, sapore, odo- *vel Prima-*
'res, calor et frigus.' posterioris generis sunt *riacae.*
'duratio, numerus, extensio, figura, motus et
'quies ;' quae pluribus percipi possunt sensi-
bus : immo, horum quaedam interno etiam

PARS II. sensu percipiuntur. Prioris generis qualitates, propriæ dicerentur SENSILES; Posterioris, potius 'affectiones speciem sensilem comitantates.' Harum ideas, ut et Relationum quas ad se invicem habent, duce natura, rerum externalium representationes aestimamus: unde et ideis intellectualibus annumerantur; quod in iis, rationis vires, summo cum fructu et voluptate exerceantur.

Sunt vel Idearum sensilium quaedam sunt gratae, gratae, vel quaedam molestae, aliae mediae, sive indifferentes vel rentes: quarundam specierum remissiores sunt mediae. gratae, intensiores molestae. Hae vero sensations neque res externas, neque ipsos in corpore nostro motus excitatos depingunt, aut repraesentant: sine tamen colorum sensu, aut qualitate aliqua tactili, nos prorsus laterent omnia corpora, eorumque situs, figuræ, motus et magnitudines. Sunt autem reliquæ species sensiles propriæ dictæ, signa quaedam, aut notæ earum rerum aut motuum, quae corpus nostrum laedere possunt aut juvare: quae laedunt ut declinemus, molesto sensu monemur; grato vero excitamur, ad ea exquirienda quae juvare possunt.

' Haud, equidem, sine mente reor, sine numero Divum.

Ideas Sensationes omnem omnino mentis perceptionem continent, aut comitari possunt. quales sunt Temptantes, Duplicis et Numeri notiones; quaevis enim mens ratio et Numerus perceptio, et actio, cuius ipsa mens est conscientia, temporis alicujus notionem secum tra-

hit: Harum plures certa serie succedentes, menti etiam longius quoddam temporis spatium suggerunt. Numerari itidem possunt non solum res sensu externo perceptae; verum et quae sensu interno, aut Reflectione, quam dicunt, percipiuntur.

Duobus sensibus, visu nempe et tactu, percipitur Extentio, Figura, Motus et Quies. Has corporum affectiones primarias non male *Aliae, Visu,*
et Tactu,
sensiles.
 cant quidam scriptores: quia eas, natura duce, credamus rebus ipsis inesse quales cernuntur; doceantque Physici, ex earundem aliqua pendere corporum vim omnem ideas sensiles excitandi. At sensiles qualitates dicunt affectiones aut qualitates tantum secundarias; quibus nihil est in rebus externis simile; licet habeant hae res, ex stabili naturae lege, vim quandam eas in nobis ideas excitandi; quam a qualitatibus suis primariis sortiuntur.

Haec prima qualitatum primiarum perceptio, sive mentis actio quaedam, sive passio, dicitur; non alia similitudinis, aut convenientiae inter ejusmodi Ideas et res ipsas, causa assignari posse videtur, quam ipse Deus, qui certa naturae lege hoc efficit, ut notiones, quae rebus praesentibus excitantur, sint ipsis similes; aut saltem earum habitudines, si non veras quantitates, depingant.

Primas idearum omnium formas aut primordia efficere videtur ipse Deus, mente nostra interea nihil agente. Ideas tamen admissas varie mutare potest mens, atque in eo vires suas strenue exercere. Ideas vel retinere potest

PARS II. vel dimittere; iisdem contemplandis se intendere, aut ad alia se convertere; Ideas concretas dividere potest abstrahendo, aut simplices conjungere et componere; Ideas itidem certa ratione augere aut imminuere, inter se comparare, earumque habitudines cognoscere potest. In his omnibus, non minus quam in voluntatis motibus et appetitionibus, se vere ali quid agere, mens sibi conscientia est.

Ex gratis sensibus, quae Voluptates dicuntur, Boni prima notitia oritur; ex molestis, Mali. Quaeque illis parandis, aut his avertendis inserviunt Utilia; quaeque iis contraria, Inutilia aut Noxia dicuntur. Ubi se exeruerint sensus sublimiores, bonorum praestabiliorum, et malorum graviorum notiones invententur. Ex his intelligitur quid sit vita beata aut misera; quae ad sensus quosdam naturales necessario referenda.

Species gustu, odoratu et tactu perceptae ad corporis partes aliquas proxime referuntur; indicantque ea quae corpori proxime pro sint aut obsint, idque jam asslicant. Visu auditu que rerum distantium aliquam notitiam acquirimus, et voluptates nonnunquam longe praestantiores: immo in ipsa rerum cognitione et sapientia paranda, eorum non levis est usus. Utiliter igitur omnes hi sensus a natura dati sunt, vel ad corpora tuenda, vel ad genus humanum conservandum, vel denique ad jucunde, sapienter, honesteque vivendum: quod de sensibus nobilioribus mox enarrandis magis est manifestum.

IV. ALTERA percipiendi vis est SENSUS CAP. I.
 quidam INTERNUS, aut CONSCIENTIA;
 'cujus ope nota sunt ea omnia, quae in mente Sensus inter-
 geruntur.' Novit quisque sensus suos, judi- ni, aut Con-
 cia, ratiocinationes, volitiones, desideria et scientia.
 consilia: neque haec mentem cui insunt latere
 possunt. Hac animi vi SE novit quisque, SU-
 que sensum habet: atque in se actionesque suas,
 animum convertere potest: unde et spirituum
 aequa plena potest esse notitia, ac corporum:
 intima latet utriusque natura, notae sunt affec-
 tiones.

Horum cogitandi modorum Ideas nos ha- Cogitandi
 bere generales, a qualitatibus singulas cogitati- Modorum
 ones discriminantibus abstractas, negari ne- sunt Ideae
 quit. ubicunque enim similitudo inter res di- abstractae,
 versas cernitur, aut plures ad unam referuntur ut et aliae
 classem, aut communi vocabulo aut symbolo plures.
 quovis insigniuntur, una complexae Ideae
 pars, caeteris omissis, animo observatur.

V. RESTAT ut deinceps de SENSATIONE Sensationes
 SUBSEQUENTE et REFLEXA agamus, aut reflexae, aut
 'de iis rerum speciebus, aut sensu, quae menti subsequentes.
 'in res prius perceptas conversae occurrunt.'
 quas ideo Sensationes appellamus, quod certa
 naturae lege, non nostro arbitratu, oriantur
 hae Ideae aut perceptiones. Harum plura
 sunt genera, breviter attingenda.

Quae sensu externo attinguntur, eique me-
 dia viderentur, eorum quaedam sensui cuidam
 reflexo grata sunt, quaedam ingrata; ubi mens
 non solum ad sensus suos externos, verum e-
 tiam ad ideas comitantes convertitur; et spe-

PARS II. cie quadam, a gratis sensationibus externis diversa, commovetur. Imprimis, menti grata His grata est rei fere cujusvis Novitas, pro naturali quodam ad res cognoscendas impetu, aut scientiae cupiditate. Grata item est, rei cujusvis perceptae Amplitudo; grata est plurium rerum Similitudo quaedam, ubi etiam cernitur Diversitas et Varietas. Sonorum quorundam gratissimae sunt compositiones et concentus, ubi non solum ipsi spectantur soni, graviores et acutiores; verum eorundem tempora; atque alia quaedam adjuncta, quae musicis sunt

Et omnis Imitatio; sive in operibus artium, quae, κατ' ξοχὴν dicebantur, pingendi, fingendi et coelandi; sive in motu, et oratione rythmica. laetissimus etiam Rerum cognitionem, et scientiam, sensus comitatur; nec sine jucunditate observantur quaecunque in certos usus solerter et artificiose sunt fabricata; etiam eis qui nullam ex his rebus utilitatem sibi sperant.

Sensus communis; et, Affectuum contagio. Sensibus reflexis annumerandus etiam est ille, qui COMMUNIS dicitur: qui ex alterius rebus prosperis gaudium, ex adversis tristitiam colligit, ubi nulla simultas, odium, inimicitia, aut turpitudinis causâ detestatio intervenerat. Mirâ etiam naturae nostrae fabricâ, plerique aliorum hominum affectus et passiones, contagio quodam, similes etiam in nobis affectiones excitare solent.

Sensus Decori et Honesti. Sensuum reflexorum maxime insignis est ille DECORI et HONESTI; qui quasi de tribunali, judicium in omnia quae agunt homines

exercet; in omnes animi aut corporis voluptates, in sententias, actiones, voluntates, vota, consilia, affectus: decernens quid pulchrum, quid deceat, quid honestum, quis in quoque sit modus. Huic sensui omnes fere quae cum belluis nobis communes sunt voluptates, vi-les videntur et erubescendae: quae vero a-gendi consilia ingenium produnt sublimius; quae animi rationisque vires sapiunt; quae benignam monstrant Indolem; praecipue ve-ro quae stabilem ostendunt et constantem vo-luntatem benefaciendi, et bene de aliis pro-merendi, omnium movent animos ipsa eorum specie et honestate; eique cui insunt, cum eo-rum revocat memoriam, gloria sunt et lae-tissimā.

Menti innatam esse hanc vim, neque prop- *Haec vis in-*
ter suam utilitatem ullam aut voluptatem, suas *nata, gratui-*
aliorumve actiones comprobari, ex eo constat, *ta, et proxim-*
quod quisque ideo honestiora censeat sua erga *ma.*
alios officia, quo majori cum periculo suo, aut
damno fuerant conjuncta; quoque minus ad
utilitatem, honorem, aut nominis sui celebri-
tatem, fuerant destinata: quodque aliorum
actiones honestas, de quibus legimus aut audi-
vimus, in seculis licet prioribus, pariter ac
praesentes laudemus: immo, virtutem, fidem,
patriae suae caritatem, nobis damnosam, vel
in hoste comprobemus. In his autem alio-
rum officiis, ubi erga alios aliquid amice, fide-
liter, fortiter gesserant, comprobandis, nos
neque honorem, voluptatem, utilitatem, aut
praemja nobis obventura sperare possumus,

PARS II. Quid? quod illi ipsi, qui vix praemia post mortem sperabant, dulce tamen aliquando et decorum putabant pro patria mori; eorumque mortem censem et hostes laudandam †.

Huic affinis est ille sensus LAUDIS et HONORIS; cum perspicit quisquam consilia sua et actiones, aliorum sententiis comprobari; cui contrarius est molestissimus VITUPERI SENSUS: si cujus actiones et consilia, aliorum suffragiis damnentur. Hisce in utramque partem commoventur etiam illi, qui nullam aliam ex aliorum comprobatione sperant utilitatem, neque ab aliorum censura, incommodum. Immo, de fama superstite solliciti sunt homines jamjam morituri, qui que nullum ejus sensum se habituros putant, non minus quam qui vitam sperant diuturnam.

Sensus ridiculi.

Quum autem sensuum horum ope, eorum quae nobis occurruunt quaedam venusta, decora, gloria, veneranda videantur; alia vilia et despicienda; sensum alium reflexum cernere licet, eorum quae RIDICULA sunt, aut risum movere idonea: quum scilicet, eadem res contrarios simul excitat sensus. Ubi de hominum agitur consiliis et actionibus, quia in ipso hominis nomine inest aliqua dignitas, ex prudentiae solertiaeque quadam opinione; risum movent peccata turpia, quae cum gravi dolore, aut interitu non sunt conjuncta: quae enim cum dolore graviore aut interitu conjuguntur, magis commiserationem excitare

† Haec uberioris confirmantur in Ethica.

solent. Aliarum rerum illae risum movent, quae simul speciem quandam praeclaram exhibent, una cum specie opposita, vili scilicet, humili et despicienda. Neque exiguum praebet hic sensus usum, sive ad sermonis voluptatem augendam, sive ad mores hominum emendandos.

VI. Ex hisce percipiendi viribus, acquirit *Memoria* sibi mens omnem, in qua versatur judicandi et *imaginatio*, ratiocinandi Facultas, Idearum supellecilem; *tio*. quae *M E M O R I A E* ope conservatur. Ea enim menti inest vis, ut sensus cuiusvis praeteriti debiliorem imaginem, aut notionem revocare possit; quod et de omni mentis actione, iudicio, voluntate, et motu verum est. Haec facultas, ubi de corporum Ideis agitur, *Imaginatio* appellatur. Similis etiam in aliis omnibus Ideis versatur vis, quae easdem revocare varieque mutare potest. Nulla tamen est imaginatio aut notio cuius primordia simpliciora, sensu aliquo externo vel interno, mens non prius hauserat. hujusmodi autem notiones ita condere et seponere valet mens, ut longo saepe post tempore easdem revocare possit *.

Quamvis autem a corpore aliquatenus in hoc animae statu pendeat et memoria et imaginatio, ipsi tamen animo vis utraque inesse videtur; quia ideas olim receptas, eas etiam

* De idearum omnium origine, ut et de conclusionibus rationis legatur Lockii liber saepius laudatus, de Intellectu humano.

PARS II.

 quae cum corpore aut sensu externo nihil commune habent, sponte saepe revocat. Phantasiam quidem, sponte sua, imagines etiam invocatae, mira quadam ratione transcurrunt; sive quia cum prioribus quibusdam mirum in modum connectantur, de quo mox dicendum; sive ob aliam causam latentem. Quae enim de Spiritibus nescio quibus Animalibus, per cerebri meatus intertextos et apertos facilius transeuntibus, tradunt Cartesiani, nimiam redolent fingendi licentiam.

De sensu externo et imaginatione sedulo cavendum, ne iis nimis assueti, ea quae utrumque fugiunt parum vera aut solida judicemus: quum contra, quae verissima sunt, maximum que afferunt ad vitam vel beatam vel miseram momentum, his facultatibus neutiquam subjiciuntur.

*Idearum
conjunctio-
nes natura-
les.*

Neque silentio praetereunda est altera animi dispositio, haud exigui in vita momenti, ad eas quae simul animum commoverant Ideas, ita in posterum conjungendas, ut quicquid unam postea suggesterit, alias etiam conjunctas secum trahat. Huic dispositioni, facilis sermonis usus, immo omnis fere rerum præteritarum memoria, accepta sunt referenda.

*Bonum om-
ne, sensu
quodam, dig-
noscitur a
malo: utilia,
ratione eti-
am cernun-
tur.*

VII. SENSUUM ope et RATIOCINII, variae bonorum et malorum species menti suppeditantur. ‘Quae, sensui cuvis per se sunt ‘grata,’ BONA dicuntur; ‘Quae molesta,’ sunt MALA; quaeque in suo genere ultima, et propter se expetenda aut fugienda. Quae autem interveniunt Ratiocinationes, non prae-

cipue in ipsis bonis aut malis ultimis versantur: sed in **MEDIIS**, sive Subsidiis, quibus ultimur in bonis ultimis consecrandis, aut malis depellendis. In finibus autem ultimis inter se comparandis, cum boni cujusvis ad vitam beatam momentum, pendeat simul ab ipsius grati sensus dignitate, sive jucunditatis Intensione, et Diuturnitate; locus erit facili cuidam ratiocinationi, aut potius recordationi; ut inter diversarum perceptionum dignitates aut gradus comparatio instituatur. De Diuturnitate autem bonorum, rerum usu et experientia, judicandi facultatem comparamus. similia fere de malis dijudicandis, sunt tenenda.

Sensuum gratorum et molestorum alii passionem, alii Actionem hominis comitantur; aliae cessante ipse licet sensus, utrobique passio dici possit. Quamvis vero beatitudo omnis in aliquo sensu sit sita; recte tamen dicitur, Beatitudinem omnis naturae quae ad agendum est nata, in actione sitam esse; quum longe praestantiores sint illae voluptates, homine longè digniores, stabilioresque, quae certas comitantur hominum actiones, quam quae ex ulla passione, aut corporum impulsione oriri possint. Delectationes enim aliae alias, in immensum superant. neque omnes Naturae quae vere beatae, pariter etiam sunt beatae. Quae enim paucis sensibus, aut leviores admittentibus voluptates, sunt praeditae, beatitudinem quantam capere possunt maximam, ex iis haurient rebus, quae naturam praestantiorum, nobiliori sensu a na-

Voluptates, aliae cessante passio dici possit. Quamvis vero beatitudo omnis in aliquo sensu sit sita; recte tamen dicitur, Beatitudinem omnis naturae quae ad agendum est nata, in actione sitam esse; quum longe praestantiores sint illae voluptates, homine longè digniores, stabilioresque, quae certas comitantur hominum actiones, quam quae ex ulla passione, aut corporum impulsione oriri possint. Delectationes enim aliae alias, in immensum superant. neque omnes Naturae quae vere beatae, pariter etiam sunt beatae. Quae enim paucis sensibus, aut leviores admittentibus voluptates, sunt praeditae, beatitudinem quantam capere possunt maximam, ex iis haurient rebus, quae naturam praestantiorum, nobiliori sensu a na-

PARS II. tura subornatam, neutiquam explebunt ad vitam beatam.

Habitus, Qualitas potentiam innatam persiciens. VIII. ALIA denique est, et in animo, et in corpore, mira dispositio; quod ex crebra actione oriatur in posterum agendi facilitas; quae Habitus dicitur: unde mirum in modum vires insitae promoveri possunt: neque in sola Memoria habituum omnis vis sita esse videtur. Corporis sensu quovis saepius commoto aut diutius sensim imminuitur voluptas aut dolor: augetur tamen rerum jucundarum, si quando desint, molestum desiderium, ex eo quod crebrior fuerat antea earum usus.

Ideae relatives; ubi, in sensu quovis interno vel externo acceptas, pluribus rebus, est alia communis affectio. IX. QUUM mens inter se comparat Ideas, subnascitur Idea nova, quae dicitur RELATIVA; rationem, aut, habitudinem, inter res comparatas, representans, nisi sint prorsus disparatae. Si quidem in rebus comparatis, nihil sit utriusque commune; aut nulla similis in utraque qualitas aut affectio; nulla intercedet ratio aut relatio *.

Judicia, alia abstracta; alia Absoluta. JUDICIUM, quod secunda Intellectus operatione abstracta; ratio dicitur, vix ab omni perceptione distinguenda potest. ABSOLUTUM enim JUDICIUM dici potest, 'Rei in certo tempore existentis perceptio complexa:' quae vel sensuum ope proxime excitatur, vel, interveniente ratiocinatione; cum rei, de qua est judicium, cernitur connexio cum iis quae sensus monstrat existere. JUDICIA autem ABSTRACTA sunt 'Relationum, sive cognationum'

* Vid. Part. I. Cap. V. 4.

num quae inter res observatas intercedunt, CAP. I.
 perceptiones: aut, si quis putet judicia po-
 ius esse mentis actiones diversas, ex his vero
 perceptionibus ortas; judicandi actus simpli-
 ci quadam Ideâ repraesentatur, quae definiri
 nequit. Haec ad Logicam pertinent.

Neque multum in altera quaestione mora- Quo modo
 tur: an scilicet, Judicium sit potius mentis *penes nos*
passio, quam *actio*. In studiis cognitionis, *sunt nostra*
animadversione acriore, in ideis inter se *judicia*:
 comparandis, mens agere videtur: ut etiam
 in appetitionibus, et agendi propositis. Hoc
 convenit fere inter omnes; nos non ideo ju-
 dicare, rem hoc aut illo modo se habere, quia
 voluimus ita judicare. Non alia igitur ratio-
 ne, nostra sunt penes nos judicia, aut volun-
 tatis imperium sequuntur, quam quod penes
 nos sit, animi aciem in hanc aut illam partem
 convertere, atque utramvis sedulò examinare.
 Cumque argumentis certis animum serio ad-
 vertit vir sanus, eaque intelligit; assensum
 cohibere nequit, aut si argumenta tantum sint
 probabilia quae intelligit; eam partem quam
 confirmant, esse probabilem aut vero similem,
 etiam invitus percipiet. major igitur circa ap-
 prehensiones, quas varie mutare possumus, est
 libertas, quam circa judicia. Quum tamen
 estet haec praesumptio aut suspicio, contra-
 actiones plerasque quae tantum probabiles
 sint, quod aliae in contrariam partem existere
 possint vero similiores: penes nos est, plenum
 nentis assensum, huic parti licet verosimiliori
 lenegare, atque ab agendo abstinere; donec

PARS II. illae etiam, quae in contrariam partem invitant rationes examinentur. Verisimilitudinis autem gradus sunt innumeri; quidam ad plenam certitudinem proxime accedentes, qui fidem omnino firmam, et plenam facere videntur.

CAPUT II.

De VOLUNTATE.

I. **U**T PRIMUM menti objicitur Boni *Voluntas* aut Mali species, exerit se altera a- *quod sit.* nimae Facultas, ab omni sensu diversa, quae VOLUNTAS dicitur, omnem jucundum in sensu quovis motum appetens, atque omnes actiones, eventus, aut res externas, quae iisdem excitandis videntur inservire; atque, omnia contraria fugiens et depellens. Innata enim cuique est vitae beatae appetitio constans, quae oblata occasione, nunquam non se ostendit, in iis quae ad vitam beatam facere videntur appetendis, et contrariis aspernandis. neque tamen innata est summi boni, aut bonorum omnium accumulationis notio, ad quam omnia consilia referantur. Hoc jure dixeris ita mentem esse conformatam, dum placido motu fertur et provido, ut bonum quodvis per se appetat, et malum fugiat: quumque plura occurront, quae simul adipisci nequeat, ad ea se convertat quae majora et praestantiora videntur. Idem etiam de malis depellendis dicendum. Unde saepe voluptates omittenda, quibus citra majorum et diuturniorum jaetram frui non datur; aut quas graviores dolores infecuti videntur: Dolores itidem non nunquam perferendi; si aliter maiores vo-

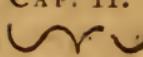
PARS II. Iuptates adipisci, aut dolores graviores avertere nequeamus.

*Appetendi
vis duplex.*

Quemadmodum autem inter operationes Intellectus recensentur, non solum species quae corpore percipiuntur, nobis cum brutis animalibus communes; verum etiam perceptio-nes nobiliores, hominibus propriae; quae bonorum praestantiorum notitiam continent; sic APPETITUS homini est duplex: altero cum brutis animalibus communi, qui SENSITIVUS dicitur, caeco quodam impetu fertur in voluptatem; atque perturbato admodum animi motu impellitur, ad bona quaedam sensilia adipiscenda, et mala declinanda: altero, tranquillo, et rationem in consilium advo-cante, consecutatur ea, quae pensitatis omnibus adjunctis, praestantiora judicantur, et nobili-ori sensu percipiuntur: qui RATIONALIS dicitur; aut, $\kappa\alpha\tau' \xi\omega\chi\eta\nu$, VOLUNTAS. hic vero appetitus primo est explicandus; qui cum omni natura ratione praedita nobis est communis.

*Appetitus
rationalis.*

II. Ex boni aut malii specie objecta, cum que omnibus adjunctis pensitata, sponte sua existit haec appetitio, aut fuga; sine praevio voluntatis decreto aut imperio. Appetitionem et fugam proxime excipit plerumque delibe-ratio quaedam, si de omnibus rei expertiae con-sequendae, aut rei quam aversamur depellen-dae, rationibus et subsidiis. Post explorat-haec subsidia et rationes; sequitur Proposi-tum aut Consilium ea agendi, quae ad finem consequendum videntur aptissima. Primar-

appetitionem aut aspernationem, appellant CAP. II.
scholastici VELLEITATEM SIMPLICEM:
agendi autem propositum, postquam omnia
quae actionem antecedunt, comitantur, aut
insecutura videntur, pro Agentis solertia et
diligentia sunt pensitata; dicunt VOLITIO-
NEM EFFICACEM.

Quemadmodum autem bonum quodvis, per Qua ratione
se spectatum, naturā expetimus; et malum res mixtae
quodvis fugimus; sic ubi bona cum malis com- appetuntur.
mista sunt, inclinat voluntas ad ea quae plura
videntur et praestantiora; unde et quedam est
deliberatio de finibus ipsis; aut rebus quae per
se bonae aut malae videntur: quaeque FINEs
dicuntur OBJECTIVI: licet de FINE ultimo,
quem vocant, FORMALI, sive de ipsa felicitate;
et miseriae depulsione, nulla sit deliberatio.

Atque licet bona vulgaria non eam plerumque
habent vim, ut appetitionem efficacem ne-
cessario moveant, cum graviora mala cum iis
conjuncta non raro prospicere liceat: bonum
tamen absolutum, aut infinitum, quodque nul-
lum malum praeponderans comitetur, ubicun-
que clare conspicitur, appetitionem necessario
movebit, et volitionem efficacem excitabit. Solis
gitur cordatis et sapientibus unicus proponitur
inis ultimus, ad quem omnia agendi consilia
referuntur. Caeteri magis ex tempore vivunt,
es varias sequentes quae boni specie quavis
commendantur, et contraria fugientes: nisi
quid conjunctum videant, quod animum ad
partem diversam magis impelleat valeat. Om-
nis, autem, 'sive de ultimo fine, sive de mediis,

PARS II. ‘dilectionis, ad sensum quendam proximum
 ~~~~~ ‘grati et molesti, tandem referenda est.’
In quo sita sit III. Q U U M vero mentis sententia, delibera-
Libertas. ratione finitā, non a voluntate pendeat; ast
 necessario sequatur ea veri indicia, quae menti
 proponuntur; neque velleitatem simplicem,
 sive primam appetitionem aut fugam, excitet
 praeivium quodvis voluntatis imperium; in his
 nulla est LIBERTAS; sive ea notet ‘potenti-
 am agendi quae volumus, et omittendi quae
 ‘nolumus:’ sive, ‘mentis vim quandam indiffe-
 rentem, qua se huc aut illuc flectere, hoc vel
 ‘illud pariter velle possit.’ LIBERTAS igitur
 si sit ‘facultas, quae positis omnibus ad agen-
 dum requisitis, agere possit vel non agere, hoc
 ‘agere vel contrarium;’ locum tantum habe-
 bit in ipso agendi proposito, aut volitione effi-
 caci; prout eam praevio voluntatis decreto
 excitare possumus, aut cohibere; quae quidem
 potentia, si boni aut mali species objectas vel
 non respiciat, vel easdem non sequatur, inu-
 tilis videretur et morosa. Si cui igitur absurdum
 videatur, mentem nostram istiusmodi vi,
 quae judicia nostra neutiquam certo sequatur,
 esse praeditam; illi ita definienda erit mentis
 Libertas, ut tantum sonet, ‘potentiam agen-
 di quae volumus, et abstinendi, ubi nolumus:’
 utcunque demum mens ad volendum aut no-
 lendum impulsa fuerat.†

Stoicis placuisse videtur, sua cujusque indo-
 le, vel naturali, vel adventitia, una cum boni

† Vid. Part. I. Cap. IV. 6.

aut mali specie objecta, voluntatem impelli CAP. II.
flectique, neque aliter fieri posse. credunt enim, 〰〰
ipsis animis leges quasdam naturales esse
positas, aut eam esse ipsorum naturam, ut iis
quas diximus causis necessario flectantur. Plu-
rimis enim rebus eam tribuunt vim, ut per se,
sine ulla ratiocinatione, animum impellant,
certasque excitent appetitiones aut aspernati-
ones. non solum enim res cuique utiles aut
jucundae, desideria movent; verum sanguinis
conjunctiones, beneficia accepta, virtutum in
aliorum moribus significatio, aliaque ejusdem-
modi, per se caritatem et favorem excitant; ut
itidem immerentium miseria, misericordiam;
injuriae, iram, ultionisque appetitionem: Na-
turem autem cujusque indolem, certa etiam
lege, varie a vario rerum occursu mutari; ex
consuetudine, habitibus, ipsiusque corporis
temperie. Data tamen indole, species objectae
animum ita necessario flectunt, ut positis his
omnibus adjunctis, aliter velle nequeat; quam-
vis aliter agere posset, si modo aliter vellet.

Hanc autem naturae nostrae rationem cum
actionum honestate aut vitiositate, optime co-
haerere contendunt; quippe quas in ipsis ani-
mi affectionibus praecipue sitas esse volunt;
quarum aliae, (ea animae nostrae est confor-
matio) per se, suaque natura, honestae et lau-
dabiles, aliae turpes et detestandae cuique vi-
dentur, utcunque in nobis excitatae fuerant.
Neque hinc legibus, minis, cohortationibus,
vim ullam auferri, contendunt; quum eorum
vis omnis ex eo oriatur quod boni aut mali

PARS II. speciem aliquam novam objiciant. Atque
 quamvis iram omnem inutilem, et summo re-
 rum rectore, viroque etiam sapiente indignam
 ostendat haec ratio; non tamen poenarum
 comminationes aut irrogationes, inutiles aut
 injustas efficiet; si modo absque iisdem nec ma-
 ja graviora saepe averti; neque homines, ali-
 aeque naturae ratione praeditae, parum in vir-
 tute stabiles, alia ratione aequa commoda, a
 yitiis coerceri possint.

Peripatetici, aliquique viri docti et pii, qui-
 bus haec duriora, neque satis cum justitia di-
 vina cohaerentia videntur, aliam ineunt rati-
 onem: statuentes animos, quamvis aliquam
 boni speciem semper sequantur, inter dupli-
 gem tamen speciem, hinc, recti honestique,
 illinc, jucundi aut utilis, ad hanc vel illam
 partem se ultro flectere posse. Sed quaestio-
 nem hanc vexatissimam, quae doctorum et pi-
 orum ingenia semper torserat, atque de qua
 utrinque frustra ad sensum cujusque internum
 provocatur, jam relinquamus.

*Quale sit ho-
minis impe-
rium in ap-
petitum.*

Qualiscunque vero sit hominum libertas, si
 modo idonea ipsis proponantur bonorum
 praestantiorum indicia; quicumque ea quae
 appetitum stimulare solent, sedulo examinave-
 rit, atque animi nervos huic rei intenderit, il-
 lius omnes appetitiones et desideria, pro ipso-
 rum bonorum ratione, acriora erunt, aut re-
 missiora. poterit igitur quisque, qui hoc serio
 egerit, appetitiones suas quae praestantiora
 consequantur bona, et graviora omnia mala
 depellunt, ita validas efficere, ut debiliores re-

rum viliorum cupiditates, et leviorum malorum fugam, facile possit, ubi opus fuerit reprehendere; atque, omnia vivendi consilia ita instituere, ut bona omnia nobiliora consequatur, neglectis humilioribus quibuscumque, quae cum iis consistere nequeant.

Praeter appetitionem et fugam, quae ab omni sensus perceptione sunt diversae, proxime que et per se ad agendum incitant, Voluntati adscribunt vulgo GAUDIUM et MOEROREM; quae potius sunt sensationes reflexae et secundariae; diversae quidem ab iis, quas res praesentes proxime excitant, quasque vel antecedere possunt, vel sequi. Oritur enim gaudium, ex rei expetitae adeptione sperata, aut mali nunc prementis sperata depulsione; moeror vero, ex mali futuri metu, aut expectata boni jactura.

IV. Ab appetitione autem aut fuga tranquilla, quae circa bonum aut malum, nostrum *sensitivus*, et alienum, occupantur, atque species boni *Passiones*. et mali, ab intellectu praemonstratas sequuntur, diversi longe, sunt motus animi perturbati, qui Voluntatis PASSIONES, et in Appetitu Sensitivo contineri dicuntur; ubi caeco quodam, ait naturali impetu, ad quaedam agenda impellimur, aut cupienda; etiam ubi ratio nullas boni aut mali inde nascituri species monstraverat; neque ea, ad felicitatem nostram, aut eorum qui nobis sunt cari, necessaria esse aut utilia docuerat. Motus hosce voluntatis comitatur confusa quaedam et validi animi perturbatio, rationis usum impediens. Pertur-

PARS II. bationes hujusmodi saepe animum agitant ubi
 nulla movetur appetitione pura, aut agendi
 consilio tranquillo: saepe appetitiones purae
 sine motibus hisce perturbatis reperiuntur;
 saepe simul animum in contrarias partes distra-
 hunt, ‘aliudque cupido, mens aliud suadet’:
 nunc passiones hasce reprimunt tranquilla a-
 gendi consilia: nunc ab iisdem vincuntur:
 qui status est eorum qui nondum continentiam,
 aut imperium in animi partes humiliores con-
 fecuti sunt.

Motuum turbidorum, ad instar placidorum;
 quatuor sunt genera: Cupiditates, Metus,
 Laetitiae, et Aegritudines: et plures cujusque
 partes, quarum aliae aliis saepe adjungi im-
 plicarique solent: quae plenius explicare
 longum foret *.

Non omnes Non autem omnes hi motus perturbati cor-
Bonum spec- poris tantum voluptatem aut dolorem spec-
tant sensile. tant. Similes omnino sunt perturbationes,
 caecique animi impetus, apud incautos et in-
 continentes, erga bona et mala prorsus diver-
 sa: ad appetitum vero sensitivum referuntur,
 ideo quod sensum molestum admodum aut tur-
 bidum secum ferant, sanguinem, et totum sae-
 pe corpus agitantes. In hac classe recensem-
 tur, non solum illae appetitiones quae pastum,
 aut procreandi voluptatem consequantur; ve-
 rum et Ambitio, Iracundia, Commiseratio, In-
 vidia, *soprn*, Gratia, et Odium, et ejusmodi
 alia.

* Haec omnia uberius exposuit Cicero Tusc.
 lib. 4.

Motibus his perturbatis praecipue impunitandum, quod res varie haud quaquam pro ipsarum dignitate aut usu, animum moveant et *Causa* *vitiōflectant*. Quemadmodum enim ‘ignoti nullum.

‘la Cupido,’ sic ea quae parum perspicimus, quaeque raro animo revolvimus, debilem habent iustum: quaeque distantia sunt, ut oculo, ita animo, exigua et levia videntur, nisi crebrā altāque meditatione proprius admoveantur. Quaedam etiam Perturbationes totum animum ita replent, ut nihil ratione aut consilio assequi valeamus. Unde fit ut res terrena, breves, viles caducaeque, toties homines a praeclaris, coelestibus, et aeternis consecutandis demoveant. Quicunque enim internum animi sui sensum et intelligentium excusserit, inveniet speciem, formam et notionem viri sapientis et boni, cui nullus mortalium se satis congruere et respondere reperiet: immo debilitatem multiplicem, depravationes, errores, et vitia, sibi adherentia cernet; a quibus vel summa cautione, studio, et meditatione vix, ac ne vix quidem, se liberare poterit.

V. NEQUE negligendum est insigne illud *Animi modis*, sive *tus, vel, su-*
discrimen inter motus voluntatis nostrae, sive tran-
quillos, sive perturbatos, quod in quibus-
dam nostram tantum ultimo sequamur vo-
luptatem, aut utilitatem, aut nobis mala de-
pellamus: in aliis vero aliorum felicitatem
efficiundam aut conservandam; aut miseriam
ab iisdem depellendam, spectemus. Ubi enim
nulla commovemur invidia, aut ira; aut nul-
am spectant utilitatem,
vel, alienam.

PARS. II. la inter alienam felicitatem et nostram, cernitur repugnantia; naturam quamvis sentientem beatam fieri vellemus: laeta illi omnia et felicia precaremur; atque ab eo dolores omnes et molestias amovere studeremus.

Sive perturbati sive tranquilli. Tranquillo philautias affectui respondet haec latissime patens benevolentia, quae sine discriminē, omnium felicitatem spectat et appetit. Tranquillis etiam voluntatibus, patriae, amicorum, cognatorum, et virorum quorumvis bonorum prosperitatem appetimus: quemadmodum et nobis ipsis, tranquillo voluntatis motu, varia quae ratio monstrat bona consestamur.

Ab utrisque vero diversos habemus voluntatis motus perturbatos, sive PASSIONES; quarum quaedam nostram sequuntur voluptatem aliquam aut utilitatem, quaedam alienam. Beneficia accepta, naturā excipit grati animi sensus, motusque vehementior benevolentiae erga bene merentes aut meritos: officia quae cernimus ergo quosvis, honesta et praeclara, et virtutes quaevis insignes, animos nostros commovent et plane incendunt, affectu saepe perturbato, studioque ardentiore, viros hisce virtutibus ornatos ad altiores dignitates provehendi. Eximia est in sobolem *soppy*, modesto sensu comitata: caeco quodam naturae impetu, ad procreandum feruntur omnia animalia: Ira itidem brevis ille furor, atque indignatio, naturā excipit injurias, sive nobis, sive aliis immentibus illatas.

Hos autem animi nostri motus benignos, CAP. II.
 sive tranquillos, sive perturbatos, neque ante- ~~~~~
 cedente voluntatis imperio excitari; neque Est quaedam
 nostram aliquam utilitatem aut voluptatem ul- Bonitas ve-
 timo spectare, inveniet quisquis in animum re gratuita.
 suum descenderit, et agendi consilia sua, et af-
 fectus exploraverit: praecipue, qui clarorum vi-
 rorum proposita et facta perspexerit, morienti-
 um sanctissima officia, et mortes pro amicis,
 pro patria voluntarias. Immo, quae apud levi-
 ores homines jam jam morituros conspicuntur,
 commendationes liberorum et amicorum,
 memoria et caritas amicitiae, summorumque of-
 ficiarum in extremo spiritu conservatio, indi-
 cant innatam esse hominibus probitatem et bo-
 nitatem gratuitam, non invitatam voluptati-
 bus, nec praemiorum mercedibus evocatam.

Sunt etiam mentis propensiones quaedam *Instinctus naturales*, aut *instinctus*, ad quaedam agenda, *naturales*. sequenda, fugienda, nulla praeeunte ratiocinatione, nullo de eorum momento ad nostram aut aliorum utilitatem judicio. In brutis animalibus haec magis manifesta; iisdem vero simillima hominum mentibus, benigno Dei consilio, et in suam cujusque et omnium communem utilitatem inseruntur, ut indicent quaenam naturae apta, quaenam per se expectanda; utque suâ quisque natura ad vivendum duce utatur. Ne enim iterum loquamur de proborum comprobatione et laudatione, aut beneficiorum crebra commemoratione, et affictorum commiseratione molesta; quodque ad miserabilia visenda proni simus, etiam ubi

PARS II.

nullis officiis praestandis est locus. Quam sum am aut aliorum utilitatem respiciunt, super defunctos lamentationes, mortuis tributi honores moestissimi, morientium ardentia sobolis superstitis post obitum suumna sciturae desideria, orbitatis fuga, deformitatis in corpore, aut depravationis, eodem manente usu, summa aversatio? Quorsum, quod pueri, res sibi inutiles videndi audiendique cupiditate ducantur, quodque nunquam conquiescere possint? Quid spectant calamitatum, quibus nullum afferri potest levamen, diurnae deplorationes; eorumque, qui nihil rerum humanarum ad mortuos pertinere arbitrantur, de fama superstite sibi suisque paranda solicitudines?

Molesti sensus vel antecedunt motus voluntatis; vel subsequuntur.

VI. QUAS DAM animi passiones natura praecedit sensus molestus, alias autem comitantur, aut inseguuntur. praecedit eas, quas proprius appetitui sensitivo adscribunt scholastici; quae corporis nutrimentum respiciunt, et generis conservationem. Caeteras passiones aut appetitiones, molesti quidam comitantur aut sequuntur sensus, cum desunt ea quibus expleri possint. Horum sensuum plura sunt genera, a se invicem non parum diversa.

Imperium animi in motus perturbatos;

Quum vero praecipuam suam vim sortiantur humiliores omnes cupiditates, ex incauta quadam Idearum complicatione; unde in certis rebus, sine causa naturali, miras virtutes, aut ingens aliquod ad vitam beatam momentum inesse, nobis fingimus; ex eo quod apud incautos quibuscum versamur, ambitiosos, luxuriosos, et flagitiosos, (qui pravis ha-

bitibus atque longo usu, naturalem rerum sen- CAP. II.
sum depravaverint, aut fere exuerint,) haec
maximi aestimentur : ut justum consequamur
in hasce cupiditates imperium, et veram ani-
mi libertatem, plurimum profuerit, temere
complicatas hasce notiones evolvere et di-
vellere ; resque omnes, quae appetitum stimu-
lare solent, furtivis his coloribus nudatas, se-
dulo perspicere ; ut quid veri boni, quid mali
in quaque reperiatur, cognitum habeamus et
exploratum ; ne ultra veri boni aut mali men-
suram, assurgat earum appetitio aut fuga.

VII. QUANDO QUIDEM vero non ea erat *Passiones non apud homines rationis vis aut solertia, quae inutiles.*
perspicere possit corporum suorum fabricam ;
et cernere ea quae laederent, aut juvarent, aut
quaenam ipsis idonea essent nutrimenta : sensu
idcirco molesto, indigentiae aut inediae fui-
mus monendi ; resque utiles a noxiis, sensu,
non ratione, secernendae ; et saepe caeco na-
turae impetu, ad ea quae nobis aut generi hu-
mano essent salutaria, fuimus stimulandi. His-
ce autem solis, ne belluarum more inhiaremus,
stimulis istiusmodi validis, instigati ; aliis eti-
am appetitionibus plurimis, earum rerum quas
ratio monstraret utiles, similes molestorum
sensuum stimuli adjunguntur ; quibus animus
contra humiliorum voluptatum illecebras ma-
gis confirmaretur.

CAPUT III.

An Spiritus sit res a corpore diversa.

I. C ELEBRIS est Quaestio, ‘An res co-
‘gitans sit ab omni corpore diver-
‘sa :’ an contra, possit ipsa materia, res nem-
pe extensa, solida, mobilis, ex partibus diver-
sis conflata, intelligere, velle, eaque omnia in
se continere, quae nos spirituum affectiones
communiter appellamus.

*An sit sub-
stantia ab
omni corpore
diversa.*

In posteriorem hanic sententiam iverunt non
pauci ex veteribus, philosophi haud mali; pu-
tantes, subtilia quedam corpora, Aëra, scili-
cet, Ignem aut Aethera, esse eam ipsam Rem
quae cogitat; licet crassiōra omnia corpora,
nullam rationis vim aut sensum habere pos-
sint.

Cartesianorum argutias de ipsa animae na-
tura, quam in actuali cogitatione, eaque ge-
nerali, sitam volunt, prudētes praeterimus;
quia substantiarum omnium naturae intimae
nos lateant; cogitatioque omnis, animae ac-
tio, passio, aut affectio plane videatur. Ne-
que alia cogitatio generalis intelligi potest,
praeter generalem cogitandi ideam: neque
quicquam affirmamus, utrum anima semper
cogitet, an non semper.

*Imperfecta
nostra rerum
notitia.*

In ardua hac quaestione profuerit meminif-
fe, obtusam esse mentis nostrae aciem; quae

intimas rerum naturas cernere non possit ; at- C A P . III .
 que ideo de iis, ex affectionibus sensu aut usu
 cognitis, verosimiles tantum deducimus con-
 jecturas : quodque ad gravissima quaedam in
 Philosophia dogmata amplectenda, non argu-
 mentis aut ratiocinationibus, ex rerum per-
 specta natura petitis, sed potius sensu quodam
 interno, usu, atque naturae impulsu quodam
 aut instinctu ducamur. Qui horum memor,
 ad propositam quaestionem dijudicandam ac-
 cesserit, idoneas reperiet causas, cur credat,
 Naturam COGITANTEM 'esse ab omni cor-
 'pore diversam.'

II. PRIMO, enim, perspiciet cogitationes *Magna u-*
qualeſcunque iis affectionibus omnino esse triusque rei
disparē, quas rebus corporeis inesse conve- *affectionum*
nit inter omnes ; ita ut neque ex iis, neque disparitas.
ex ulla earundem compositione oriri possint.
Ex plurium corpusculorum motu aut con-
flietu, non quicquam praeter motum in diver-
sas plagas, aut corporum detrimenta et divi-
siones, oriri posse videtur : ex corpusculorum
figuris quibuscumque, nihil praeter figuram
aliquam, in ipsis, aut in aggregata quadam ex
ipsis mole, vere potest subnasci ; nihil quod
cum sensu, intellectu, voluntate, quicquam
habeat commune.

III. QUID ? quod omne corpus, si ullis *Affectiones*
*hominum rationibus fidendum est, sit rerum *quaedam**
*vere diversarum, quae in diversis sunt locis, *contrarie**
*utcunque forte vicinis, aggregatio, quae *vi ostendunt ipsas**
*quadam idonea, facile possit dissipari. neque *Res esse**
ea unica quae in una corporis parte inest af- *diversas.*

PARS II. fectio, possit etiam inesse alteri parti; quamvis ea similem habeat affectionem. Unius partis figura, aut motus, alterius partis non est figura, aut motus; licet haec altera habeat affectiones illis omnino similes. Quascunque vero habet mens affectiones quarum est conscientia, (quas habet innumeratas, sensus scilicet, ideas, judicia, ratiocinia, volitiones, appetitiones, consilia,) has omnes etiam repetentia quadam percipit esse unius ejusdemque rei affectiones; quam SE appellat; easque neque, extensas neque divisibiles: neque dubitare potest an non una sit eademque res, quae diversis temporibus, plurima sentiat, percipiat, judicet, desideret, meminit: quod concretioni corporeae contingere nequit; cuius partium quaeque suas sibi habet figuratas, situs et motus, a reliquarum partium qualitatibus vere diversos.

*Idem et cū-
jusque Sen-
sus internus
monstrabit.*

IV. IPSA, porro, mens, duce natura, SUI videtur habere conscientiam, ab extenso omni, immo ab ipso corpore quod suum appellat, distincti. Hoc enim corpus, ejusque partes, utcunque SECUM sint connexa, SIBI tamen esse subjecta, SUO regenda imperio, SIBI utilia aut molesta, sentire videtur: SEQUE igitur, ab isto corpore percipit esse diversum *.

*Triplex af-
fectionum
perceptarum
discrimen.*

Quod argumentum, Platonicum, aut Socraticum, quo melius intelligatur; triplex non omittendum est perceptionum, sive Idearum, discrimen: quod quaedam, ipsa natu-

* Vid. Platon. in Alcibiade, I. et alibi passim.

ra magistra, ad res referantur plane externas, ad nos non alia ratione pertinentes, quam quod percipientur, quarum mutationes nos non afficiunt. Alterum autem est perceptio-
num genus, earum scilicet, quae nos proprius attingunt, voluptatis aut doloris sensu per-
fundentes; quae tamen, ipsius naturae moni-
tu, ad partes coagmentationis istius corporeae
quod nostrum appellamus corpus, semper re-
feruntur: quia cum ipsis locis, quae corporis
partes occupant, connexae, ex earum motu
quodam, aut affectione, sive mutatione, proxi-
me oriri videntur. Haec autem duo Idearum
genera, cum corporeis affectionibus, motu
nempe, extensione et spatio, quadam ratione
immiscentur; neque ad veram hominis digni-
tatem et praestantiam, aut turpitudinem et hu-
militatem, quarum causa, quisquam se aut ali-
um magni faceret, aut parvi, quidquam con-
ferunt.

Tertium est denique genus perceptionum,
ab omni corporea affectione alienarum; quae
ipsas hominis aut mentis humanae affectiones
repraesentant: nullas spatii, extensionis, aut
motus, Ideas includentes; veras autem de-
pingentes sui cuiusque affectiones, ex qui-
bus conficitur omnis sua dignitas, honestas et
praestantia, aut contraria, turpitudo, pravitas, hu-
militas. Iстiusmodi sunt notiones intelligen-
di, cognitionis, scientiae, ratiocinationis, a-
moris, benevolentiae, fidei, virtutis; aut eo-
rum quae sunt his contraria: quae cum cor-

PARS II. pore a affectione qualicunque nihil habent
 ~~~~~ commune.

Res cogitans est unum quoddam, et simplex: corpus est plurimum rerum aggregatum.

V. *Q U U M Q U E insuper, omne corpus sit ex partibus vere diversis conflatum; quumque omnis corporea affectio sit etiam divisibilis; ita ut singulis corporis partibus, pars etiam affectionis inhaereat; illae vero quae mentis ipsius affectiones, duce natura, putantur, sint indivisae et simplices; quae per varias corporis partes dispertiri nequeant, neque per spatii partes a corpore occupatas diffundi; merito hinc colligimus R E M C O G I T A N T E M ‘esse naturam simplicem, ab omni materia dici versam.’*

Res cogitans est actuosa; se vera vi agendi esse praeditam. Non enim corpus, iners. judicat solum et appetit; quae sunt verae actiones: verum et arbitratu suo attentionem huc aut illuc convertit; ab his se avocat; ad illa intendit; Ideas acceptas revolvit, aut negligit; auget, aut imminuit; resolvit concretas; aut componit simplices; ne de corpore movendo etiam dicamus. Corpus vero omne, si quid sapient Physici, est iners; statum suum aut motum retinens semper, nisi vis accedat externa.

Huc accedat, earum virium divinarum quas animis inesse cernimus consideratio; inest Memoria, et ea fere infinita rerum innumerabilium; inest inventio et excogitatio, quae investigat occulta; quae omnibus rebus impo-
 suit nomina; quae sonos vocis penè infinitos, paucis literarum notis terminavit; quae dis-

sipatos homines congregavit, et ad Societa- CAP. III.
tem vitae convocavit; quae errantium stella- 
rum cursus varios notavit; quae frugis, quae
vestitum, quae tecta, quae urbes, vitaeque
cultum et praesidia invenerat; atque a neces-
sariis artificiis ad elegantiora defluxit, unde
tot oblectationes ortae, ex poesi, eloquentia,
et pingendi, fingendi, coelandique solertia.
Quid memorem Philosophiam, donum divi-
num, quae nos ad Dei cultum, ad jus homi-
num quod in communitate et societate situm
est, ad modestiam magnitudinemque animi,
omnemque virtutem eruditivit: divinae certe
sunt hae vires, neque cordis, cerebri, sanguini-
nis, bilis, ossium, aut nervorum; neque cras-
sis hisce elementis ex quibus corpora constant
inesse possunt ‡.

VII. HAEC eadem monstrabunt spiritum Nulla est
neque generari, more corporum, neque inter- *spiritus ge-*
ire. Corpora enim generantur, cum parti- *neratio, aut*
um quae prius extiterant, debita fit confor- *corruptio..*
matio, conjunctio et motus: moriuntur ve-
ro, cum tollitur haec conjunctio et conforma-
tio motusque. Ex hac animae simplicitate e-
ruitur illa, quae dicitur, PHYSICA ipsius IM-
MORTALITAS: quum corporis dissolutio-
nem neutiquam necessario sequatur Rei plane
diversae interitus. An autem manebunt Men-
tes humanae, et vivent, post corporis interi-
tum, altioris est indaginis: de quo postea
quaedam erunt dicenda.

‡ Vid. Cicero. Tusc. I. 24.—30,

PARS II. Animorum simplicitas dubitandi ansam
 praebet, an ullum occupent locum; aut ullam
De loco Spi- habeant ad spatium cognitionem. De na-
 rituum. turis incognitis non aliter quam ex affectio-
 nibus conjectare licet: Animorum vero affecti-
 ones omnem extensionem et figuram respuunt:
 ipsius igitur nulla est extensio aut figura, ne-
 que ex rebus dissimilibus mixtus est aut tem-
 peratus. In hoc quidem rerum statu, non
 aliter quam corporis interventu, in res ex-
 ternas agere possunt animi nostri; earum-
 que sensus per corporum motus excitantur:
 immo perceptiones quaedam, ratione mira et
 inexplicabili, ad corporis partes referuntur,
 quaedam etiam ad res aut loca a corpore dis-
 tantia. Quae vero ideae animi ipsius affectio-
 nes repraesentant, ad nullum locum referun-
 tur. Haud constat igitur an locus aliter ani-
 mo adscribendus, quam per nudam Denomi-
 nationem externam, a corpore suo petitam.
 In hac quidem quaestione, aliisque quae de a-
 animi natura moventur, ab oculorum, alio-
 rumque sensuum consuetudine, et temere praef-
 judicatis opinionibus, mentis acies avocanda
 est; ne ea sola nobis fingamus esse vera, quae
 sensibus istis cernuntur.

Ex his omnibus conficitur Mentem huma-
 nam esse “ substantiam cogitantem ratione
 “ praeditam a corpore omni distinctam, cog-
 “ nitionem appetentem, et beatitatem etiam
 “ variam: quam praecipuam in ipsa cogni-
 “ tione, benevolisque voluntatis affectioni-

“ bus, ^{atque} actionibus iisdem consenta- CAP. III.
“ neis reperire potest; quaeque etiam cum 
“ corpore animato arctè conjungi, atque ab
“ ejusdem mutationibus affici solet.”

CAPUT IV.

*De Animi cum Corpore conjunctio-
ne; et Statu separato.**Animi impe-
rium in cor-
pus.*

RESTAT animae ea vis satis nota, qua corporis sui membra movere valet. An vero ea mentis, aut voluntatis sit efficacia, ut proxime et per se, nulla naturae superioris interveniente vi, corporis partes movere possit, vix satis est exploratum. Actionem aliquam animi, sive energiam sentimus, in primis praeceipue tentaminibus; ubi corporis membra artificiose et varie saepius movere volumus. An vero haec animae actio per se motus hosce exigit, dubitandi ansam praebent ea quae docent Anatomici. Notum enim est, motum membra exterioris, a nervorum et muscularum motu quodam, cuius minime consci*ii* sumus, quemque nunquam appetimus, aut excitare volumus, proxime pendere: Quemadmodum vicissim sensus in mente excitati, nervorum motum quendam, ad cerebrum pertinentem, proxime insequuntur: quem tamen motum haud percipit mens; cui semper fere species percepta, in corporis parte quadam a cerebro remota, aut etiam extra corpus esse videtur. Haec igitur omnia vi cuidam divinae adscribunt viri docti quidam et pii.

Usu etiam notissimum, actiones omnes affectionesque animi vehementiores, etiam quae

circa res minime sensiles versantur, sanguinis humorumque subtiliorum motus haud insensiles comitari; quorum tamen in cogitationibus placidis nullus est sensus. Quum tamen cogitationes, motusque animi omnes, voluntatis imperio excitentur, retineantur, deponantur et varientur; patet eos a materiae inertis, statum motumve mutare nesciae, vi neutiquam totos pendere.

II. De coniunctione animi et corporis, non *Animi cum aliud* quicquam novimus, praeter eas vires, *corpore conaut* virium umbras continuas, quibus se mutuo *junctio* afficere videntur; ita ut mentis decretum sequantur confessim motus quidam in corpore; et vicissim, motus in corpore excitatos sequantur in mente sensus; quae varios deinceps excitant appetitus et cupiditates, motibus internis et externis comitatas. Non paucae tamen sunt corporis partes, quas mens sua voluntate proxime movere nequit; quarumque motus neque sistere potest, neque mutare: neque illi in corpore motus continui, ex quibus pendet praecipue vita, sensum in mente excitant: qui quidem haud utilis foret, verum potius molestus.

Unde verosimile quibusdam videtur, haud suis ipsorum viribus, aut connexione necessaria, sed causae superioris interventu, animam corpus movere, corpusque animam afficere; quum ita ad certas tantum corporis partes pertineat vis animae; certisque tantum partibus tributa sit vis animam afficiendi: quorum

PARS. II. neutrum nostro consilio constitutum fuit. Neque harum naturarum magna disparitas cum istiusmodi vi mutua naturali et necessaria cohaerere posse videtur. Prout igitur credunt, ipsum Deum animas corporibus nascituris, ut primum rite conformata sunt, conjungere; ita eundem semper et ubique praesentem, et actuosum, certa lege, efficere ut se invicem ita afficerent valeant.

Animi post mortem duratio, a Dei voluntate pendet :

III. De vita Animae a corpore sejunctae, haec tantum sunt explorata: nos nullam existentiae nostrae, aut eventuum quorumcumque antequam nati fuimus, habere conscientiam aut memoriam, inde tamen haud certo conficitur Animas neutiquam antea vixisse. Immo viris quibusdam doctissimis placuit, animas nostras longe feliores olim vixisse, atque ob culpas suas in eo statu admissas, in terrena haec corpora et caduca detrusas, deliciorumque poenas luere. Tanta enim videtur hominum imbecillitas, tanta depravatio, tantisque aerumnis obnoxii degunt, ut haud credibile videatur, eos a Deo opt. max. adeo imperfectos, et ad vitia omnia proclives creatos fuisse. sua igitur culpa has labes contraxisse vindentur. Quicquid vero hac de re statuatur, spem habuerint omnes gentes probabilem, animam post corporis dissolutionem duraturam: non solum ex eo, quod nullam substantiam intereuntem videamus; neque ullam interire validis ostendere possimus argumentis: neque ex corporis interitu, diversam plane rem etiam

interitaram colligere liceat: verùm etiam, quod apud omnes gentes, in omnibus seculis, invaluerit haec immortalitatis spes et desiderium: idque universi mundi administratio, sub Deo justo et benigno exigere videatur; ne viri vere boni, quos malis plurimis externis saepe videmus oppressos, quiique ideo quod boni sint, gravibus objiciuntur aerumnis, idoneo excidant virtutum praemio: aut contra improbi, queis omnia ex eorum voto eveniunt prospera, impuniti evadant: quorum neutrum pateretur sanctissimi rectoris providentia benignissima; quae legum optimarum majestatem, in totius civitatis suae felicitatem, sacro-sanctam, poenisque idoneis munitam conservabit.

Quumque omnia in hoc mundo corporeo, *Non, aliter,* tanta arte et solertia, a summo omnium rerum *viro bono* conditore, sint constituta; plurima etiam *in probanda.* mentis humanae fabrica, artificis summi ostendat benignitatem et sapientiam; non pauca simul, in magnae hujus civitatis, quae totum continet humanum genus, administratione, imperfecta et corrigenda maneant; quae si hanc solum vitam spectemus, tanto rectore, tamque benigno et potente forent indigna prorsus, et ab omnibus damnanda: quae tamen omnia, si modo corporibus supersint animae, facile corrigi possint, ita ut tota mundi fabrica atque administratio, Deo optimo maximo fiat dignissima: Quis dubitabit animas fore superstites; atque totam universi mundi admi-

CAP. IV.
~~~~~

*Eam exigit
Sanitas et
Justitia Dei.*

PARS II. nistrationem esse perfectissimam? Neque levia cernimus, et in hoc rerum statu, istiusmodi consilii indicia. Saepe enim quae pro tempore quodam, si sola spectentur, culpanda forent, tanquam tristia, crudelia, et injusta, quorum omne crimen in Deum ipsum foret conferendum; ea ipsa, si cum iis pensitentur, quae necessario, etiam in hac vita, consequuntur; solertissimo simul, et benignissimo consilio instituta inveniuntur.

Immortalitas optimo suae perfectionem accedit mens hominis, in aeterni temporis immensa prospiciens spatia, De me exoptata; um mundi creatorem et rectorem agnoscens, et et sperata. Quid? quod et quo proprius ad naturae terrena omnia et caduca despiciens; propensa simul voluntate communi omnium consulens felicitati; et totum summa caritate et benevolentia complectens humanum genus; si quidem, omnia morte sunt delenda, eo magis ipsis displicebit tota mundi administratio, et omne summi rectoris consilium et providentiae ratio. Quum mortalium nulli, non ipsis viris optimis, quibus saepe haec vita est aerumnosa, et inter moerores et lacrymas exigenda; (nedicam, de innocentibus plurimis, praematura et luctuosa morte deletis) sinceris liceat frui bonis et diuturnis; aut alia sibi, aut suis, aut humano generi sperare, praeter haec brevia et evanida, morte confessim abripienda; quorum despicientiam ipsa hominum ratio commendavit; quae, immortalia et aeterna appetere et spectare jussit. Neque credibile est Deum qui se satis ostendit

et solertissimum et benignissimum, haec homi- C A P . IV .
num optimorum desideria votaque ardentia,
quae ipse inferuisse videtur, et praecipue com-
mendasse, irrita et vana fieri voluisse.

METAPHYSICAE

PARS TERTIA.

DE DEO.

QUANQUAM omnis Philosophia jucunda *Theologia* sit et frugifera; ejus tamen nulla pars *naturalis* feracior est et uberior illâ quae Dei *quid.* cognitionem continet; quaeque dicitur THEOLOGIA NATURALIS; exhibens scilicet, ea quae acute inventa fuere, aut accurate disputata a Philosophis, solis humanae rationis viribus subnixis: neque ea attingentibus, quae Deus optimus maximus, viros numine suo afflatos, miris ultra sortem humanam indiciis, pro summa sua philanthropia, docere dignatus est. haec enim ipsa, imperfecta licet rerum praestantissimarum cognitio, non solum jucunda est, et viro digna; verum etiam summa praebet, ad omnem virtutem, ad omnia honesta vitae consilia, invitamenta; et firma simul jacit verae magnanimitatis, constantiae, et tranquillitatis fundamenta. Neque sine aliqua theologiae naturalis cognitione, quisquam ad vera Dei oracula a falsis fictisque secernenda, aut vera probe intelligenda, satis paratus instructusque accedet.

Hujus scientiae brevem Synopsin traden-

PARS III. tes; praecipuos breviter attingemus locos,
 ~~~~~ quos copiose tractant philosophi: primo, de
 quaestione illa gravissima, AN SIT DEUS: et
 deinde DE ATTRIBUTIS SIVE CONJUNC-
 TIS DEI: et denique, DE DIVINIS OPE-
 RATIONIBUS.

CAPUT I.

In quo ostenditur DEUM esse.

*In quaestio-
ne, an Deus
sit; quid
quaeratur.*

IN hac doctrina, primum vindicat locum
 quaestio, ‘an sit DEUS.’ Ut autem con-
 stet quae vis huic nomini subsit; DEUM pri-
 mo dicimus, ‘naturam quandam, humano ge-
 ‘nere multo superiorem, mundum hunc uni-
 ‘versum ratione et consilio moderantem.’ Suf-
 ficit nobis haec adumbratio, accuratiorem
 mox tradituris divinae naturae descriptionem;
 cum eas exposuerimus rationes, quae et De-
 um esse, et natura Dei qualis sit ostendent.
 Quicunque vero mundum hunc, et praecipuas
 ejus partes, credit naturae intelligentis ratio-
 ne et consilio administrari, Deum ille aut De-
 os esse credit; licet de natura aut attributis
 Dei, temere aut falso plurima alia statuat. Hi
 enim soli sunt Athei, qui mundum rectoris sa-
 pientis consilio negant in initio constitutum
 fuisse atque in omni tempore administrari.

*DEUM
ESSERE, o-
stendit solers
mundi fa-
brica.*

Deum autem esse, qui mundum hunc in ini-
 tio constituit, atque in omni tempore regit,
 ostendit solertissima mundi ejusque partium:

omnium descriptio; quae ita sunt fabricatae, CAP. I.
ut neque ad usum meliores esse potuerint, ne-
que ad speciem pulchriores.

II. DUPLEX M INTELLIGIMUS AGENDI VIM
esse: unam, ubi destinato consilio speciem *Duplex a-*
quandam aut formam rebus inducere cupien- *gendi genus;*
tes, corpora movemus: alteram, ubi de effec- *ex consilio, et*
tu, aut forma quacunque efficienda securi, cor-
pora quaevis nullo agitamus consilio. Hac a-
gendi ratione, nihil pulchrum, ordinatum, re-
bus prioribus simile, aut utiliter confectum
sperare licet. Ex illa facile oriuntur omnia
pulchra, ordinata, similia, atque utilia. Ne- *Utriusque*
que obscura est hujus discriminis causa; cum criterium;
numero infinitae sint figurae situsque deformes et, discrimi-
et inutiles, quas recipere possint materiae cu- *nis ratio.*
jusvis partes: unica verò est forma, unicus fe-
re partium situs, in data quavis specie, pul-
chritudini aut usui, inserviens. Sine arte igit-
ur et consilio, spes nulla est ex bruta quavis
vi impressâ, vel pulchra, vel similia, vel utilia,
oriri posse. Quum igitur in mundo quotidie
tot orientur formae pulcherrimae, res simili
ratione fabricatae, quarum partes innumerae
solertissime et ad speciem et ad usum sunt con-
stitutae; qui haec omnia, sine divina mente et
ratione, confici potuisse credit, ipse certe men-
tis et rationis expers est habendus.

III. Hoc argumentum qui copiosius velit *Corporum*
pertractare, nae illi tota Physiologia est per- *coelestium*
currenda: * summa tantum attingemus capi- *motus soler-*
tissime in-

* Hunc locum uber- | sophi et antiqui et novi; stituti,
rime explicarunt philo- | Plato, Xenophon, Ci-

PARS III. ta. Si quis corporum coelestium immensas magnitudines et impetus, certos motus, ratosque ordines cognovisset; SOLIS praesertim magnitudinem, pulchritudinemque, atque etiam efficientiam; quod oriens efficiat Diem, diffusa undique luce et laeta et salutari; occidens, det locum Tenebris requieti aptissimis; quodque idem constantissime efficiat tempestatum vicissitudines anniversarias, cum summa salute et conservatione animalium omnium et stirpium; haec certe omnia excellenti divinaque ratione fieri non dubitabit.

Terrae, Rerumque terrestrium, fabrica.

Ad TERRAM veniamus, circumfusam animali spirabilique natura, cui nomen est AER; vestitam Floribus, Herbis, Arboribus, Frugibus; quorum omnium incredibilis multitudo, insatiabili varietate distinguitur. Adde huc NUBIUM, quae Solis calore ex vasto oceano et paludibus excitatae, aëris gravitate suspendoruntur, magnitudinem et usum; Montium Altitudines; Vim Ventorum; atque inde natas Fontium Perennitates, liquores Amnium pellicidos et salutares; quae terram hanc efficiunt laetum, copiosum, et amaenum, animantibus cunctis, domicilium. Nemo haec intuentes Dei benignissimi vestigia non agnoscet.

cero, Arrianus, qui que De Mundo libellum scripsit, inter Aristotelis opera, elegantissimum: novorum nomina recitare longum foret; Cudworthios, Stil-

lingfletios, Newentytios, Rayos, Pellingios, Derhamos, Fenelonios, Cheyneos, Clericos, Nyeos.

Quam mira est eorum fabrica quae gignuntur e terra; quae radicibus iis continentur, quae succum ex terra trahunt: quanta est eorum varietas et pulchritudo! quanta eorum omnium vis, ut ex tantillis seminibus Herbas, Stirpes, Truncos, Ramos, Folia, Flores, et, Semina iterum proferant, incredibili varietate distincta, et animantium tot usibus inservientia! quorum quodque caeteris omnibus ex eodem genere, quorum infinita est multitudo, ita simile est, ut nulla manus, nulla ars, istiusmodi quicquam efficere, neque vel mens sibi fingere possit.

IV. ANIMANTIUM vero quanta varietas! quanta ad eam rem vis, ut in suo quaeque genere permaneant! Pastum autem animantibus large et copiose natura, eum qui cuique aptus est, suppeditavit: ad quem capessendum conficiendumque, quae in figuris inest animantium, et quam solers subtilisque descriptio partium! quamque admirabilis fabrica membrorum! quae omnia ita nata sunt atque locata, ut nihil eorum supervacaneum sit, nihil ad vitam retinendam non necessarium.

Datus est animantibus et Sensus et Appetitus; ut altero conatum haberent ad res salutares et utiles capessendas; altero secernerent pestifera a sahitaribus. Instae sunt membris vires, ad motus voluntarios mira varietate distinctos, quibus salutaria arripiant, et pestifera repellant, aut declinent. Hi autem motus sensusque certa lege excitantur, miro, et vix hominibus post longas disquisitiones, cog-

*Artis, et
consilii divi-
ni indicia, in
animanti-
bus;*

*In eorum
Sensibus et
Appetiti-
bus;*

PARS III. nito artificio. Motus enim plurimos in corpore excitatos, haud ipsi animanti cognitos aut observatos, certi excipiunt sensus in animo : atque vicissim, mentis decretum, de corporis parte movenda, confestim excipiunt huius motus expetiti ; intervenientibus in utroque casu motibus quibusdam, earum partium quae intus sunt inclusae, quos neque mens perceperat, neque imperaverat. Atque, haec mutua corporis in mentem, mentisque in corpus efficacia, pertinet quo usque utiliter pertinere possit, neque ultra porrigitur. Hi enim internarum partium motus continui unde pendet animalis vita, nobis dormientibus, aliud agentibus, aut etiam invitis conservantur : neque ullum sui sensum in mente excitant; qui nempe inutilis foret et molestus. Neque nostra sponte moventur hae corporis nostri partes, quarum motus voluntarius neutiquam nobis prodesse possit.

*Et Generum
conservati-
one;*

V. QUAM provido consilio conservantur animalium genera: et eorum quae lignuntur ex terra ! quae eam seminis habent vim, ut ex uno aut duobus plura generentur. Animantes aliae sunt mares, aliae feminae: partesque corporis ad procreandum et concipiendum aptissimae, atque corporum commiscendorum mirae libidines. Quumque foetus eorum animalium quae lacte aluntur, ex utero primum excidit, omnis fere matrum cibus lactescere incipit: eaque quae paulo ante nata sunt, sive magistro, duce natura, mammas appetunt,

* Part. II. Cap. IV. 2.

et earum ubertate saturantur. Atque, ut intelligamus, quam nihil horum sit fortuitum, quamque haec omnia sint providae solertisque naturae opera ; insitus est iis omnibus animalibus, quorum opera indiget sua soboles, amor eximus et praecipua quaedam in iis quae procreaverint, educandis custodiendisque cura, ad eum usque finem, dum se ipsa possint defendere ; immo dum possint parentes sua opera iis prodesse. Verum ubi neque parentum auxilio indiget soboles, neque possunt parentes sua opera illi prodesse ; aut, abest omnino hic amor, aut cessat.

Quanta autem existent consilii solertiissimi indicia, si tota hominis fabrica perspecta foret ? si corporis totius species et dignitas ? sensuum organa subtilissime fabricata, et aptissime locata ? Quid loquar de animalium omnium oculis aut auribus ? Quid de iis quae intus sunt inclusa ? Quid de hominum vultu omnes animorum motus indicante ? *In hominis praesertim Fabrica corporea;* Atque in Animi partibus ; Quanta opera machinata est ad usum orationis tibus ; natura ? quam aptas, quamque multarum artium ministras dedit manus ?

VI. VENIAMUS ad animi partes, quarum est aspectus illustrior ; et praecipue ad vim Rationis ; quae homini in omnia terrestria, sive animata, sive inanima, dederat imperium. Hominum ratione et prudentia tot artes inventae, quibus tanta rerum utilium et jucundarum copia suppeditatur. Hominum ratio in coelum usque penetrat, et mundi pulchritudinem contemplatur : quae certe homini non a

PARS III. fortuna, non a parentum consilio aut arte,
 quae nulla intervererat, sed a Deo sapientissimo profecta est.

SC
nobilioribus
Foundrae

Et viribus Quid memorem alias animi partes? quòd
 soli fere homini datum sit, rerum pulchritudinem, ordinem, partium convenientiam et usum
 cernere. Quod sentiant homines etiam in animi consiliis, in dictis factisque, quid Pulchrum
 et Honestum; quid deceat, quis Modus. Quodque animi affectus, et agendi consilia omnia;
 eo magis hominum sensui se probent, et ab omnibus laudentur, quo majorem in vita felicitatem, atque ad plures pertinentem efficere
 sunt idonea; etiam ubi hi qui comprobant et laudant, nullam suae utilitatis cuiuscunque habeant rationem.

Quid? quod et benignissimo consilio, animi constituunt appetitiones? Natura enim non s e solum cuique commendavit; verum etiam Conjugem, Sobolem, Cognatos, Vicinos, Cives, quos omnes gratuita bonitate prosequimur, ubi nulla extiterat dissidii causa: atque boni bonos diligunt, quasi propinquitate conjunctos et natura. Serpit etiam longius haec hominum caritas, et totum aliquando complectitur humanum genus. Quid memorem naturalem honestatis, etiam in iis quos nunquam vidimus, comprobationem, misericordum commiserationem, bene meritorum gratam memoriam? vinculis hisce, quae oculorum aciem fallunt, homines inter se colligavit natura; et ad coetus, concilia, et civitates instituendas subegit; eosque ad omnia praeclara

vitae officia subornavit. Haec omnia qui fortuitò evenisse putaverit; nescio quaenam solertiae, consilii, aut prudentiae opera relinquere possit.

CAP. I.

Finge etiam compagem corpoream cogitare posse, (quod tamen a vero prorsus absimile esse docuimus) * delicata tamen, arteque exquisitissima constructa sit oportet, ipsis atheis factentibus, quae cogitando sufficiet. Quod igitur materia bruta inersque, adeo crebro, et constanter, rato quodam ordine, ita artificiose componatur, ut ad cogitandi vim evehatur; idque in singulis quibusque hominibus nascientibus, (ne de aliis animantibus loquamur,) sine ulla naturae sapientis potentisque ratione et consilio, nemo sine summa peryicacia, garriendique licentia dixerit.

VII. In hac autem disputatione sedulo monendum est, naturam ratione praeditam, et tur argu-consulto operantem, pariter in utramque partem in tem operari posse ubi voluerit; efficiendo sci-contrariam licet vel res pulchras, similes et utiles; vel, de- partem. formes, dissimiles, et inutiles. Immo destina- to consilio aliquando, natura vel solertissima quaedam efficere studeret inculta et horrida; in aliis nullum ornatum aut pulchritudinem expeteret; Ex vi tamen bruta nunquam efficietur quicquam pulchrum, uniforme aut utiliter constitutum. Non igitur ea, quae in mundo videntur neglecta et inculta, justam praebent causam, cur de provida rerum administratione dubitemus: cum tanto plura soler-

* Part. II. Cap. III.

PARS III. tissime constituta, mundum divina regi provi-
~~~~~ dentia confirment.

Quid? quod ea omnia fere in mundo, quae ab Epicureis ita vitio vertebantur, ut negarent mundum divinitus fuisse constitutum, magis sedulis rerum spectatoribus, optime et solertissime fabricata reperiantur, aut ex ea machinatione necessario sequi, quae optima est omnino, et solertissima: adeo ut haec ipsa non levia sint divinae sapientiae indicia.

Addicuntur et aliae rationes. VIII. Ex his omnibus non temere colligi mus, naturae sapientissimae potentissimaeque ratione et Numine mundum fuisse constitutum.

Non tamen omittenda sunt alia in hac causa argumenta, acutè a philosophis excogitata; quibus etiam ad pleniorum Dei cognitionem provehimur.

Est necessaria aliquid Primum et Indepen- ‘Plurimae res nunc sunt; ergo et in omnibus tempore priori, aliquid fuerat.’ Ratio et prudentia nunc sunt in mundo; ergo et fuerant ab aeterno tempore, et a primo. Virtutes enim istiusmodi verissimae oriri non poterant ulla earum rerum vi, quae rationis et consilii fuerant expertes. Cumque causarum consulto operantium series infinita animo concipi non possit, sine natura quadam prima omnino et aeterna, quae a nulla priore fuerat effecta; * aeternum colligimus Deum a primo fuisse, eumque summa sapientia et potentia praeditum; a quo solo hae virtutes ad homines profici sci poterant, quae neque a bruta materiae

* Vid. Part. I. c. IV. 5.

vi, neque a parentibus insciis dimanasse potuerunt.

Docent scriptores metaphysici, materiam sive corpus, quod nullam capit virtutem aut perfectionem, non fuisse rem primam per se, et aeternam; causam vero consulto operantem exegisse, a qua figuram et situm acciperet. Fingatur autem materia aeterna sine causa: fuerat tamen omnino natura quaedam altera, a qua motum acceperat materia, quae ad motum vel quietem est indifferens: quumque intelligi nequeat motus aut vis impressa, quae non in aliquam plagam tendat: materia vero omnis motu pariter in quamcunque plagam ferri possit; in tanta ambiguitate, nulla movendi vis materiae vel naturalis, vel necessaria censi potest: ast omnis quam habet, naturae intelligentis vi fuerat impressa. Singatur tamen materia utcunque mota, aut movendi vim sortita, nullum tamen consilium aut prudentiam: nunquam inde extitisset tantus mundi ornatus.

Quid? quod, rerum causas qui diligentissime, nuper explorarunt, nova cernunt ubique providi consilii vestigia, novas causas cur ad divinam vim omnia moventem sit configendum. Non igitur naturae inscitia, et causarum ignorantia, homines ad Deum mundi architectum recurrere compulerunt.

Nec pauca sunt, in mundo novitatis, et recentioris originis argumenta; quae ostendunt neque terram hanc ab aeterno tempore fuisse, neque in aeternum durare posse idoneum ani-

CAP I.

*Materia non
est independens; neque
mundus corporeus.*

*Nova, ex
Physicorum
inventis, ar-
gumenta.*

PARS III. mantibus domicilium. Ne quid enim dicamus
 de sole, perpetuo luminis effluxu aliquando
 exhauriendo, deque planetis quorum motus in
 spatiis non prouersus vacuis paulatim retardan-
 tur; imbrum et ventorum vi, plurima materia
 ab editioribus terrae partibus quotannis in al-
 veos maris defertur. Hac continua mutatione,
 in tempore finito quodam, altiora omnia de-
 primentur, et humiliores lacunae replebuntur;
 atque terra tota marinis aquis cooperietur.
 Adde huc, artium et scientiarum recentiorem
 originem; historiarum fidem haud admodum
 antiquam; et famam de mundi recentis origi-
 ne, apud omnes fere gentes conservatam; om-
 niumque communem de Numine quodam om-
 nia moderante consensum, nullis sensuum pre-
 judiciis subnixum.

*Contentio
duarum sen-
tentiarum.*

Huc accedat rationum quae hanc adstruunt
 sententiam comparatio, cum iis quae in con-
 trariam partem adduci possint. Spectentur e-
 tiam illae angustiae quibus implicantur, qui na-
 turae primae et sapientissimae notionem diffi-
 cilem declinantes, vel ad mundum per se ae-
 ternum, solertissimeque constitutum, nulla ta-
 men ratione, nullo consilio moderante; vel ad
 atomorum concursum fortuitum configiunt:
 atque nemo cordatus non videbit, utra senten-
 tia sit viro gravi et sapienti probanda.

*Argumenta
Cartesii.*

IX. ARGUMENTIS Cartesianis non uti-
 mur, quippe manifesta fallacia laborantibus.
 Dicit primo; “ Ideae cujusque causam esse a-
 “ liquam, tanta saltem perfectione praeditam,
 “ quanta in ipsa Idea repraesentatur. Habe-

“mus autem ideam entis infinitè perfecti; est
 “igitur natura quaedam praestantissima, infi-
 “nitè perfecta.” Quae ad hanc conclusionem
 sumuntur tanquam aperta, sunt, si non falsa,
 certè ambigua. Ideas enim obscuras et inadae-
 quatas virtutum, suis longe praestantiorum,
 sibi ipsi fingunt homines: neque quisquam ple-
 niorem aut clariorem habet entis summi ide-
 am, quam ipse suarum virtutum Ideas ampli-
 ficando, et a vitiis purgando, sibi effinxit; nisi
 cui Deus sensum sui clariorem, supra commu-
 nem hominum sortem largitus est. Frustra in-
 stat Cartesius, “hominem satorem, eandem
 “summae perfectionis habuisse ideam: quum-
 “que sibi ad existendum sufficerit, sufficit e-
 “tiam ad summas sibi perfectiones tribuen-
 “das.” Quod nihil affirmabit, nisi sui causa
 efficiens dicatur Deus, quod absurdum.

Perstat tamen, dicens “necessariam Exi-
 “stentiam in Idea entis perfectissimi includi:
 “ens igitur infinite perfectum existit.” Qui-
 cunque tamen propositionum abstractarum na-
 turam perspexerit, cernet, hinc tantum collig-
 endum, “quod si modo ulla sit natura per-
 “fectissima, eam necessario esse, neque ab al-
 “terius voluntate pendere: haud vero inde
 “conficitur esse aliquam ejusmodi naturam.”

CAPUT II.

De Virtutibus Dei Naturalibus.

*Quo modo
innotescant
Attributa
Dei.*

*Communicabiliæ et in-
communicabiliæ.*

QUUM satis docuisse videamur, ab omni aeternitate fuisse naturam aliquam praestantissimam; ad ejus Virtutes five Attributa explicanda progredimur. Ex Logica satis intelligitur, Ideas nostras omnes ex sensu aliquo, vel externo vel interno, oriri. Quae sensibus externis objiciuntur, argumenta suppedant, ex quibus et Deum esse, et omni virtute eundem esse praeditum, merito colligimus: ipsas tamen Dei virtutes nulli sensus externi attingere possunt. Animorum igitur virtutes omnes sensu interno, aut interna sui suarumque affectionum conscientia, intelliguntur. Hinc omnia saltem primordia notionum quae virtutes divinas repraesentant, in mente subnascuntur. Quum autem constet naturam primam et praestantissimam, vitiis iis omnibus et defectibus, quibus hominum virtutes laborant, esse immunem; hasce virtutum nostrarum aut perfectionum Ideas quantum possumus augendo, omnesque ab iisdem defectus amovendo, virtutum divinarum notiones, quas capere possunt mentes nostræ perfectissimas informamus: unde quodammodo Communicabiles dici possunt omnes virtutes divinae; quia earum quaedam similitudo, aut obscura adumbratio in rebus creatis reperiatur. Incommunicabilia

tamen vocantur ea nomina aut attributa, quae CAP. II.
summum et altissimum notant virtutum gra-
dum, ad quem solius Dei virtutes ascendunt.

II. INTER attributa quae communicari Independen-
nequeunt, primum locum tenet Independen-
tia et Neces-
tia, qua Deus per se, primus omnium, semper faria Exis-
tentia.
fuisse intelligitur: ita ut neque causam ullam
agnoscat, neque vim extrinsecus advenientem,
cui quicquam sui debeat. Hinc tamen minime
somiandum est, vel Deum sui causam esse, e-
iusve attributum vel coniunctum quodvis re-
liquorum esse causam, aut rationem effectri-
cem. Independentia in se includit quod Deus
a primò semperque sit necessario; ideoque, a
nullius voluntate pendeat. Naturae autem pri-
mae nulla causa aut Ratio Efficiens est quae-
renda; neque naturae Necessitas est causa aut
ratio, cur ipsa res sit cui haec inest necessitas;
quum nullum coniunctum re cui adhaeret pri-
us esse possit.

III. HINC etiam colligimus Unum tantum Unitas.
esse Deum, si Dei nomine intelligamus Natu-
ram primam, a nullo creatam. Plures enim if-
tiusmodi fuisse res, neque ratio ulla suadet, ne-
que intelligi potest. Ubi enim rerum quarum-
vis certus est numerus, causae cuiusdam volun-
tariae aut liberae voluntatem, sive consilium,
quo hic numerus prae alio constitueretur, in-
tervenisse omnino censendum est: quod de Na-
tura prima fingi nequit.

Hoc idem ostendit ipsa mundi fabrica: cu-
jus omnes partes nobis cognitae, ita sunt in-
ter se connexae, aptae, et a se mutuo penden-

PARS III. tes, ut unici artificis consilium indicare videantur. Non tamen omnis pietas aut religio

Polytheis- tolleretur, neque omnia virtutis fundamenta
mus non om- everterentur, licet credatur plures esse Deos :
nem tollit si modo concordi Deorum benignorum et pru-
Pietatem. dentium concilio imperium in mundum uni-
 niversum afferatur.

Deus infini- IV. SIMILI plane ratione Virtutes sive
tus; Perfectiones Dei esse INFINITAS sive maxi-
 mas, eumque omni vera et pura perfectione
 praeditum, concludimus ex eo quod sit omnino
 primus a nullo ortus. Ubi enim res quaevis
 certis tantum gaudet virtutibus, non omnibus,
 aut finito quodam perfectionum modo et men-
 sura ; haec causae effectricis voluntate omni-
 no determinata fuisse videntur. Naturam igi-
 tur primam, quae nullam agnoscit causam, om-
 nes habere virtutes, omnem praestantiam, e-
 amque infinitam, merito colligimus.

Deus est Spi- V. DEUM non esse corporeum, eadem
ritus, ostendunt rationes quibus mentes humanas es-
 se res a corpore diversas, materiamque cogi-
 tare non posse, aut sui sensum habere confici-
 tur *. Neque quicquam sensus expers ullam
 habere potest praestantiam aut perfectionem ;
 quae tamen omnis naturae omnium primae
 tribuenda est.

Simplic. VI. DEUM esse naturam SIMPLICEM,
 partium expertem, neque ex rebus diversis con-
 cretam aut conflatam, efficitur ex eo quod sit
 spiritus ; quodque natura omnium prima a

* Part. II. Cap. III.

nullo orta sit perfectissima. Non igitur adsci- CAP. II.
titiae sunt perfectiones Dei: verum omnes a primo cum natura divina necessario connexae.
Est igitur IMMUTABILIS: adventitia etenim *Immutabi-*
omnia, ad defectum aliquem supplendum acce- *lis.*
dunt. Recte igitur definitur Deus ‘Spiritus
‘independens, cuius virtutes omnes sunt pree-
‘stantissimae.’

VII. Quum in tempore omnia quae novi- *Immensus, et*
mus, successive durare videantur; ejusque no- *Aeternus,*
tionem quandam aut sensum secum trahat om- *quo sensu.*
nis mentis actio aut passio, cuius ipsa est con-
scia: quumque ea omnia corporea, inter quae
versamur, spatiū quoddam aut locum reple-
re videantur; ardua extitit de natura divina
quaestio; ‘an successive duret, aut cum spatio
‘diffundatur.’ In contrarias abiēre partes vi-
ri gravissimi *. Quidam Deum, omnemque
rem cogitantem, ita simplicem censem, ut ne-
que eum spatio coëxendi, aut locum quemvis
occupare possit: haec enim sine partibus vere
diversis, utcunque similibus aut cohaerentibus
intelligi nequeunt. Quod etiam ex eo confir-
mant; quod, spirituum affectiones, virtutes, et
vitia, eaque omnia quae mentis ipsius naturam
attингere videntur, quaeque nos natura duce,
mentis nostrae affectiones esse judicamus ne-
que per spatiū quodvis diffundi, neque per
locum quemvis extensum porrigi posse videan-
tur. Simili item ratione, (quod tamen mentis

* Part. I. Cap. III. 4. et Part. II. Cap. III.

PARS III. aciem fugere videtur) censem quidam, natu-
ram divinam simplicem et immutabilem, om-
nia eadem semper unico intuitu et actu intelli-
gentem et volentem, ne vel successive durare.
Alii contra viri etiam gravissimi, hanc non ca-
pientes sententiam, statuunt durationem aeter-
nam esse ipsam Deiaeternitatem; ejusque im-
mensitatem esse spatium ipsum infinitum. In
difficili hac quaestione quae humani ingenii vi-
res prorsus superat, vix quicquam quasi satis
exploratum possumus affirmare; praeter hoc
solum, quod 'quae in omni spatio eveniunt,
' Deo semper sunt et fuerant percepta et com-
'prehensa: quodque per omnia loca semper
'possit efficere quae voluerit:' verosimilior vi-
detur sententia prior, quamvis ita obscura,
ut vix in cogitationem cadere possit.

*Incompre-
bensibilis.* VIII. Ex his Dei attributis aut virtutibus
naturalibus, quae cum aliis communicari ne-
queunt, praecipue cernere licet Deum Incom-
prehensum esse, neque ulli menti finitae satis
perceptum. Neque quidem de Deo hoc dicen-
dum eo tantum sensu, quo de alia qualibet Re-
sive Substantia dici potest, quod scilicet intima
ipsius natura nos lateat, quodque ejusdem in-
numerabiles ad res alias habitudines nemo per-
spectas habeat et cognitas: verum etiam quod
nostrae horum attributorum ideae minime sunt
propriae, quae ipsa depingant aut repreesen-
tent, quamvis eadem aliquatenus attingere vi-
deantur. De attributis moralibus quae Com-
municabilia dicuntur, aliud statuendum. Eo-
rum enim Ideae sunt propriae, eademque vere

depingunt, quantumvis imperfectae sint et CAP. II.
minime adequatae: omnia enim argumenta
quibus conficitur Deum esse, docent etiam
eum summa Sapientia, Potentia et Bonitate
praeditum, etiam ejusdem modi cuius nos dis-
tinctam aptamque informationem animo con-
cipimus. Ad eas virtutes explicandas jam
progredimur, quarum notitiam, ex ea nos-
trarum virtutum intima conscientia, cuius
antea mentionem fecimus, haurimus.

C A P. III.

De Virtutibus Divinis quae ad intellectum referuntur.

Deus vivens et omnipotens.

QUUM Deum Viventem dicimus, hoc voluntus, quod omnia intelligat, et percipiat, suaque voluntate efficaci moveat et regat. Neque alio sensu Anima Mundi dicens est. Non enim ex materiae motibus, grato sensu aut molesto invitus afficitur Deus, prout a corporum suorum motibus saepe hominum animae afficiuntur. Quinetiam cum natura divina sit plane actuosa, et simul omni perfectione absoluta; non dubitandum est, Deum omnia quae voluerit efficere posse: sive omnia ipsi possibilia esse, prout in Ontologia † possibilia definivimus.

Sapiens et omniscius.

II. DEUM esse Sapientissimum, neque caeco agere impetu, docet mundi universi figura et fabrica solertissima, docet ea ratio et prudenter qua praediti sunt homines; quam in hominum satore perfectiorem esse necesse est.

Ideae divinae.

Ideae divinae, re omni externo priores, neque ab exemplari externo, neque a natura superiori excitari poterant: quumque ad eorum exemplar omnia fuere fabricata, res omnes adaequatè repraesentant. Sensationes igitur et Imaginations, ideaeve quaevis inadae-

quatae, Deo haud adscribendae. Rerum omniū creandarum, aut quae creari poterant, formas aut notiones Deum a primo in iis omnipotentiae et sapientiae opibus quibus pollebat, quarumque planissime sibi conscius fuerat, involutas et implicatas perspexisse putandum est. Neque credibile est primas rerum omium Ideas, ipsum Deum in mente sua, rerum omnium finitarum a primo inscia, tanquam obscuras quasdam virtutum suarum adumbrationes, sponte olim effinxisse. Si quidem enim a primo ipse Deus, omnesque virtutes suae sibi perspectae fuerant, res etiam alias omnes, in quibus ipsius sapientia, potentia et bonitas olim versatura esset, a primo perspexerat. Quod uberior ex eo confirmatur, quod praeter ipsam Entis notionem generalem, omnes aliae aliquam ad alia habitudinem, in se includant, aut aliquid relativi continent: Unde neque ipsae divinarum virtutum Ideae, apud Deum plenae distinctaeque esse poterant; nisi et rerum aliarum ideae adfuissent. Haec de quaestione hac ardua, vero similiora videntur.

III. PARUM praestantiae in solis Ideis reperiretur, nisi adsit etiam scientia, aut cognitio-
num et connexionum omnium quae inter easdem intercedunt perspicientia. Unde Deo tribuenda et altera mentis operatio, quae Logisticis Judicium dicitur aut Scientia infinita: ab omni dubitatione, errore, ignorantia, obli-
vione, et laboriosa a notioribus ad ignota eru-

CAP. III.
~~~~~

PARS III. *U*enda progressionē immunis, atque ad omnia pertinens.

Scientia simplicis intelligentiae. Duplicem Deo scientiam ascribunt scholasticī. Scientiam nempe Simplicis Intelligentiae, et Visionis. Illā veritates omnes abstractas, suamque naturam et virtutes necessarias perspicere censem̄tur Deus: Ea nempe omnia, quorum ne vel ipsam Dei voluntatem causam esse volunt: quum inter ipsas in mente Dei Ideas aeternas necessariae fuerant relationes aut nexus immutabiles, quae in veritatis hisce aeternis et abstractis enunciantur. Neque quidem sibi fingere potest quisquam, eas veritates aliter se posse habere; aut rerum naturam ita immutari, ut propositiones istiusmodi falsae evaderent.

Scientia visionis. Scientiā visionis, a primo praescivisse censem̄tur Deus omnes veritates absolutas, de rerum omnium Existentiis, et mutationibus quibuscumque quae ipsis eveniunt: quae scil. ab ipsis decreto omnes eventus regente penderē statuuntur. Haec omnia igitur non in effectis, sed in suo proposito efficaci, Deus perspicere censem̄tur.

Scientiae mediae nullus locus. Quicunque hoc duplex scientiae genus Deo ascribentes, utrumque ad omnia pertinere volunt, nullum alteri generi, quam Scientiam Medium vocant, qua ex hypothesi provideat Deus quid acturi sint homines, relinquet locum. Pro diversis autem de libertate sententiis diversae sunt etiam de scientia divina. De eventis quae a causis naturalibus et necessariis pendent, nulla controversia: de solis cau-

sis liberis disputatur. Qui Stoicorum de Li- CAP. III.
bertate sententiam amplexantur, censem, quod perspectis omnium Agentium ingenii,
sive naturalibus sive adventitiis, cognitisque omnibus invitamentis et illecebris, quae ad has aut illas actiones allicant, una cum subsidiis omnibus quae agenti suppetunt, certum praescientiae divinae jactum sit fundamentum in quod innitatur; idque ab ipso Deo, qui haec omnia suo Decreto constituerat. neque Dei summam praestantiam pati censem, ut divina scientia, nova eventuum observatione indies augeri, Deusve incertas de rebus futuris conjecturas facere credatur.

Qui contrariam de Libertate tuentur sententiam, hanc Stoicorum doctrinam, de Prae-rum sententia et Decretis, in malis etiam actionibus tiae variae. decernendis et praevividendis, Dei sanctitati et justitiae adversari putant, neque ullum virtuti aut vitio locum relinquere. De divina sanctitate cum certa omnium eventuum praescientia et decreto concilianda, alias * erit agendi locus, ubi de operationibus divinis. De virtute et vitio in actionibus certo provisis ‡ jam antea diximus. Hoc tamen ipsa aequitas postulat ut moneamus, Peripateticae de Libertate rationis patronos neutiquam providentiam ad omnia pertinentem Deo dengare; neque omnes quidem, certam omnium rerum praescientiam negant. Quidam enim et homini indifferentem sui quaquaversus

* Part. III. Cap. ult. 4. ‡ Part. II. Cap. II. 3.

PARS III. flectendi, non obstantibus quibuscumque invitamentis libertatem tribuunt; et simul Deo ascribunt certam omnium actionum ab aeterno praescientiam: quae quidem nobis inconstantissime dici videntur. Alii eam libertatem hominibus afferentes, praefracte negant actiones liberas certò fuisse provisæ; hoc enim fieri non posse contendunt: neque inde magis quicquam omniscientiae divinae detrahi, quam omnipotentiae detrahitur, quum negamus Deum efficere posse ea quae fieri nequeunt, quaeque impossibilia dicuntur. Utrique tamen statuunt, Deum ex certis causis plurima praescivisse; semperque praesentem, suaequæ omnipotentiae consicum, se omnia, sua vi subinde interposita, optime recturum et administratum, a primo secum statuisse; atque semper perspectum habuisse, quoisque, et in quas partes, hominum licentiam evagari, quamque facile ipse eandem reprimere posset.

Quum tanta pietate curaque religiosa, ne quid Dei virtutibus derogetur, moveri videantur, contrariarum in hacardua quaestione sententiarum patroni; a maledictis, contumeliis, iracundis contentionibus, et odiis, abstineant, neque inter se convicia, philosophiâ indigna, jacent.

CAPUT IV.

De Voluntate DEI.

I. VOLUNTATEM etiam Deo tribuimus, *Voluntas nostrae, remotis omnibus vitiis, de-* *Dei, qualis.* bilitate, et imperfectione, similem: neque perfecta foret natura intelligens quae voluntate careret. Nulli tamen in Deo sunt motus perturbati, humanis similes passionibus; nullus sensus molestus, aut aegritudo: cum natura potentissima et sapientissima nulli obnoxia sit laboris in re expetita consequenda defatigatio- ni, aut timori ne spe sua decidat. 2. Quamvis in eventibus externis, praesertim in op- timo et beatissimo mundi statu, delectari cen- seatur Deus, non tamen inde vitae divinae prosperitas perpetua fit incerta, precaria, aut *Ipsius beati* a rebus pendens externis: quum hae omnes, *tudo non ab* omnisque earum status, ab ipso potentissimo *externis pen* pendeant. 3. Deo beatissimo vix quicquam *det.* ex Philautia videri potest expetendum, quod suam augeat prosperitatem. 4. Ex stabili potius benignitate, et felicitatem cum aliis communicandi voluntate, Deo naturali et im- mutabili, dimanare videntur omnia ipsius a- gendi consilia. 5. Quaecunque Deo per se grata sunt aut expetenda, eorum majora, magis, et maxima quaeque, maxime expetuntur. 6. Deo libertatem omnes ascribunt, ast vari- am. Eum tamen quicquam suis virtutibus

PARS III. innatis contrarium velle vix quisquam
 dixerit; aut non velle quae iisdem conveniunt. Non igitur ad ea omnia quae a voluntate ipsius pendent indifferens, aut utriusque parti a primo aequus censendus est Deus: est enim quaedam etiam Dei voluntas necessaria.

7. Quamvis in ipsis Dei consiliis quaedam finis rationem habeant, quaedam mediorum; quum quaedam viliora aliis praestantioribus inservire videat: progressionem tamen a fine expetito ad media decernenda, nostrae similem, haud admittit divina praestantia: quae unico prospectu omnia quaeque cernens, totam potius rerum omnium consecutionem stabili voluntate simul decernit.

*Argumenta
quae Deum
docent esse
bonum.*

II. DEUM esse omnino BONUM et BENIGNUM, colligimus non solum ex naturali illa anticipatione, quod soli boni sint beati; quodque ipsa benevolentia maximam vim habeat ad vitam beatam, illi cui inest, parandam, neque alium quemvis vitae beatae Deo summis opibus pollenti fontem obstrueret; sitque etiam per se laudanda, et summa naturae cuiusvis intelligentis praestantia et perfectio, cuius etiam in ipsa, sensus erit laetissimus: verum etiam quod naturae praestantissimae, nullius rei sui causa indigae, nulla occurrere possint in partem contrariam invitamenta.

Triplex intelligi potest agendi prorsus ultimum consilium aut propositum; vel enim sibi quis vitam beatam paret, vel aliis eandem efficiat, vel miseriam aliis adsciscat: nam ut sibi quisquam miseriam doloremve adseiscat, quia mise-

ria est, intelligi nequit. Sibi vitam parare beatam, haud in omnibus agendi consiliis spectare potest Deus; neque miseriis alios implicare ultimò et per se appetere. Deo talis appetitio naturalis ascribi nequit, cum ne vel miseriae sensum aut notionem, aliter quam observatis iis quae rebus a se creatis et imperfectis accidunt, adipisci possit. Haud igitur miseria, vel sua vel aliena, a primo, Deo a natura sua commendata fuit; neque ulla natura conciliatio est eorum quorum nullus est sensus proximus et naturalis. Restat igitur ut Deo bonitatem sive Benevolentiam gratuitam et naturalem adscribamus.

Huc accedat, quod, si quicquam ex vulgarium hominum nedum ex optimorum ingenii de natura Dei conjectari liceat, malevolentia omnis et ira et invidentia eum cui insunt ad alios confestim laedendos, deprimendos aut interimendos stimulat, quo peracto, per se cef-sant hae animi affectiones molestae, neque amplius soveri solent, quippe gaudio nullo sensu ve laeto amplius comitatae: quum contra ingenii bonitas et beneficii studia, quo magis in beneficiis tribuendis exerceantur, eo magis vigeant et augeantur, ita ut ex istiusmodi officiis insatiabilis oriri possit naturae potentissimae voluptas.

Tota etiam mundi machinatio, omnia quae Ex ipsa arte et consilio fabricata sunt; benigno consilio videntur instituta, atque ad vitam et felicitatem efficiendam aut conservandam destinata: neque quicquam arte solertiaque vide-

*mundi fabrica-
ca benigno
consilio exce-
gitata.*

PARS III. tur constitutum in eum finem, ut dolorem efficiat inutilem aut miseriam. Maligni consilii, aut machinationis invidiae aut saevae nullum est vestigium; quod sub numinis maligni imperio saepius omnino in mundo, aut potius semper, cernere licuisset. Spectetur ea mundi figura et conformatio quae Deum esse ostendit; quam pulchra, solers, et benigna sit! quam earum rerum copiam suppeditavit natura benignissima, quae ad vitam commode, immo jucunde agendum inserviunt! Ita hominum, ita animantium omnium sensus sunt constituti, ut quae salutaria et utilia, ea fere omnia sanis sint etiam grata; ad pestifera autem declinanda, sensu incitentur molesto. Omnes a natura insiti appetitus, ad sui cujusque aut generum conservationem et felicitatem utiles sunt, immo necessarii. Acri quodam decori et honesti sensu, una cum affectibus benignis et communibus, incitantur homines ut alii a liis prodesse velint, et mutua praestent auxilia: recti et honesti sensu laetissimo remunerantur, qui operam in aliorum felicitatem strenue navarunt; quos etiam gaudio afficiunt honestissimo aliorum omnium comprobatio et laudatio. Quivero haec deserunt officia, aut contraria agunt, acri conscientiae suae morsu et verberibus caecis puniuntur.

*Ex Felicita-
tis in mundo
exsuperan-
tia.*

Majorem haec omnia vim habent, quod longe longeque plura videamus in vita bona et laeta, quam tristia et lugubria: ita ut in vita manere, fere omnibus sit expetendum: atque his ipsis, quibus aliquando e vita exce-

dere exoptabile videtur, per plures multo an- CAP. IV.
nos vita fuerat laeta et expetenda.

Quum autem in rerum coagmentatione si- *Varia Natu-*
rare mundo vel optime constituto, debeant esse *rarum senti-*
diversa animantium genera, superiora et infe- *entium gene-*
riora, ut locus sit praeclaris animi virtutibus *ra exigit op-*
ubi se exerceant: excluderentur enim com- *timum mun-*
miseratio, et beneficentia, liberalitatisque o- *di sistema.*

pera praecipua, prudentiorum curae sagaces,
fortitudo, aequanimitas, patientia, lenitas, et
officia fere omnia gratuita, (quorum sensus est
omnium longe laetissimus, et memoria jucun-
dissima;) si nulla esset imbecillitas, nulla indi-
gentia, nulla hominum vicia et errores: quum-
que nulla officia honesta suscipienda essent, nul-
lus consilio, prudentiae et industriae locus, nisi
leges in rerum natura vigerent generales, quibus
cognitis, rationes suas possint homines insti-
tuere, et ex certis actionibus certos sibi polli-
ceri effectus et consequentia; ex legibus au-
tem vel optime institutis quaedam necessario
orientur mala: haud eam habebunt vim
quae conspicuntur in vita mala, ut probent
mundum non fuisse a Deo bono constitutum.
Enimvero sub Dei vel benignissimi imperio
mala istiusmodi evenirent. Atque quidem
quae cernimus mala, multa licet et varia, non
in ipsa rerum machinatione sive artificio de-
stinata videntur, tanquam ipsius finis propri-
us: verum ex materiei imbecillitate, inferio-
rum agentium errore, aut casu, praeter natu-
rale operis propositum sive scopum eveniunt,
secundum leges omnino utiles et necessarias.

PARS III. Ea etenim quibus non pauci premuntur ma-
 la, sequi plane videntur ex ea rerum structura
Malorum et machinatione, iisque naturae legibus, quae
causae vari- omnino sunt necessariae et utilissimae. Con-
ae, quae et servari nequirent animantium corpora, nisi
ea cum bonis ea quae corporis fabricam laederent, ejusve
a Deo benig- compagem dissolverent, declinare et repellere,
no permis- acri doloris sensu monerentur et subigerentur:
cenda, sua- si non sine multo labore, possint homines ne-
derent. cessaria ad vietum et amictum comparare; ne-
 que sine majore labore cultior fieri possit vita:
 labor ipse ad sanitatem, ad vires, tum animi
 tum corporis, plurimum confert. In artibus
 autem excolendis, usus et meditatio mortalia
 acuunt corda; et voluptates, non labores, di-
 cenda sunt.

Sensationes Quis autem contra naturae studia sensusque
molestae, tam vehementer obduravit, ut eos animi mo-
saepe utili- tutus vituperet, quibus aliorum infortunia de-
fimiae. ploramus, quibusque ad opem aerumnosis fe-
 rendam incitamur, quamvis molestiam ali-
 quam secum ferant? Aut eum animi morsum
 aut dolorem, quem ex criminum nostrorum
 conscientia capimus; quam Deus benignus
 vitiorum medicinam esse voluit? Immo, quis
 omnem damnabit iram et indignationem, qui-
 bus nempe, ad nos nostrosque et bonos quo-
 que ab injuriis tuendos incitamur; ad malos
 etiam deprimendos, bonosque ad altiores dig-
 nitates promovendos stimulamur?

Mors etiam Quid? quod ipsa mors, a qua tam vehe-
expetenda. menter abhorremus, etiam necessaria videa-
 tur, si mundi totius habeatur ratio: ut scili-

cet hi quos omnium vitae voluptatum satietas ceperat, quique bene vivere nesciunt, descendant iis quibus vita erit laetior, quique eâ decentius uti possunt. Neque quicquam habet mors immatura adeo triste et luctuosum, iis ipsis qui e vita excedunt, neque iis parum consoluisse censendus est Deus. Aufert mors vitae voluptates quas expectabant: ast post mortem, viris bonis aut laetus erit sensus, aut nullus: si prius, quod et recta ratio, et omnium gentium consensus affirmat; multo erunt feliciores: si posterius; certè non erunt miseri. Neque breves morborum dolores id habent momenti, ut cum diuturna sanitate, crebrisque vitae voluptatibus compensari mereantur.

Exiguam denique mundi partem cernimus, *Mala bonis pro brevi etiam temporis spatio.* In hoc angulo, et in brevi hoc tempore, vitae malis longe plura sunt bona; ita ut fere omnibus in vita manere, potius quam penitus interire praestabilius sit; omnisque rerum machinatio benignum ostendit artificis summi consilium. Mala plurima, etiam in hoc aevo, magnas videmus afferre utilitates: quod hominum scelerata saepe cohibeant et puniant; proborum virtutes exerceant et augeant; hominum mentes a rebus externis, et voluptatibus vilioribus, ad interna et vera bona convertant. Hinc certe sit vero simillimum, ea etiam mala, quorum nullum nunc cernimus usum, ad seculorum venturorum, mundive partium a nobis remotiorum, aut ad universi prosperitatem et

*saepe inser-
viunt prae-
pollentiori-
bus; aut
cum iis con-
nectuntur.*

PARS III. perfectionem fuisse destinata. Ex iis certe
 ~~~~~ neutiquam efficietur, mundi administrationem
 esse invidam aut malignam.

Deus est op- Si igitur Deus sit benignus, animantiumque
timus. omnium felicitatem appetens; major eorum
 felicitas, minori anteponetur. Quantumvis igitur
 non pauci haud levibus laborent in malis;
 cum tamen Deus idem sit potentissimus; con-
 cludimus omnia optime in initio fuisse constitu-
 ta, atque in optimo, qui fieri possit, statu con-
 servari; spectato scilicet toto mundo, omni-
 que ejus per omnia secula administratione *.

*Dei Justi-
 tia,*

III: Cum ipsa bonitate connexa est Justitia,
 ejusque pars quaedam merito censetur.
 Justitia alia in commerciis viget, alia in civi-
 tatis rectione: haec autem sola Deo tribuen-
 da: cuius idem est officium quod etiam boni-
 tatis: quum in legibus ad mores pertinenti-
 bus, omniaque honesta, totique mundo pro-
 futura jubentibus, condendis et promulgans
 ipsa Bonitas se exereret; exigeretque eti-
 am ut validis sanctionibus hae leges munian-
 tur, quo magis in officio, debitoque obsequio
 contineantur omnes, indeque oritura felici-
 tate fruantur. Quoque major sit harum le-
 gum vis in communem felicitatem, exigit e-
 adem sive Justitia sive Bonitas, ut sine ini-
 qua ulla in malos indulgentia, aut gratia toti

* De tota hac quaef-
 tione legantur, Leibnitii
 Theodicea, Comit. de
 Shaftesbury Rhapsodia,

Sam. et Johan. Clerici,
 Orationes Boyleanae, a-
 liorumque, contra Mani-
 chaeos Disputationes.

Dei civitati nocitura, poenae legibus defini- CAP. IV.
tae irrogentur.

Sanctitatis divinæ fere eadem quae Boni- et *Sanctitas*.
tatis et Justitiae est natura; quod scil. Deus
omnia optima volens et toti mundo consulens,
omni prava aut iniqua cupiditate immunis
sit; atque in suis virtutibus, iisque omnibus
qui sibi similes sunt delectetur, et contraria
damnet et aversetur.

IV. Quumque nulla sit dubitandi causa, *Deus verax*;
quin Deus, ultra communem naturae sortem
homines plurima docere, iisque suam volun-
tatem declarare possit: Ex eo quod et optimus
sit et sapientissimus, qui neque ipse falli
potest, neque homines, ubi ipsorum interest
ne decipientur, fallere velle; colligimus De-
um in Dictis Promissisque servandis esse ve-
racem.

V. Ex reliquis omnibus Dei virtutibus, *et Beatus*,
colligimus eum esse Beatissimum. Dei autem
vita beata neutquam a rebus externis pendere
potest: quum hae omnes ab ipso pendeant.
Ex se potius, suarumque virtutum conscientia,
optimoque mundi universi statu, quem
sua virtute constituit et conservat, Deo optimo
et benignissimo summa oriuntur et immu-
tabilia gaudia.

C A P U T V.

De Operationibus DEI.

I. **D**E Operationibus Dei licet exigua sit nostra notitia, haec breviter in universum dicenda: quod nullis laborent defectibus aut vitiis; ipsiusque consilium et voluntatem sequantur, atque idcirco liberrimae sint; quamvis nihil velle possit Deus quod ipsi sapientissimo non optimum videatur. Nunquam de spe sua aut proposito decidit Deus, nunquam consilia mutat: nihil ei volenti obstatere potest, aut consilia ipsius impedire, ubi quicquam efficere secum statuerat: ipsius potentia sine ullo labore molesto se exerit: nihil eo invito fieri potest, nihil improvisum evenire: neque ab ulla causa externa vim suam mutatur, aut ejusdem auxilio indiget, ubi sine aliorum interventu quicquam fieri expetit. Quae tamen inter se repugnant, ea fieri non posse, antea diximus*. An autem praeter ipsam Dei voluntatem, interveniat actio quaedam diversa; an contra ipsum velle per se sit efficax, nihil pro comperto affirmare licet.

Bonitas est operationum divinarum causa. II. Ex iis quae de bonitate divina antea dicta sunt; haud improbanda videbitur sententia, quae statuit, summa sua et pura bonitate permotum Deum optimum maximum, mun-

* Part. III. Cap. III. 1.

dum hunc universum, ejusque partes quasque CAP. V.
effecisse; ut aliis a se rebus vitam, perfectio-
nem, et felicitatem impertiret; neque alia
quaecunque admisisse in mundo mala, quam
quae huic fini videbantur necessaria; utpote,
cum bono preponderante connexa.

Inter Dei operationes, primum occupat lo-
cum, 'rerum a se diversarum effectio, quae
' antea nullae fuerant.' quae CREATIO ap-
pellatur, eaque PRIMA. SECUNDA dicitur
CREATIO, quae 'materiae primas induxerat
' formas; atque ex materia per se haud idonea
' species effecerat.' Creatio prima videtur
Dei solius esse opus. Neque cuiquam incre-
dibile videatur Deum sua vi effecisse ut res
quae antea non fuerant, esse incipient; licet
nihil simile vi humana fieri possit. Perpen-
datur enim quantulus sit homo; quamque in
ipsis rerum naturis perspiciendis caecutiat;
ita ut vix magis intelligat quo modo ipse suas
revocet ideas, easque varie mutet; quo modo
novos motus in animo, aut in corpore suo an-
tea quiescente, suscitet.

An autem natura ab omni aeternitate actuo-
sa a primo etiam quicquam effecisse poterat,
ita ut rei creatae duratio, omne tempus finitum
antecesserit, nemini forte ex ipsa rerum natu-
ra satis est exploratum: quod sine fine res
creatas conservare valeat Deus, nulla est du-
bitandi causa.

Qualem autem Dei vim exigant res creatae *Conservatio.*
ut permaneant, haud satis constat: an scili-
cket, eadem vi continua egeant qua et esse coe-

PARS III.

perant: an vero, ea naturae stabilitas ipsis a primo tributa fuerat, ut durare per se possint, nisi Divina vi rursus intereant. Incertum itidem an vi quadam divina, vel semper continuata, vel certa lege subinde interposita, efficiantur hi corporum attractus, motuumque communicationes quas cernimus; an contra, ipsis corporibus a primo ea vis tributa fuerat, cumque ipsis conservata. Hoc tamen omnino certum est, Deum, qui esse rebus ipsis dederat, posse etiam eas cum velit perdere; earumque durationem et vim omnem Deo acceptam esse referendam.

Dei providentia omnia reguntur.

III. DEUM providentia sua mundum administrare, iisdem fere rationibus colligimus, quae Deum esse ostendunt. Neque credibile est naturam praestantissimam, omni sapientia, bonitate et potentia ornatum, de mundo ejusque partibus, iis praecipue quae ratione sunt praeditae, tantaeque felicitatis aut miseriae capaces, quasque omnes tanta arte et solertia fabricaverat, securam esse posse: easque caecae fortunae vexandas committere.

Atque insuper, quum omnia quae eveniunt a causa aliqua adaequata sint efficienda; nihil enim effici posse videtur nisi a causa, quae vel per suam naturam et indolem, (una cum rerum specie objecta, ubi de causis liberis est sermo;) vel per vim aliquam externam, ad hoc nunc efficiendum permovereatur: quippe manente indifferentia, nihil efficietur, nisi Fortunae aut Casui tanquam rebus veris efficiencia aliqua tribuatur: hinc non immerito col-

ligendum putant viri quidam docti; omnia per certas fieri causas, quae certa lege ab aliis prius movebantur, quaeque nos retro investigantes tandem ducent ad causam omnium primam; quae, prout sibi a primo visum est, totam rerum mutationumque seriem, earumque causas omnes constituerat. Neque pietatis invitamenta tollet haec doctrina, sive omnia legibus certis a primo constitutis evenire dicantur; sive vi divina, secundum aeterna ipsius consilia, subinde interposita: dummodo utробique hoc teneamus, virtutum vitiorumque, quae in animantibus ratione praeditis exstitura praeviderat Deus, in mundi regendi consiliis habitam fuisse rationem, iisque rerum eventus fuisse accommodatos.

Quumque nihil Deo inscio aut invito accidere possit; qui scilicet omnium rerum naturas, vires, mutationes, et nexus inter se omnes, immo omnia quae fieri poterant, unico intuitu perspexerat; non putandum est Deum, more hominum, diversa diversis temporibus appetentem aut decernentem, primò finem proponere, atque deinceps rationes finem consequendi: verum potius simul, unico stabili decreto, eam integrum omnium rerum seriem quae sibi optima videbatur, decernere et efficere. unde, omnis de ipsius decretorum ordine quaestio praeciditur. Hoc tamen non obstante, quaedam a Deo, propter se expeti meritò dicuntur; quaedam propter alia, tanquam media aut subsidia. Neque ex Physica excludendae sunt causae quae vocantur finales.

PARS III.

*De liberis
reactionibus
omnis quae-
stio.*

IV. De causarum naturalium, quae vocantur, efficientia, aut de mundi corporei motibus et mutationibus, quo modo a Deo regantur, nulla est controversia: quippe quae sequuntur causas quasdam legesque necessarias a Deo constitutas. Qua tamen ratione, ad causarum liberarum actiones, praecipue vitiosas, pertineat certa providentia, haud facile ita expediri potest, ut non in Deum actionum turpium crimen aliquod conferatur. In actionibus honestis regendis et determinandis, non metus est ne nimium Deo tribuatur: qui scilicet, vel quod naturalem aliquam cuique dederat virtutis indolem, eamque conservet subjectam legibus quibusdam naturalibus, quae eam vim habent in agentia etiam libera, ut ex certis causis, certo modo eorum mutantur affectus et ingenia; vel quod certa invitamenta, certas boni aut mali species ipsis objecerat; aut instinctu demum divino, supra naturae fortem, quosdam ad honesta omnia incitet; ‘omnis honesti et laudabilis fons et origo’ jure censeatur. Malarum vero actionum regimen non adeo facile explicatur. Ad eas quidem simili quadam ratione, ex rebus objectis, ipsaque sua indole, certa lege permoventur homines: atque has omnes actionum causas rato ordine Deus constituisse censetur. Quum tamen eas tantum permittat, quas perspicit esse toti systemati utiles aut necessarias; neque hominum pravitatem latius evagari sinit, pro sua benignissima in omnes voluntate: quocunque demum pravo affectu incitentur

ipſi homines ad actiones malas, sanctissimo tamen consilio et benignissimo eas permittit Deus, in totius systematis perfectionem. In Deum igitur nulla turpitudo conferenda.

Neque enim aliquid vitiōſi in eo continetur, quod naturales erga bona inferiora appetitus et necessarios, cuique dederat Deus: neque ideo excusabiles sunt homines; quum cuivis, qui serio eadem perpenderit, graviora dedit Deus ad honesta omnia invitamenta; sensumque eorum, et appetitum hominibus inferuit, cuius ope, si id ipſis cordi eſſet, humiliores appetitus regere et reprimere poſſent. Neque Deo vitio vertendum eſt, quod pro sua larga bonitate, Naturas etiam inferiores, qui depravari poſſunt, et ad vitia flecti, creaverat: quum hoc, ut antea diximus, mundi ſtatus perfectissimus exigere videatur: atque ex ipſis eorum vitiis, commoda et utilitates longe praeponderantes, toti rerum universitati, Deus folertiſſimo ſuo conſilio excerpere atque educere statuerit.

Neque in providentia explicanda opus eſt, *De praecurcum scholasticis, varias et a ſe diſtinctas Dei ſu et concuractiones, cuique hominum actioni conjungere, ſu.* quas Praecursus ſive Praemotiones et Concursus appellant: quae cum ſanctitate divina haud facile conciliari poſſe videntur. Quicquid enim de motibus externis dicatur; in ipſis animi motibus vix, ac ne vix quidem, actionis natura physica, a morali ita separari poſteſt, ut illius Deus cauſa ſit efficiens, hujus autem, homines. Quicquid item in datis qui-

C.A.P. V.
~~~~~

Deus ab omni vitio immunis.

PARS III. busvis adjunctis, ad exercitium actionis permovet, etiam ad speciem, ut loquuntur, impellit.

Neque dixerint qui sententiae Stoicae adversantur, plurima adeo parva et vilia esse, ut Dei curâ plane indigna videantur. Ex minimis enim saepe maxima pendere videmus; neque parvis tantum juvantur magna, sed in iis omnis eorum spes saepe vertitur. Salem igitur in contraria sententia deridenda ne consumant.

Haec autem quam diximus providentiae ratio, ut naturae simplicitatem redolet, ita Deo dignior videtur illâ, quae Deum a primo plurimorum eventuum inscium statuit, semper praesentem vero, nova subinde capere consilia, prout ipsae res et eventus novi ipsi exigere videntur.

*Jus divini
Dominii et
Majestatis.* V. Deum jure sibi adrogare in res omnes IMPERIUM aut MAJESTATEM, ex ipsis Dei perfectionibus, sapientiae nempe, et bonitate summa conficitur: quae ostendunt hoc imperium omnibus profuturum, atque idcirco omnium suffragiis esse comprobandum. Utilitatis autem invitamenta validissima, quibus homines ad obsequium moveri possunt, ex Dei omnipotentia petuntur, quae omnem contumaciam poenis gravissimis coercere potest. Quae vero rationes ostendunt decorum esse omnino et pulchrum, ut Deo in omnibus morem geramus, et omnem contumaciam esse detestandam; petuntur a beneficiis innumeris in nos collatis a Deo, qui nobis vitam dedit, et spiritum et omnia.

VI. Q U M denique doceat ipsa ratio, posse C A P . V .
 Deum, si modo voluerit, viros suo numine af-
 flatos plurima docere, quae alioquin homines *Deus, supra latuissent*; et cum iis sua communicare con- *naturae for*
filia et proposita; eorumque ministerio, leges *tem commu*
et vitae institutionem humano generi promul- *nem, suam*
gare: quod et revera evenisse, narrant histo- *indicare po*
rici fide dignissimi: non a philosophia alienum *test volunt*
erit inquirere, qua demum ratione possint hi *tem.*
viri afflati, apud alios ejus rei facere fidem.
Ipsos enim praesentiae numinisque sui proxime
pariter conscientios certosque Deus efficere
potest, ac sui cogitantis quisque conscientius est,

Nos quidem vix alia hoc fieri ratione intel- *Quibus ra*
ligere possumus, quam si Deus ipsis futuros tionibus fides
istiusmodi eventus praedixerit, qui nulla ho- hujus fieri
minum prudentia aut solertia praesciri pote- possit.
rant: aut ipsis det vim miracula edendi, vires
humanas longe superantia. Dei attributa,
quae scire nostra praecipue interest, sunt Sa-
pientia, Potentia, et Bonitas. Sapientiae di-
vinae indicia dabunt vaticinia, et potentiae
miracula. M I R A C U L U M frustra dixeris,
"opus solâ Dei omnipotentiâ efficiendum:"
quia nemo eosque exploratas habet omnium
serum creatarum vires, ut hoc aut illud a solo
Deo esse effectum affirmare possit. Hac igi-
tur descriptione simus contenti, 'quod Mi-
'RACULUM sit opus praeter communem re-
'rum tenorem, vires humanas longe supe-
'rans; hominis tamen jussu, aut ejus vo-
'luntate editum; aut in ejus salutem, et aper-
'tam utilitatem.' Hujusmodi enim ubi edun-

PARS III. tur ab homine miracula, ut se numine esse affectum fidem faciat, plane ostendunt, naturam aliquam superiorem huic rei se immiscere. Qualis vero sit ea natura potentior, an bona et benigna, Deus scilicet ipse, vel jussu Dei angelorum aliquis bonorum; an contra Daemon aliquis invidus et malitiosus; ex ipsis legibus et morum institutionibus promulgatis constiterit; quae si sancta sint, et hominum felicitati consulentia; eorum nuncium aut promulgatorem miracula patrantem, merito credimus divino numine fuisse afflatum. unde et THEOLOGIA NATURALIS nos ducet ad REVELATAM, quae dicitur, amplectendam.

F I N I S.

BOOKS printed and sold by
R. and A. FOULIS.

Homeri Ilias, 2 vols. Æschylus. So-
phocles.

Hippocratis Aphorismi.

Pindar. Anacreon. Terence. Phaedrus.
Aristotelis poetica. Demetrius Phalereus.
Xenophontis Hiero. Theophrasti cha-
racteres. Epictetus. M. Antoninus.

Aristotelis de mundo.

Cebetis tabula cum notulis.

Ciceronis opera omnia, 20 vols.

Philosophiae moralis institutio compendiaria,
auctore Fr. Hutcheson. editio 2da. auctior.

Cornelii Nepotis vitae excellentium impera-
torum; of the same size of page and type,
with Cicero's works.

An essay on the composition and manner of
writing of the Ancients, particularly Plato,
by J. Geddes Advocate.

Professor Hutcheson's introduction to moral
philosophy, translated from the Latin.

The meditations of Marcus Aurelius Anto-
ninus, newly translated from the Greek,
with notes, and a life of the author, 2d
edition.

Professor Leechman's sermon on prayer, 4th
edition.

— Sermon on the temper, character, and
duty of a Minister, 5th edition.

The same in 4to.

Poems on several occasions by W. H.

The Guardian, 2 vols.

The Tatler, 4 vols.

The Earl of Shaftesbury's characteristics and letters, 4 vols.

Dr. Henry More's dialogues on the attributes and providence of God.

Sir T. More's Utopia, translated by Bishop Burnet.

Milton's Paradise regain'd, and miscellany poems:

Ramsay's Gentle Shepherd, with the songs.

Hardyknute. An ancient Scots poem.

The battles of Harlaw and the Red-Square. Two historical Scots poems.

Chevy-chace, according to the Scots and English editions, 4to.

The Cherry and the Slae, by Capt. Alexander Montgomery.

Drummond's Polemo-Middinia, 4to.

Milton on education.

— Allegro and Penseroſo.

The Mourning Bride, by Congreve.

The Distrest Mother, by A. Philips.

The Conscious Lovers, by Steel.

Cato, by Addifon.

The Drummer: or the Haunted House, by the same.

Rosamond, by the same.

The Fair Penitent, by Rowe.

Lady Jane Gray, by the same.

Jane Shore, by the same.

